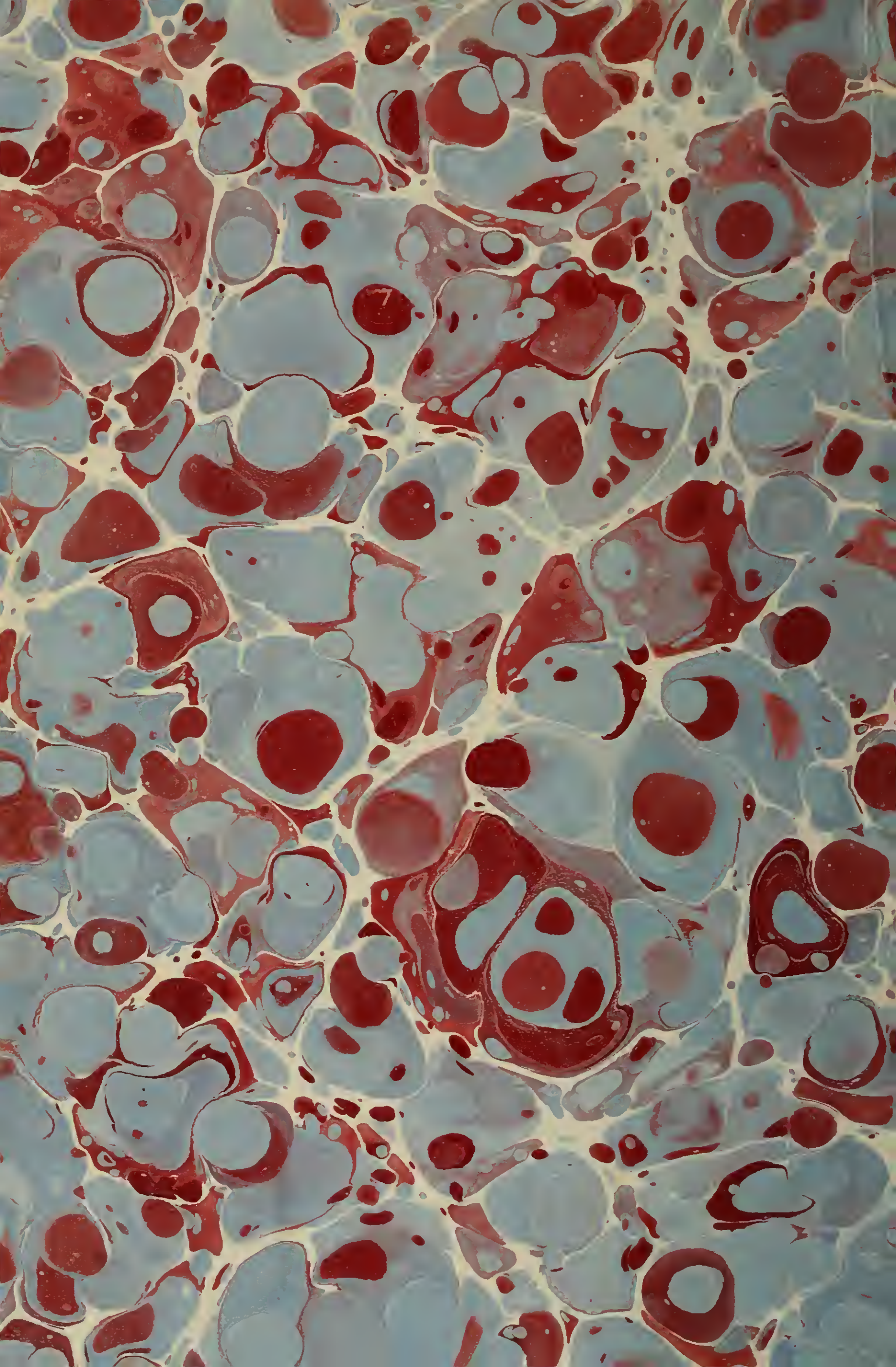
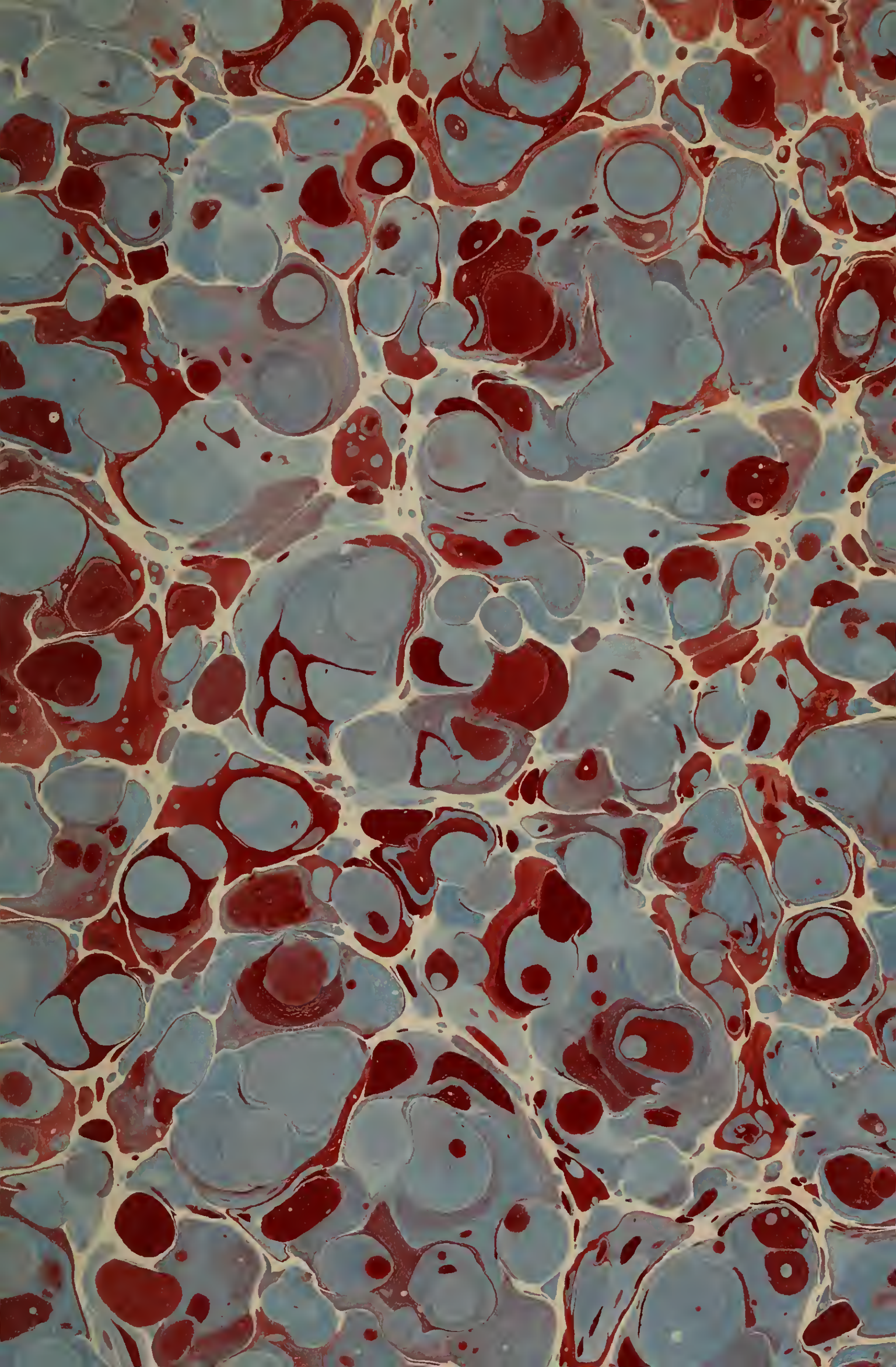

454

Stads Chirurgus Carl Friederich Keiser, föd d. 23. Juli Anno 1718.

[illegible]

Otto B. Wroblewskis Forlag. Fototypi: Pacht & Crone.

Carl Friederich Reiser:

Ildebrands-,

Levneds- og Forfølgelses-Historie

udgivet paany

med Oplysninger, Tillæg og en Efterskrift

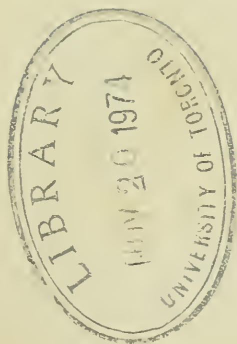
af

Dr. O. Nielsen
Arkivar

Med Reisers Portræt

Kjøbenhavn
Otto B. Wroblewski's Forlag
1890

Kjøbenhavn. I. Cohens Bogtrykkeri.

Carl Friederich Reiser
Stadts-Chirurgus:

Historiske-
Beskrivelsse

over

den Mærkværdige og meget fyrgterlige

store Ildebrand 1728:

fra 20de: og til 23de: Octobr. inclusive:

til

Guds Priis og ære at Han sagde og befalede
at Ildsluerne skulde ophøre:

Saavell for de Høylærdte som veed at takke den naadigste Gud! for hans beskiærmelse, og for den Nedrige stand, at tage sig vell vare at omgaaes meget vell og Forsigtig med Ild og Lyß &c.

Paa det alleromstændeligste og accurateste beskreven;

af

Carl Friederich Reiser,

Andet og forbedrede Oplag.

Trykt hos M. Hallager 1784.

Dette velmeente

og

Herlige Vers

er mig tilsendt, da den første Udgave

var udkommen.

* * * * * * * * *

AUFF VERLANGEN VERFERTIGET, VON EINEN DER GRÖSTEN GEISTER DEUTSCHLANDS:

Auf und singe meine Muse,
Auf besing den großen Mann,
Der wie du es selber weist,
CARL FRIEDERICH REISER heist,

Er

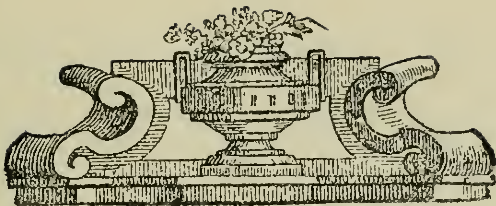
Er zertheilt die Dunkelheit,
Macht das Publicum geſcheüt,
Schreibt von Teüffeln, Brand und Brechen,
Bären werden Ihn einſt rächen.

Danck ſey dir du groſzer Mann!
Nimm mein ſchwaches Dancken an,
Wirſt du erſt Profeſſor ſeyn,
Denn wird mich dein Glück erfreu'n;

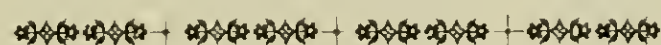
Jacob Duopunctum:

EET

EET ÆREFULD-BERÖMMELSE-BREV: ER MIG TILSENDT PER COUVERT: SOM KAN TIENE TIL MIN ALLERSTÖRSTE FORSVAR, IMOD ADSKILLIGE ANTAGONISTISKE OG SPIDS-FINDISKE SPOTT-SCHRIFTER SOM ERE IND-LÖBNE IMOD MIG:

Høylærdte Hr. Patron!

Det ſtore Biefald De ved Deres Skrivt har fortient ſig af Deres Medborgere, den Begierlighed diſſe have yttret efter at eye dette ſaa ſiældene og ypperlige Værk, giver Anledning nok til at haabe De ikke lader det være nok, at det leveres hos den mindſte Deel af Byens Indvaanere, hvoraf de fleeſte for dets Rarheds Skyld holde det allerede ſaa hemmeligt, at ingen faaer det meere at ſee, end ſige De, ſom boe paa Landet, og længere borte i Provindſerne, der ogſaa kunde onſke ſig en tilforladelig Underretning om den fyrgterlige Ildebrand, ſom tillige tjener til uſkyldig Tidsfordriv: Lige Börn lige Ret: Troe, Høylærdte Herre! at om der end ſkulde findes nogle, (ſom jeg troer kun faa:) giftige Spinner, der ere dog mange fornuftige Bier, og diſſe mange, maae i det mindſte formaae ſaa meget, at hiine faa, maae give tabt, og tage Brodden ind: Höy

over

over Höy: Jeg stoler derfor paa, at en instændig Bön, kunde formaae Dem til, at ovlegge dette underholdende Mesterstykke, at det ikke engang i Tiden, naar det bliver siældnere, skal blive ilde kalfatret af en Gronskoldningunge, og af samme i en styg Form, til Trykken befordres: Jfald mit ringe Raad maa finde Biefald, synes mig, De giorde vel i, om De endnu oplagde! om ikke mere, end 1000: Exemplarier, da jeg er forvisset om, at dette sig selv Recommanderende Skrivt, vilde forskaffe Dem lige saa store Fordeele, udgivet anden Gang, som forste Gang: Dog disse Fordeele, kan og bor ikke betragtes som en Beveggrund for den, som skriver for Ærens skyld, for at nytte sine Medborgere, og for at erhverve sit Navn Udødelighed blandt Efterslægten: Hvor fornøyer ikke denne Tanke en Forfatter, at hans Værk læses af de sildigste Slægter, og mon det ikke opfordrer til at skrive?

Omne tulit: Det øvrige af dette Vers erindrer De nok selv, som en lærd Mand; og hvis De ikke kan komme paa det, da Deres Hoved som oftest er fuld af Materie, saa vil jeg tage mig den Frihed at anfore det, som rester: punctum qvi miscuit utile dulci; Denne Roes fortiener De, som Forfatter, da De i deres fyrgterlige Jldebrands Historie, midt i all Jammer, aftvinger Latter af Læseren:

Efter mit Dømme (thi jeg er ogsaa en Lærd Mand) viser De Deres hele Værk igiennem, store Træk af Talenter, og et rumt Maal af Naturgaver: J Betragtning heraf, har jeg med megen Afskye, og Væmmelse, læst det saa kaldte Forsvars-Skrifft, som rober Forfatterens Ignorance, der overalt har giort Deres Ord til sine, og anført samme, paa urigtige og upassende Steder; f. Ex. Deres veritas vincit omnia Mendacium calumnia: Finis, er af Dem sadt paa sit rette Sted, i Enden af Værket, disse ere i sig selv sande Ord, og en god Sententz, derimod af ham

satte

satte paa Titulbladet, hvor det passer sig som det femte Hiul til en Vogn; Dette som alt andet, viser, at han er en Ignorant og Empiricus (Dette Deres Ord tillader De mig at bruge, da jeg deri finder en særdeles Styrke) skiøndt han rober liden Kundskab i det Tydske-Sprog, da han til Slutning anfører Gesang, som han maaskee i sin Barndom har lært af en tydsk Barnepige; Men skulde det være for at efterligne Deres Sang, saa tiltal ham med Poeten; O imitator! servum pecus; saa er jeg vis paa, at han, om han ellers er klog nok til at forstaae det, vil blive skammrød, og af Ærgrelse faae en hefftig febris malignæ ardentis paa Halsen (den troer jeg, skiøndt uden at være Studiosus Chirurgiæ, at man kan faae af Ærgrelse) — Da jeg veed Deres Tiid er kort, og Deres Bestræbelser mange, vil jeg ikke opholde Dem længere, men i Haab om at De bliver ved at arbejde for den lærde Verden, som De saa hældig har begyndt, tager jeg mig den Friehed at kalde mig

Høylærdte Patron!
Deres
ringe Client.

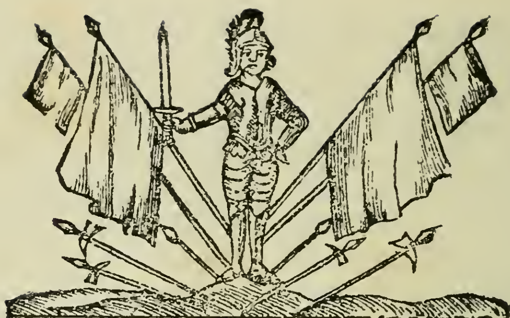
P: S:

Uden Fortrydelse vil jeg bede, De ikke viser dette mit Brev til nogen, da der maaskee kunde være de, som faldt paa de Tanker, at jeg hyklede for Dem, for et Slags Vindings Skyld, men denne Tanke, haaber jeg er ligesaa langt fra Dem, som Hyklerie fra mig, og for at overbeviise Dem derom, skal jeg skiøndt De ingen Forsvar behøver, troelig staae Dem bie, og stedse vise mig, som den, der ønsker Deres Vel og fortiente Belønning.

S*******

For-

Fortale

til

den Høygunstige Læsere!

Længe har jeg ventet, og det med største Længsel, om ikke nogen af mine Landsmænd skulde have haft Lyst, og giort sig umage for at sammenskrive Een saa meget og overmaade mærkværdig begivenhed, nemmlig: Een Historie om den store og bedrøvelige Ildebrand 1728: Nu jeg da ser at denne min store Længsel ey er bleven opfyldt, og nu herefter snart er Umuelig at kann opfyldes, Siden det er allerede 56 Aar da saadant er skeet, og gandske rart at de Mennisker som vare i de Tiider voxen, kunde leve endnu; Altsaa agter jeg nu ved den allerhøyestes Bistand selv at sammenskrive Een saa jammerlig Historie, saa vit jeg har seet med mine egne Øyne, saa og kommer der endnu dette dertil, at altsammen hvad mine Sl. Forældre har seet, og fortalt mig og andre, som jeg altsammen haver optegnet; min Ildebrands Historie

ſtorie er nyttig for alle, baade for de Fornemme, og for den ringe, baade for de Lærdte, og for de Ulærdte eller Eenfoldige, for med Forundring ſee og erkiende, Vor Herres den ſtore Guds Tugtes-Riis, ja Tugtes Sværd bedere at ſige, ſom dengang traf og tugtede os alle, mens iſær vii, ſom boede i det gamle-Kiøbenhavn, ſom meſtendeels blev reent lagt i Aſken af Guds Vredes Ilds-Luer! Den ringe og Eenfoldige, nemmlig den nedrige Stand kaldet, ſkriver jeg dog egentlig for, nemlig, at Moraliſere, og formane dennem paa det ivrigſte og alvorligſte til ſtørſte Forſigtighed at omgaaes med Ild og Lys, thi da det er en bekiendt Ting, at Tieneſte-Folk omgaaes meere med Ild og Lyß, end deres Herrſkaber, ſaa vil jeg kierligſt formane dennem alleſamtligen, at læſe flittig og meget Agtſom med Eftertanke, paa det at bekomme ſtørſte afſkye og Gruelſe, for Skiødesløs Omgængelſe med Ilden, naar ſaadant frugtes, ſaa er mit Ønſke og Øyemeed opfyldt, og Vores Allernaadigſte Kongl Reſidenze-Stad bliver herefter meere bevaret for græſſelige Ilds-Luer, &c.

At jeg ſkriver i det Danſke Sprog denne min Piesſe, ſkeer ligeledes den nedrige Stand til beſte, ſom ey forſtaaer mere Sprog end det Danſke, og tit og ofte ſlet nok; Jeg havde gierne ſkrevet i det Tydſke-Sprog ſom er mig en ſtor Fornøyelſe at Tale og ſkrive, og mine bekiendtere, ſom høre mig det Tale, veed heel vell, at jeg forſtaaer ſamme Sprog grundig og efter Reglerne, mens ſaa havde den gemeene Almue ey haft Nytte deraf kun allene de Lærdte, og Fornemme Folk, ſom forſtaaer ey allene Tydſk, mens endog alle Lærdte Sprog, ſom jeg ligeledes haaber, at de vill ogſaa beviiſe mig den Ære og kierlighed at igiennemlæſe denne min ringe Skrift; Jeg kan ikke ſige at det Danſke-Sprog er min Moders-Maal, Ney tvertimod, det

det er juſt det Tydſke, thi min Fader var En Mecklenborger, og Studerte i Roſtock, Min Moder var vell Fodt under Danſk-Krone, mens var dog af Een tydſk Provintz nemlig Holſteen, og var fodt i Fæſtningen Glückſtad, Holſteen hører ſvar vor allernaadigſte Konge af Dannemarck til, mens er dog uſtridigt et virkelig Stykke, eller Provintz af Tydſkland, dette kann jo jeg og andere fleere ſee, paa Landkortene, vii ſom af Ungdommen og har lært Geographien, at det er det faſte Land af Tydſkland; Endelig maa jeg erindre herved, at havde jeg ey lært det Tydſke-Sprog grundigen efter Regler, da havde jeg bleven den ſtørſte Ignorant og Empiricus,[1]) Stymper og Dosmer i min Anatomie og Chirurgie, ſom man kunde nævne, thi jeg tor driſtig og frimodig Sporge? Hvor mange Anatomiſke og Chirurgiſke Skrifter og bøger findes vell i Europa i det Danſke-Sprog? Jeg ſvarer ganſke faa og fattig, og ſnart ingen, derimod udi det Tydſke-Sprog mangfoldige, thi foruden de Skrifter, ſom er egentlig ſkrevet i Tydſken, er endnu en ſtor mengde af Latinſke, eller de Lærdtes-Sprog, ſaa og franſke Anatomiſke og Chirurgiſke Bøger, af Lærdte og flittige Mænd, os alle til ſtørſte Nytte overſatte og translaterede, og i ſær for de, ſom maaſkee forſtaaer noget latin, dog ey forſtaaer det franſke, altſammen til vores fælles Nytte, i Tydſken meget kiønn og nett overſatte, ſaa at (For exempel) Et ungt Menniſke ſom var noget riig, hans Forældre havde maaſkee vernegligeret, at have ladt ham lærdt de lærdte Sproge, kunde endnu vell, tor jeg ſige, blive til Een temmelig Lærdt Mann i ſine Dage, om han i ſteden for at gaa paa

[1]) Empiricus, i hine Tider et almindeligt Skældsord, mest brugt af Læger og Barberer om ustuderede Personer.

paa Comœdier, og i Viinkieldere, anvendte Penge og fliid, og tilkiøbte sig bare Tydske Lærdte, Bøger af de allerbeste Autores, og de som han ey kiendte og vidste at nævne, da kunde han vende sig til de brave Danske og Tydske Lærdte her i den Kiøbenhavnske Residents-Stad, og med saadanne fortreffelige og ypperlige lærde Mænd Consulere, hvilke der vare de allerbeste Autores som han skulde sig anskaffe, og følgeligen anskaffe sig med Tiiden, Een temmelig og goed Bibliothecke, ogsaa endeligen blive en gandske goed lærdt Mann i adskillige Viidenskaber, og det blott allene af Tydske-Bøger;

Der findes et slags Mennisker iblandt os disværre, hvilket meget gierne dadle og laste alle Ting, ja det er rett deres Element at bespotte og foragte deres Næste, maaske mit svar ringe, dog vellmeente og uskyldige Skrift, bliver vell ey heller fri, for desligeste bespottere, det er nu slet ingen Kunst for dem at finde noget at Dadle: Er Saul og iblandt Propheterne? Iligemaader: Hvad skal vi med denne, eller hvad vill denne? mens jeg vill følge Sauls exempel og lade som jeg slet ikke hørte det; Mens kiere Venner, veed i og vell at et ringe Lyß, eller en tælleproß, kann dog iblant giøre stor Tieniste, ja meere mangen gang end store Lyß, som løbe ned af Fingerne, især naar man vill søge vigtige Ting op, som kunde af vandvare kommet bort, iblant kroger og Meübler i Stuerne: som for exempel: Penge og alleslags smaa-Ting &c. Saa lad mig da kun være et lidet ringe og foragtet Lyß, for Eders Lærdte og stolte Øyne, maaske at jeg dog kan tiene de Velltænkende og goede Mennisker, meget meere, end de store og prægtige Altar-Lyß, som brenner høyt op ad dagen ved stærk Soelskin;

Mine kiere Venner, eller Fiender, hvilket i vill være, hold

hold dog op engang at være giftige Spinner, som ey andet gior end suer Gift af de sødeste og uskyldigste Blommster, mens derimod heller stræb, at blive arbeydsomme Bier, som suer Honning af samme, jeg vil af Hiertet forlade Eder, og venter at see Eders Omvendelse; Naar man har en reen Samvittighed, ey at give nogen anledning eller aarsag til at blive forhaanet og bespottet, da kan det vell krænke, mens Guds Ord kan trøste Os, da finder vii Forhaanelser og Bespottelser, som langt overgaaer mine, Een hver Christen, og den som bær kun blotte Navn og Carrecteür, veed og kiender den dyrebahre og store Mand! som de ugudelige langt mere bespottede, end de kan bespotte mig arme og usséle Orm og Maddikke, støv og aske; Jeg vil derforre henviise alle bespottere, til det gamle-Testament i Biblen, at de vil tage Exempel og Mynster af hiine unge Grønskoldninger og Snushaner, som bespottede Een stoer Guds Prophete: Elisa! som modte dennem, og da de saae hannem, raabte de: kahlkopf, kom herauf; kahlkopf, komm herauf; Mens vor Herre den store Jehova! forsvarte hannem tilstrekkeligen, saa at der kom Biörne udaf Skoven og sønderreve 42 Drengeborn i Tallet, dem allesammen i mange stykker; NB. Her maa jeg allergunstigste Læsere, giore mine allervigtigste Betænkninger over, Ak! De Arme Forældre, hvad bekomm de vellfortient En græsselig Straff, for deres meget ælendige og slette Børne-Optugtelser, det heder efter Eet gammelt og meget hæderlig Ordsprog i det Tydske-Sprog: beüg den Zweig oder junger-baum noch, weil er noch smeidig und jung ist; Imgleichen: Wer seiner Ruthen schont, der hasset seinen Sohn oder Tochter; Diese Historie Alten Bundes! von dem alten heiligen Propheten Elisæ, findet man beschrieben 2dern Buche der Könige 2ten Cap. vers 23: NB. Min Betænkning herover! Det er saa well mærk-

mærkværdig, som forskrækkelig, at Gud saa overmaade fortørnet, saa meget hasteligen foer frem, med saadan heftig Straff, over disse meget vanartige Drængebørn, ey allene for den hellige Prophete Elisæ skyld, mens en vellfortient stoer Straff for Forældrenes meget slette og overmaade skiodesløse Optugtelsse; Herre Gud! hvorledes maa disse sammtlige ugudelige Forældre dog haft sig med Hylen og skrigen dengang de saae deres Børn saa meget jammerligen Sønderrevet af benævnte vilde og meget tyranniske Dyr? De have gandske vist, (og det kan ei andet være,) bekommet Slag og Rørelser, over dette fæle og meget ynkværdige Syn og bedrøvede Spectacul; Hvad maa dog have været den rette Aarsag hertil? Jeg Svarer korteligen: Aarsagen har ey andet været, end den afskyelig Synd, Bespottelsen! Thi den store Gud! kann ey fordrage Een Spottere; ak allerhelligste Gud! Saa vell din allerhelligste Lov, som ogsaa alle dine Undersaatter Kaysere, Monarcker, Konger og alle Fyrstelige Love, excüserer nogenledes saadanne ussele Drenge og næsviisede Grønskolding-Unger at Lovene beviiser ellers største Barmhiertighed, og seer igiennem Fingre med dennem i deres Uddyder og Uforstandigheder, at de iblant bliver gelindere straffet, end vii gamle og Voxene Mennisker, Mens just for disse Børn vare allesammen Spotte-Fugle; Saa var derfor hos Gud! og all Barmhiertighed ude; O! Spottere, og i, som bespotter alle Ting, J — som tør understaa eder at bespotte Gud og hans hellige Ord, J — som tør railliere, giøre Nar, og drive Giekkerie med hans hellige Templer, og siger: J har ey Lyst at gaae i Kirken, fordi at J befrygter at Gevølfterne og Vølvningerne maatte falde eder paa Hovederne, O! J rette Øgle-Unger, J har gandske vist allerede Eders Borgerskab i det brennende Helvede, hos Eders Fædre, de øverste Diævle;

Lucifer

Lucifer og Beelzebub, veed i ogsaa vell, at i har allerede begaaet den allerstorste Synd imod den Hellige=Aand! som nu, og aldrig, J Æevigheds Æevigheder kann blive Eder forladt eller tilgivet; En Spottere, er det argste og allerværste Avskomm paa Jorden, han er meget værre end een grov Tyv, og den allergroveste Hore, Exempli gratia: Jesu Christi Exempel med Een Quinde som blev grevet i grov Horeri, og ægteskabs brud, og da Phariseerne og de Skriftkloge, forestilte og forklagede Qvinden for vor Herre Christo, og sagde, at hun burde efter Mosi-Lov steenes, svarede vor dyrebare Frelsere dennem og sagde: Hvem er reen af Eder, den kaster den 1ste Steen paa hende, derpaa buggede Jesus sig neder til gulvet og skrev i Sandet, medens denne Tiid varede differterede hver Een af de skriftkloge og Pharisæer, en efter anden, saa buggede sig Frelseren overende igien, og spurgte Qvinden ad: Hvor ere dine Anklagere? Hun svarede: De ere alle bortgaaet, maaskee for deres onde Samvittighed, derpaa svarede vor Frelsere: Fordømmer de dig ey, saa vil jeg ikke heller Fordomme dig, gaa hen og Synd herefter ikke meere;

Saa haaber jeg da, at de velltænkende har forstaaet min goede Meening rett, og vill af Christen kierlighed udlegge det paa det beste; de andre, som maaskee bilder sig ind, at de ælsker Gud! mens derimod foragte deres Næste, med spodske Ord og Miiner, vill jeg erindre Johannes Ord: 1ste Johan: 4de Cap: 20de vers, Om nogen siger: Hann ælsker Gud! og hader sin Næste, han er en Lognere, thi hvem der ikke ælsker sin broder som han seer, hvo kan han ælske Gud! som han ikke seer? Nu da, saa maa jeg vende mig til min rette Historie, paa det man ikke haver Aarsag at sige: Hans Fortale er længere end den rette Historie; Dog forend jeg ender min Fortale, vill jeg ydmygst

ydmygst og kierligst bede mine Høyædle Høylærdte og Høygunstige Læsere, om 2de Ting: nemmlig: Først, at de tillader og excusere mig, at jeg udi min rette Ildebrands-Historie hist, og her, hvor jeg finder for gott og Nødvendigt, at rykke noget af mit Liv- og Levnets Historie, saa viit den haver nogen influens og overeensstemmelse med Ildebrands-Historien, og hvorledes er passeret og arriveret mig og min arme altererede stakkels Moder, efter Ildebranden, og hvad ellers puplique og privat er os arriverede, som efter mine ringe Indsigter haaber, ey at være mine Høygunstige Læsere uangenemme, mens meget mere vill fornøye, opmuntre og giøre dem opmærksomme; Thi skulde jeg her beskrive min heele Liv- og Levnets-Historie, vilde det blive alt for vitløftig, og vilde blive en alt for stoer Bog, mens derimod vill jeg kuns anføre noget af det allervigtigste; (2det: Saa gaar min aller-kierligste og allerydmygste bøn og begiering især til de Høylærdte og Høyfornemme Venner og Herrer Patroner! at de vilde gunstigst antage sig min ringe, dog vellmeente og nyttige Skrift, at i fald nogle unge Sprattebasser og Grøndskoldninger, vilde være saa Næseviise og med deres spodske Tunger vilde understaae sig at angribe min saa uskyldige og velmeente Skrift, da at forsvare mig paa det allerbeste; Ingen af de Høygunstigste Læsere maa tænke at jeg uden Forlov og Tilladelse anføre disse redelige og meget Dyrebahre Stoere berømte Mænd! som jeg nu strax har den Ære at benævne, nemmlig: Høyædle og Høylærdte Herr Conferentzraad Kofoed Ancker, Professor Juris! [1]) Høyædle og Høylærdte Hr. Doctor Theologiæ

---

[1]) Den berømte Retslærde Peder Kofod Ancher, død 1788.

logiæ Münter![2]) Hoyædle og Hoylærdte Herr Justitzraad, Professor Anatomiæ & Chirurgiæ, og General-Directeur Henningsen![3]) Disse Engler af Mennisker! har alle tilsagt at trøste og forsvare mig i fald det skulde giøres behov at paakræves; De vill venteligst nok lade deres næseviisen Spotten og Gloser være, og beholde dem i deres egen Sække, naar de seer at det er ey raadeligt at stride imod saadanne Tappere og Dyrebahre Mænd som vill have den Naade for mig paa det jvrigste at forsvare; Thi skulde disse udeblive som dog ey aldrig skeer da kunde det hede: Christi dyrebare Ord; Mathei, Cap. 21de: Marci Cap. 11te: Luce, Cap. 19de: Johanni Cap. 12te: wo diese werden schweigen, so werden die Steine Schreien. NB: Recte faciendo, neminem Timeas! NB: veritas vincit, omnia Calumnia Mendacium Finis;

Skriverfeil.

Hr. Biskop Harboe, Deres Høye Eminenze! som er nu Salig i Herren hensovet: var den Tiid endnu i Live, den gang jeg begyndte at skrive denne min nærværende Bog;

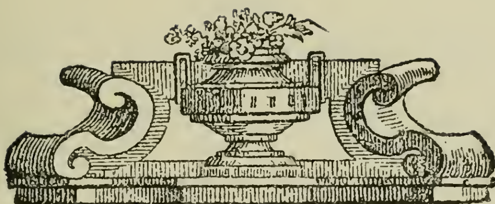
---

[2]) Dr. theol. Balthazar Münter, 1765 Diaconus og 1766 Sognepræst ved S. Petri Kirke, død 1793.

[3]) Vilhelm Hennings, f. 1716, død 1794, blev 1760 Generaldirektør for Kirurgien (Ingerslev, Danmarks Læger II 455—57).

Jeg

Jeg er fød Ao. 1718: d. 23de Julii: af skikkelige og gudsfrygtige Forældre. min Salige Fader var en lang Tid Ælste Fuldmægtig paa Politie-kammeret her i Kiøbenhavn hos HEr Etats-Raad og Politiemester Ernst:[1]) og siden efter, blev for hans velfortiente Capassitæts befordret til Byfoged i St. Thomas udi Westindien forestod vice-Guberneurs Betienning en Tid ongefehr af et halv Aar; paa benevnte Sted, Døde han effter Eet og ½ Aars forløb, Efter at havde været vice-Guberneur Et halv-Aar, i Westindien, Døde Han disværre alt for tiilig, da han med alt og alt tilsammen havde kun været i America: Eet og et half-Aar. og ligger begraved i St. Thomas: &c: da jeg var et lidet umyndigt Barn af 5½ Aars Alder: See mine kiere Fiender og Forfølgere da i giør eder til Spottefugler og pasqville-magere over mig? Jeg takker Eder at J siger, at jeg er dog fød af Christelige Forældre, det er jo en stor Lykke at der kan roeses at

[1]) Johan Bertram Ernst, f. 1663, død 1722, blev 1710 Politimester. (Pers. Tidskr. I. 282—85.)

at være fød af fromme Forældre? mens hvorforre kalder i mine Forældre gemeene og ringe Folk? er da en Fuldmægtig paa Politic-kammeret, eller Een Byfoged i Westindien en gemeen Karl? Dog det gaaer jer som Gøyen, der raaber sit eget Navn ud: kiere Herrer Spottefugle! veed I ogsaa vel at i er af en stor Byrd og Afkomst, som bestaaer af mange ældgamle Ahner? Eders ærlige Herr Stammfader var jo Skoeslikker Pasqvinus i Rom, og siden blev den gode Manns-familie og ædle Afkomst kaldet Pasqvillemagere, de haver mægtig udbreedt sig som Græsshopper fordum udi Ægypten, og endeligen krøbet fra Rom i Italien, og sneget sig til Dannemarkes Residentz-Stad:

Dog jeg vender mig igien til min nylig begynte Historie: Min Moder har tit repetert for mig at da jeg var et spæde Barn, skal jeg have været overmaade svag og Sygelig, saa at hun aldrig troede at jeg havde kundet opnaaet Eet parr Aars Alder, Mens den store Gud! tænkte Eet andet, og har ladt mig opnaa Eet Alder af 65. á 66 Aar! og derover, den Tiid jeg neppe var bleven 5 Aar gammel, og min Fader var Nyligen kommed forud til Vestindien, thi havde han levet skulde min Moder og jeg Aaret derefter, reist over til ham i St. Thomas: Dette samme heele Aar min Moder maatte blive over med mig her i Kiøbenhavn, (thi vi kunde ey følge med ham dengang fordi at der var ey Rum i Kahütten fordi Guberneuren med sin Familie havde optaget alt Rummet paa Skibet.) levede hun med mig meget kummerligen og knap dog hialp vor Herre som hun saare frygtede og Elskede at hun var flittig og Arbedsom, at hun syede og stack Sætter op for Folck og altsaa sat hele nætter op, og fortiente os vores Føde, saa at vii ey leed Hunger eller Torst, og slog sig gandske honnet igiennem, det hendte sig en Dag ved samme Tiider min Fader var bortreist, at

Een

Een Mand som var os noget beslægtet; (*solgte nogle Læss Hoe til Sal. Doctor Dyrkop,[1]) da min Moder gav mig og min sødsken-barn Lov at fornøye os ved at see Hoet blev læsset af Vognene, Herr Doctor Dyrkop giorde os Børn da noget til gode, som man veed at Børn gierne fornøyer sig over, vii lod os da ey nøye med denne Fornøielse at see hvorledes Hoet blev hisset op paa hans Loft, mens dengang en Vogn blev leedig, var vi alt for nysgierig for at probere Vores konst i at Kiore, benevnte mit sødskenbarn forførte mig hertil, Hestene som mærckede at vii vare kuns Fuskere i Vognmanns-Konsten, parerte os kun meget slet mens bleve løbske og gallne og rennte med os fra Doc: Dyrkops Port af, og liige til Studie-gaardens Muur, vii vilde just i vores Angest have sprunget af Vognen, thi vii vare just ey ret store Helte, men meget forsagte, da vii i det samme saae vores Frelse, som var at en skierensliveré lod sin Sliv Karre staae, og tænckte at befrie os af Vores Fare som var virkeligen ikke saa ringe, thi havde han ey hiulpet os og holdet tapper Hestene, da havde det gandske vist kostet os vort Liv, thi vor befriere som var meget bedre Krigs Helt end vii, greeb Hestene med største force an, saa at de standsede, og hialp os af Vognen Hestene vare saa store som Garder-Heste, og Vognen var stor som havde haft nyelig et stort Læss paa, som var vell saa stort som et dobbelt Bonder Læss.

Imod

*) Han var Vagt-Mester ved Garderne til Hæst, og havde Tilladelse at sælge nogle Læss Hoe til bekientere.

---

[1]) Heinrich Dürkop, f. 1671, død 1731, 1712 Sognepræst ved S. Petri Kirke. Hans Præstegaard laa paa samme Sted som den nuværende paa Hjørnet af S. Pedersstræde og Lars Lejstræde.

Imod Enden af Aaret 1724. Døde min Fader Friederich Reiser i Westindien paa Öen St. Thomas: Min Moder var gandske utrøstelig over hans Død, thi han havde bestandig viist sig imod min Moder som var hans Hustrue som en kierlig og Mageløs Ægtefelle ja, han var kommet ved Guds Naade saa viit i hans Christendom, at han ei alleniste ælskede hans Venner hvori han kunde tiene sin Næste mens havde endnu lært en meget Vigtigere og større Konst: Nemmlig at ælske sine Ærgeste Fiender Af et reent Hierte, ja tiente samme ved Leylighed meget Ivriger end sine Venner, derfore og hans kiere Frelsere kaldte hannem svar tiilig i hans Herrligste og ævige Riige; Thi han blev ey ældre end ongefehr 41. Aar, han var Fød Aar 1683. d. 30. Septbr. og Døde henimod udgangen af Aaret 1724: Min Moder sat derefter Enke i 2de Aar, nemmlig fra 1724. indtil 1726. Da hun da efter Guds Villie indtraadte i et Nyt ægteskab med hendes 2den Mann, Herr Johann von Asperen,[1]) Borger og Amts Chirurgus i Kiöbenhavn; Een Farbroder af De 2de Brødre: Herr Justitzraad Wilhelm von Asperen, Kongl. Liv Medicus og Herr Justitzraad Jacob von Asperen Byeskriver i denne Kongl. Recidence Kiöbenhavn: Disse 2de ædele, redelige og i godhed mod Enker og Faderløse, Mageløse Mænd! raadte hende altiid til det beste, og næst Guds bistand vare Aarsag til dette Giftermaal, som den Aller-Høyeste og med ald Lyke og Velsignede: nemmlig fra 1726. og indtil 1735. Da min Stedfader ved Een Salig Død

---

[1]) Johan v. Asperens Brodersøn Mathias Vilhelm v. Asperen, f. 1685, død 1751, blev 1737 kgl. Livlæge og 1739 Justitsraad; dennes Broder Jakob Frederik v. Asperen var Byskriver fra 1752 til sin Død 1759.

Død hensov i Herren! og min Moder da til 2den og sidste gang atter blev Enke igien.

Nu vender jeg mig til Een af de vigtigste Hendelser som jeg har oplevet, nemlig: Til Kiøbenhavns-store Ilde-brands Jammer-fulde beskrivelse: Jeg agter ey at skrive andet end hvad som mine Salige Forældre og jeg selv med egne Øyne haver seet: Den store Ildebrand begyndte i Aaret 1728: d. 20. Octbr: om Aftenen Kl: 6: og Endtes imellem d. 23de og 24de Octbr: om Morgenen; bemeldte Ildebrand begyndte i et Hiørne Huuß af en Gade som var den gang til, og kaldtes St. Clemmen-stræde, som havde Navn af en æld-gammel Kircke St: Clementis-Kircke, som den Tiid allerede for mange Aar var Ned-brud: Samme Huuß hvori den store Ildebrand begyndte var, naar man gik op til Vester-Port paa venstre Haand det allerførste lige over for Vester-Port og Vagt-Huuset: [1]) Man

---

[1]) Ilden udbrød i Lille S. Clemensstræde, der stødte til Volden lidt norden for nuværende Frederiksberggade. Hvor den yderste Del af sidstnævnte Gade nu er, laa indtil Midten af det 16. Aarh. St. Clemens Kirke og Kirkegaard, men her var bebygget 1728. Den Ejendom, hvori Ilden udbrød, betegnedes da som Nr. 140 og 146 ved Vestervold og var Hjørneejendommen paa venstre Haand, naar man ad S. Clemensstræde gik til Vesterport. Ejendommen bestod af et større Hus ud til Vestervold med Bryggeri i Gaarden, et Lejehus lige paa Hjørnet, hvori Marketender Peder Rasmussen bode, hvis Barn afstedkom Ulykken, og tre Huse i S. Clemensstræde, der vare udlejede til Hønsekræmmer Edvard Grentzner, Bødker Iver Olsen og Snedker Lars Thorbjørnsen. Ejerinden var Signe, Boye Hansens Enke. Af Tillæg Nr. 1 ses det, at Reisers Formodning om, at det er Lysestøbningen, der har fremkaldt Ilden, ikke er rigtig. Det Hus, der blev opført paa Stedet efter Branden, fik følgende Indskrift, hvori ogsaa Praasen omtales (Ny kgl. Saml. i Kvart Nr. 682):

Man anførte 2de Aarsager hvoraf Ilden begyndte: den 1ste var at Bornene havde forlanget nogle smaa proser af Forældrene og den gang de havde samme bechommet, mißbrugte de dem, gik op paa Lofftet, og af en meget skiødesloßhed og Uagtsomhed fandt paa en farlig plaiser, At tænde Spindelvæven som sat i Hobe Tal under det gamle Tag: Nogle førte en anden Aarsag an, at nemlig: Eftersom de vare Lysestøber Folck og vare ved at støbe Lyß, da det gik Ulyckelig til, saa at Tællen slog op i skorsteenen, nu var samme meget brystfældig, saa at skorsteenen brast i stykker, og satte det heele Huuß i Lyß Lue,*) og dette sidste er vel det troeligste, thi at Bornene skulde have af Uagtsomhed tændt Ild i Spindelvæven, kunde endelig vel være

*) Huuß Værten og hans Hustrue vilde i begyndelsen ey lukke op, mens holdte baade Vindeves-luerne, og Gade Døren absolute fast tillukkede, Saa strax den Vagthavende Officier dette saae, Raabte han i største passion og Overiilelse: Schiest den Teüffels kerl übern Hauffen in seynem Hause, wenn er nicht aufmachen will: Skyd den Dievels karl ihiel i sit Huuß, naar han ey will Lucke op; Mens Luen den skreckelige Lue vidste at oplukke;

Stat Læser, læs og græd, see hver en tøddel tegnet,
Du seer udi mit Skildt den gamle Stad staar blegnet
Ved ildens store magt, som icke tusind aar
Kand vinde op igien, som skeede ved det saar.
Min Formand brendte først ved en foragtet prose,
Da moxen Kiøbenhavn gik over udi il.
Bedrøvet Læser, føel, om ej Din Skoe med Hose
Kand føle brandens vold. Gud dømte, tie nu stil.

Den Ejendom, hvori Ilden udbrød, blev efter Branden lagt sammen med dav. Nr. 238, der ogsaa gik til Vestergade, og med Nr. 243, og af dem fremkom nuv. Nr. 25 paa Halmtorvet og den tilstødende Hjørneejendom ud til Frederiksberggade; midt igennem dem har den smalle S. Clemensstræde gaaet.

være muelig: Mens dog efter de fleeste Folkes Meening, som den Tiid levede, var det vel kun et foregivende at skyde Skylden paa Bornene, for at blive befriet for den store Straf der de Tiider var sat paa vorne Folck, naar de af skiodesloshed Ildlos foraarsagede; Min Salig Moder aflagde just en Besogelse hos en Brygger-Enke ved Navn: Madm. Vals,[1]) samme Encke sagde dengang hun horte Trommen, til min Moder: hvad? Er klokken alt 8te? (Vægternes piven, og brand! brand! raaben, efter Sædvane ey hores, thi Vægterne kommer Vinter Afterne ey for end Kl. 7. paa deres Poster) derpaa saae hun paa sit Comme Uhr, O! Klokken er ikke meere end 6:[2]) Det er Ildlos; Det blev herpaa en forskrekkelig Lyhning i hendes Brygger-Gaard, Hun og min Moder, lobe begge med Frygt og bæven i Gaarden, De saae en græsselig Lue opstigende bag og tæt ved Enckens Veedhammer: Hun begyndte hoyt at skrige og hyle: Ak Herre Jesus! Min veedhammer brænner, hvor skal jeg hen, hvor skal jeg hen, O! Jeg elendige Menniske, Min Moder fuld af bestyrtelse, bod sig til at redde Enckens Solvtoy, hvilket havde snart ogsaa skeet,

---

[1]) Madame Vals (Hvals) er Enken efter Brygger Niels Pedersen Hval, der bode i Nr. 135 i Vognbadstuestræde, der nu er delt i Nr. 23 og 25 i Frederiksberggade og altsaa har været en stor Ejendom, imellem Mikkel Bryggersgade og Halmtorvet.

[2]) Angivelsen af Klokkeslettet er forskellig. I Forhøret (Tillæg Nr. 1) opgives lidt over 7, Nyt hist. Tidskr. V, 286: Kl. 7, Jon Olafsen i Danske Saml. II, 71: mellem 7 og 8. Derimod har A. Hojer (Friederich des Vierten glorwürd. Leben II 191: Kl. halv 7, hvilket stemmer overens med Reiser, og det er sandsynligt, at dennes Opgivelse er nøjagtig, da han fortæller den Omstændighed, at Vægterne ikke vare komne paa Gaden endnu, da Trommeslagene fra Vesterports Vagt hørtes. Urene gik selvfølgelig ikke ens.

skeet, om ikke i det samme Ildsluen havde vendt sig, og immer bestandig med en grusom heftighed tog altid meere og meere og til, og formedelst en heftig Storm som kom dertil, gik løß paa Vestergaden,[1] og inden en Times Tid var forløben, husserte forskrekkeligen i samme Gade saa at henimod Kl: 11. laa alt mine Forældres Huuß i Asken.[2] Det var en stor Lykke af Gud, At Encken ikke virkeligen resolverte at flye min Moder hendes Sølvtøy, thi i fald hun havde samme annammed, maatte hun have svart til det hvor det var bleven, og følgelig kun havde været hende til største Fortred, thi enhver havde nok med sig selv og sit eget Gods at bestille, og hvad som ikke blev af den gruelig Ildlue fortæred, det blev dog af Tyve-Haand bortstiollet, og os arme Mennisker alle meget ilde berøvet thi denne gruelige Rumor som var snart noget at ligne med Jerusalems Jammerlige og skrekkelige Forstyrrelse, tænkte den Eene ikke paa den Anden, og ingen var sit Liv sikkert for disse benævnte Rovere og Satans-Mennisker;[3] Nu, min Moder kom da hiem ongefer Kl. henimod 7. og giorde Anstalt til ud-Flyttningen, hun sagde da til en som var til Hest, og syntes at have noget ved Anstalterne

[1]) Vestergade begyndte at brænde Kl. 9 iflg. Jon Olafsen og brændte paa begge Sider Kl. 10 (Nyt hist. Tidskr. V 287), hvorfra Ilden hastig gik til Gammeltorv og S. Pedersstræde, uden at der var gjort noget forat stanse den

[2]) Johan v. Asperens Hus er nu Nr. 1 i Larsbjørnstræde og Nr. 14 paa Vestergade, lige over for »Tre Hjorter«.

[3]) Fra selve Politimester Hans Himmerich have vi en Beretning om, hvor lidet man under Branden kunde stole paa fremmed Hjælp. Han ejede en Gaard paa Graabrødretorv, nuv. Nr. 16. Hertil kom Ilden Torsdag Aften imellem Kl. 4 og 6 (D. Saml. II 80). I Anledning af, at alle hans Papirer brændte, skriver han nemlig (Indlæg

terne at befale; Min Gud, hvilcke slette Anstalter her er, man gaaer fra et Huuß til det andet og river Tagsteenene neder paa samme, paa det Ildsluen kan deslettere antænde Huusene, han svarte min Moder sukkende og gandske forsagt: Her er slet ingen Redning meer at vente, fordi vii ingen Vand har som kand forslaa, [1]) saa har og allerede Ilden

---

til Sæl. Tegn. 21. Jan. 1729): »Det var længst fra mine og Andres Tanker, at Ulykken skulde kommet til mig, helst som en Del af Borgerskabet flyttede deres Gods ind til mig, som desværre blev i Ildebranden hos mit eget. Men som Ulykken saa hastig og uformodentlig overfaldt mig og Naboerne paa alle Sider, saa den ene af os ikke kunde hjælpe den anden, træffede Ulykken for mig, at jeg ikke havde et Menneske hjemme af mine Folk, ti de med Heste, Vogne og Sluffer vare ude den hele Nat baade ved Ilden og at bjerge for andre Guds Børn, saa jeg selv næppe fik bjerget saa meget, jeg kan hvile det syndige Legeme paa, og ganske lidet at skjule det med. Ellers kunde man nok faaet dem, der anmeldte sig og vilde redde, men det var kun for sig selv, de bjergede, som jeg og andre Guds Børn har nu Prøver af. ti de beholdt selv det, dem blev betroet. Da Ulykken nu saa hastig og uformodentlig fik Overhaand, saa ingen mere Redning var at vente, nødtes jeg og min Kone at gaa fra alt det andet forat bjerge Livet og føre det derfra som et Bytte og efterlade Resten.«

[1]) Grunden til, at der intet Vand var i Vandrenderne, var, at Kommandanten Grev Sponnech benyttede det til dermed at fylde Peblingesøen, der havde været tømt, fordi den var bleven udgravet til sin nuværende Form. Han vilde ej heller uden Kongens Ordre aabne Vesterport, forat man kunde komme til Vandet i Stadsgraven, da man frygtede for, at Garnisonen skulde benytte Lejligheden til at desertere. Der var altsaa i Begyndelsen ikke Vand at faa uden af Brøndene og af Rendestenene, men de smaa Gader, hvor Ilden først udbredte sig, S. Clemensstræde, Vognbadstuestræde, Antiqvestræde, Hellig Korsstræde, vare saa smalle, at Sprøjter og Vandsluffer alligevel vanskelig kunde have kommet til (D. Saml. II 72—73). Disse Gader havde vist med Vindretningen, som den var, været for-

Ilden taget skrekkelig Overhaand saa at Brand-Majoren forsager og de fleeste af hans Folck, til med saa er og nogle beskiencket, som har faaet en Ruus ved et Liigsbegravelse af deres kammerater hvor der blev tracteret:[1]) At vii havde Mangel paa Vand, at man gravede efter Render som var forfalden og skulde legges Nye ind igien, og for denne Aarsag havde de taget Vandet bort; ongefehr henimod Morgenstunden blev forst Vester Port Aabned, for at bekomme Vand til Hielp af Stadts Gravenn, som man var virckeligen hoyst trængende til, Vor store hoy Salige Kong Friederich den 4de: Vor fromme Fader, ja Een Konge uden lige! kom ogsaa i Allerhoyeste Persohn ved Ilden, han saae paa det veemodigste op til Himmelen sukkede og græd, saa at man kunde see Taarene Rinde need af Dens Hellige

---

tabte selv med rigelig Vandforsyning, især da det fremgaar af Forhørene, at det varede længe, inden Sprøjterne kom til. A. Hojer fortæller (II 196), at Sprøjterne allerede vare ubrugelige Torsdag Morgen.

[1]) Jf. A. Hojer (II 192) havde Brandfolkene samme Dag prøvet Sprojterne og vare for en Del dels berusede, »som det paa saadanne Dage er sædvanligt«, dels trætte, saa mange ikke vidste, hvad de gjorde, andre rolig gabede paa Ilden eller endog søgte Vin- og Ølhuse. Politimester Hans Himmerich har ogsaa klaget over Brandfolkene i en Forestilling til Kongen af 17. Nov., men i den saakaldte kombinerede Kommission, der blev nedsat 24. Oktober, fik han Bebrejdelser, fordi han fremkom med Beskyldninger mod uskyldige Mennesker. Han skrev derfor bl. a. 22. Nov. til samme Kommission: »Hvad jeg om Brandfolkene og det til Sprojterne ordinerede Mandskab har meldet i Almindelighed om deres strafværdige Forhold ved at gaa fra hinanden baade for at bjerge deres egne saa vel som og deres Velynderes Effekter, det er sket forat faa en haardere Straf dikteret for saadan Formastelse, end hidindtil har været, i Tanke, det da og derefter skulde føde Effekt til større Lydighed. At jeg har meldet om Taarnvægterens Forhold, er heller

Hellige Salvedes-kinder, dette bevægede os saaledes, at vii alle græd og Raabte: Ak Allerhelligste Gud! Allernaadigste Konge! Hielp os, Hielp os, Der blev da giort meere Anstalter mens det kunde dog ey hielpe, Ilden avancerede immer meere og meere; Min Moder var nu kommen hiem, vii bekomme en stor Hielp med vores Meublers udflytning saa at vii fik dem alle lykkelig ud, og dette havde vii næst Gud, Herr Pastor Schreiber Sognepresten til St. Petri Kircke[1]) til at takke, thi hans Kone var en god Vend af

ikke saa meget sket for hans Forseelse i Særdeleshed som for Konsekvens for de andre hans Kammerater paa lige Post, ti hvad ham angaar, saa efter foregaaende Examen befandtes det, at han vel ikke saa betimelig har klemtet med Klokken til Varetegn, som Ilden skal have ladet sig tilsyne, eftersom der fra Vagten fra Begyndelsen efter erholdt Kundskab skal være tilforn sket Allarm ved Trommeslag, og hans Forseelse dog ikke været nogen stor Aarsag til Ildens Fremgang, hvorfor han og af mig i Kommissionen paa hans Hustrus grædende Forbøn, efterat jeg det offentlig havde tilkendegivet, blev af Arresten løsladt. De øvrige Poster om Vognmændenes Efterladenskab i at føre alt det Brandredskab til behørige Steder har jeg forestillet, som det i sig selv er, og beder derfor, det ved Deres behagelige Forestilling derhen maa ske, at de efter Forhør hver for sig vedborlig i Tiden derfor maa blive ansete, ligesom jeg og herved tjenstlig vil have de øvrige Poster anmærkede, at de til ønskelig Exekution ved Deres Rekommendation maatte naa Fremgang, saa vidt De finde til det gemene Bedste. Og paa det Ingen skulde tænke, at jeg enten direkte eller indirekte har haft Hensigt ved min Forestilling til at gravere andre med Beskyldning end de skyldige Brandfolk, hvilket jeg hverken selv tilforn har kunnet forestille mig at skulle ske, mindre derover mig for denne høje Kommissionen har kunner beklage eller det angive, saa kontesterer jeg det ydermere herved.«

[1]) Mag. Mathias Schreiber blev 1712 Diaconus og 1731 Sognepræst ved S. Petri Kirke, Konsistorialraad 1736, døde 1746. Hans Hustru var Mette Marie Burmeister. Diaconens Bolig var da Nr.

af min Moder som var meget vel bekiendt med Dennem, denne fromme og redlige Sogne-Præst sendte alle hans Folck, Kudsker og Tienere, saavelsom Tieneste-Piger med deres Arbeyds Vogn, og adskillige gange med fuld Læss bragte det altsammen i Præstens Gaard, hvor det blev vel forvaret i hans stuer, der var endnu 2de Persohner, hvoraf den ene var Informator i samme Gaard og den anden havde fordum logeret i vores Huuß, og vilde ogsaa redde hans gamle Huußværtes Meubler! benævnte Herr Consistorialraad Schreiber Resolverte da endelig i fuld bestyrtelse at flytte alle hans Mobilier, saavelsom og mine Forældres deres alsammen i St. Petri-Kircke Under Orgelværcket, og især var han meget flittig og geskefftig at redde hans meget prægtige Bibliothecke: hvor da ey allene alle stoele Under Orgelværcket, men endogsaa gangene, og mange andre Stoele i benævnte Kirke, bleve reent opfyldte: J denne Jndflyttning i Kircken vare Ham meget behielpelige, hans egen Jomfrue Søster, Informatoren ved hans Enckel eller Sønne Sønn, og Tienere; Mens NB: alle disse Meubler: baade HEr. Pastor Schreibers og mine Forældres, tilligemed Præstens herrlige og skionne Bibliothecke, blev alt sammen reent i Kirken opbrændte og af den græsselige Lue jammerligen fortæred: Min Sal. Moder bekomm aldrig det ringeste stykke meere at see af hendes Sager og Mobilier: Nu vill vi lade HEr. Consistorialraad Schreiber en liden Stund være i Roe, med at indfløtte og indpakke sin store Bibliotheke i Kircken, med sine allerede benævnte Personer, og vende os lidet hen til hans

Frue

---

38 i S. Pedersstræde ved Siden af Præstegaarden, men blev efter Branden udlagt til Kirkegaarden.

Frue, hvorledes det gick hende, værende denne Tiid; Den gang nu den halve Vestergade stod i Een forskrækkelig Lue, og mine Forældres Huuß, som stod paa Westergade og omkring store Larsbiörenstræde, som var, og er endnu, Eet hiorne-Huuß! (Som nu til Dags HEr: Turin Kande-støber-Mester tilhorer) forskrekkeligen brændte faldt gavlen endeligen need, og gav en forskreckelig bulder, En gammel Tieniste-Pige min Moder havde, som for og efter Ilde-branden, tiente hende i alt 37 Aar: dengang hun saae at vor Huuß faldt neder, thi hun stoed i Lars Biorenstræde uden for Urteboen som den gang Sl. HEr. Krich[1]) til-horte, faldt hun neder paa Fortoget, og bekom en Apoplexi, eller Eet Slag af den stærke Forskrækkelse der saa hastig overfaldt hende, der vare da just til Lycke Edele og Medlidige Mennisker tilstede, som bragte hende i Klæde-boderne hos HEr. Stadts Chirurgus Hesſ, som var i Svogerskab med mine Forældere,[2]) og blev altsaa Lycke-ligen bragt til rette, og Restitueret igien; strax efter dette var forbi, kom en meget freck Soldat løvende da Huusene i store Larsbiörenstræde brændte, og passerede igiennem liden Larsbiörenstræde, hvor nogle Folck boede som vare mig noget beslægtede, raabte og skrey høyt disse Ord: paa Tydsk: Der Teüffel hol all das Feur! So viel Feuer auch da ist, so kann ich dennoch nicht so viel Feuer be-kommen damit ich meine Tobackspfeiffe anzünden könne; Det

---

[1]) Urtekræmmer Simon Krich bode i Larsbjørnstræde Nr. 181, nu en Del af Nr. 16, Hjørnestedet til Studiestræde.

[2]) Johan Henrik Hess tog 1713 Borgerskab som Kirurg, blev 1715 udnævnt til Feltskær (Kirurg i Militæretaten), se Ingerslev Danmarks Læger II 225. Han bode i Klædeboderne Nr. 5, nu Skindergade Nr. 40, og var gift med Maria von Asperen (Giessings Jubell. III 200)

Det er: Diævelen kom i all den Ild, Saa megen Ild der og er, saa kann jeg dem nagtet dog ey bekomme saa megen Ild at jeg kann faa min Tobacks-Pibe tændt? Denne Hans Uden-Sorg! havde vell ikke mange prægtige og glimmrende mobilier, at kræncke og bekymmere sig over (hans Mondour og Gevær undtagen) saa bestode hans herrlige Boeskab vell af en sort og besmurt Træstoel, og en hoytravende med Fitt besmurt sort glensende Skoebyrste, og folgeligen for dens Afgang kunde sove roeligere end vii andere som mistede saa mange kostbare Ting;

Frue Consistorialraad Schreibern gik omkring i Præste Recidenzen hvor nu Deres Hoyærværdighed HEr: Pastor Manthey [1]) boer i St. Pederstræde: og vriede hendes Hænder medens hendes Mand var i Kirken, nu holdte hendes Karret uden for Porten, i det samme raabte hendes kudsk med en heel fortvivlet Stemme paa platt Tydsk: Naar Fruen ey vill komme strax, og vill stige paa det hastigste i karreten saa maae jeg, og Hestene af denne græsselige Røg og Damp crepere og maaske snart reent opbrænde: Derpaa hun bævendes og fuld Alteration Svarede: Min kiere Christian. Nu dette Øyeblick kommer jeg: Her erfores hvad en stærk overmaade Alteration kann foraarsage, thi i steden Eet meget prægtig Speyl med en tyck massive Solv-Ramme, som havde kostet mange Penge, og stoed paa hendes Nattboer, som hun kunde have reddet, tog hun i steden for dette: Een gammel Syltekrukke, og en Alen i Hænderne og kiørte bort til store Kiøbmagergaden, hos

---

[1]) Ludvig Manthey blev 1775 Diaconus og 1793 Sognepræst ved St. Petri Kirke, døde 1813.

hos den gang levende, nu Salige Frue assessorinde Klare,[1]) lige for Silckegaden denne Frue, blev siden noget Efter Ildebranden 2den gang gift med HEr Canzellieraad Harboe Een Fætter af Deres Høye Eminenze Høyædle og Høylærdte Herr Biskop Harboe![2]) Som Gud være lovet endnu lever; Mens hvad modte nu Frue Pastorinde Schreibern? paa Veyen raabte en Mand af Tydske Meenighed, til hendes kudsker med høy Røst saaledes: Hold stille! Holdstille! Fruen saae med angest udaf karreten, og befalede Kudsken at han skulde holde stille, hun adspurgte da denne Mand, hvad hans begierende var? hand svarede paa tydsk: Ak for Jesu Christi skyld tillad mig at Deres kudsker maa vende om igien tilbage med mig, Min kone er i den haardeste barns-Nød! og Jordemoderen er just nu hos Hende, og nu da vores gienboers Huuse brenner, saa slaaer de greſſelige Luer gandske fælt ind af Ruderne til os, faaer jeg nu ey Deres Vogn saa maa hun paa det jammerligste i det Fæle Ild omkomme og levende med det endnu ey til Værden fødte Foster blive opbrændt: bønnhør mig at Gud i Dødstiime og Hende vilde Naadigst bonhøre, ingen Hyrkudsker kann jeg faae, om jeg endogsaa vilde give 10. Rdlr: for en eeneste tour, thi alting

---

[1]) Johan Ludvig Klare, født i Westphalen, tog 1706 Borgerskab som Silke- og Klædekræmmer, blev 1725 en af de 32 Mænd, Assessor i Politi- og Kommercekollegiet 1727. Han ejede Nr. 111 og 112 paa Kjøbmagergade, der efter Branden lagdes sammen til een Grund, nuv. Nr. 11, og hvor Kongen lod Bygningen opføre som Prøve paa Mønstergaarde (Suhms Ny Saml. II 43). Han var gift med Marie Balzer.

[2]) Christian Ludvig Harboe, Arkivsekretair 1729, Stempelpapirsforvalter 1731, Kancelliraad 1739, født 1693, død 1769 (Giessings Jubellærere II 2. Stamtavlen til S. 260, A. D. Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Historie S. 160.)

ting er i Staden i fuld Alteration og allerstørste bestyrtelse: benævnte Frue Pastorinde, Steeg derpaa strax udaf hendes Vogn, laante og overloed denne ynkværdige Mann strax hendes Karret, med denne befalning til Kudsken: at han skulde tage sig selv, Hestene, og Karreten vel i agt, af yderste formue saa meget han kunde, og onskede, at vor Herre vilde beskytte og bevare dennem, Hun begav sig derpaa til Foeds til det benævnte Sted paa store Kiobmagergade hvor benævnte Frue Asfesforinde Klare boede, for at vilde oppebie hendes Mands Nærværelse;

Nu, HEr: Pastor Schreiber var ved denne Tiid endnu i St. Petri-Kirke, ved hans Bøgers indpackning, han blev der snart alt for længe, nemlig: den gang han komm ud af Kircken og meente at gaae endnu i hans Præste-Residenze som var den Tiid i St. Pederstrāde Nest op til Præste-Residenzen hvor nu HEr Pastor Manthei boer, HEr: Pastor Schreibers Residenze var i de Tider ey nogen bygning til Gaden: mens derimod en stor bagbygning i gaarden, en stoer gaards Rum broelagt, hvori mitten befandtes en stoer Munret Lysthuuß med skionne gronne Træer omkring samme: Ind i denne hans Vaaning vilde han have været, mens O! Vee, den stærcke Ildslue forbød ham det, thi gienboernes Huuße stoede allerede i Lyß Lue, og omgav og bespendte Hans gaar rundt omkring: Hvad var nu herved at giore? Goed Raad var her meget dyre! Det var jo overmaade forskrekkelig og gruelig: at brende levende op: Mens som det meget herrlige og gyldene Ordsprog Lyder: Naar Noden er allerstorst, Saa er den fromme Gud allernærmest: Han toeg paa det jvrigste sin Tilflugt til bønnen, som han saa meget tit og ofte havde Recommenderet os i hans Prædikener paa Predikestoelen: bestormede de ubeskrivelige og

og overmaade græsselige og fæle Ildsluer Kircker og Huuße: Saa bestormede han lige saa stærck Himmelen med at bede den store Gud om sin mægtige Hielp og bistand; Jeg troer sickerlig at denne bønn er skeet af Ham paa det alvorligste, baade af Hierte og Mund: Og den Hellig Aand har Understyttet samme: Nu vor HErres Allmægtige Hielpe-Haand viiste ham da en Vey, som Mennisker vell icke torde Raadet ham: Det var nemlig at stige over den høye Kirke-Muur som gaaer til Larsleyſträde; Høystærede og gunstige Læsere! Tænk dog ey, at det slet ingen Fare havde at overstige og redde sig paa denne kant, som kun de farligste Sider til St. Pedersſtræde? O Ney: Det var ogsaa farlig nok paa dette sted for Menniskens Øyne, thi 1) var Muuren her høyere, end til St. Pedersſtræde, 2) stormede hiine Ildsluer ligefor Muuren, saa brendte det her i Larsleyſtræde ved Siden af Muuren, nemlig det komm deraf at Hiørnegaarden som var dengang Sl. Doct. Dürkops Reſidenze (hvor nu Herr Manthei boer) stoed ligeledes i Lyß Lue som slog udaf alle Vindever, og derforre maatte og kunde allene den Allmægtige Gud! (og slet, og aldeles ingen Mennisker) hielpe Folk som vilde overstige denne Muur, for at redde deres Liv, og ingen anden; 3) Saa vidste ingen der i nærheden at deres Sogne-Præst var i saadan stor Nød, og om de havde vist det, havde dog ingen Mennisker tordet vaaget at hiulpen ham, thi enhver hafde nok med sig selv at bestille, at redde sit eget Liv: Derforre jeg og til denne Tiime, endnu gandske vell kann erindre mig at min Sl. Moder lenge efter Ilde-branden tackede Gud, at hun ingen af hendes Folck sendte i kircken og i denne Egn for at redde hendes bedste Mobilier, thi de havde gandske vist nok bleven levende opbrændt; Nu, Gud hialp da allene lykkelig HEr. Paſtor Schreiber over Muuren, og retirerte sig op igiennem Lars-Leyſtræde paa

 Volden

Volden og avancerte saa hen til store Kiobmagergaden hvor hans Kone befandt sig, paa denne Vey modte ham en Muursvend af den tydske St. Petri-Meenighed, og saae at han ingen Hatt havde paa Hovedet, tilbod ham derpaa sin egen, hvilken Præsten da, til den storste Tak antog, den gang han nu var kommet noget viidere hen paa Volden, modte Cantor HEr. Raupach hannem, som i de Tiider var Cantor ved Kirken [1]), og spurgte samme Præsten ad: hvor han dog var kommen til denne elendige og meget Miserable Hatt? Han svarede: at en Muursvend af Meenigheden havde laant ham samme, og naar vor Herre vilde allernaadigst bonhore vores ynckelige og ængstiige bonner, at denne saa forskrekkelige Ildslue maatte dæmpes at vii ey blev som Sodoma og Gomorra: Da vilde hann resonabel betale Muursvenden sin slette Hatt; Derpaa tilbod sig Cantor Raubach at ville bytte Hatt med Præsten, hvilket HEr. Pastor Schreiber da og villig indgig og tog imod hans Tilbud; Nu, oftbenevnte Sogne Præst kom da Gud skee AEre! velbeholden i den gaard paa kiobmagergaden, til hans Hustrue: Nu vil vii lade ham der og viidere beskrive hvordanne det gig til; Ilds-Luerne og Orcan-Stormen toge immer mere og mere til, i denne storste Angest og Nod, kom endnu Een Ulykke til, nemlig: [2]) Een Bryggerkarl som

[1]) Caspar Raupach, Kantor ved Petri Kirke fra 1708 til sin Død 1735 (Pers. Tidsskr. 2. R. IV. 26—27).

[2]) Ilden paa Nørregade begyndte Kl. 10—11. Alle ere enige om, at den opstod ved, at en Karl glemte at slukke et Lys. Jon Olafsen fortæller (Danske Saml. II 76), at Karlen blev presset af Brandfolkene til at slukke, og at man ikke vilde tillade ham at komme hjem. Ilden opkom paa Gadens vestre Side og endnu Torsdag Morgen hindrede Sprøjterne i 3 Timer Ilden i at gaa over Gaden ved at holde Tagene vaade (smstd. S. 75). Da der bode saa mange Bryggere paa Nørregade, hvis Gaarde vare opfyldte

ſom formodentlig allerede tit med ſin Sluffe havde bragt Vand til den ſtore Ild, var maaſkee nu meget mere beſtyrt, den gang han ſaae Ildens forſkrekkelige tiltagelſe, poſtede ſine Tonder fulde med Vand, og der han kiorte bort, glæmte han at ſlukke en ſtumpe Lyß eller pros ſom han havde klævet paa hans Herres brende eller vedhammer, dette tændtes immer meer og meere, indtil den heele vedhammer ſtod i Lyß Lue, der blev goed Raad dyre: Denne Ulykkelige og meget i høyeſte Grad beſtyrtede arme brygger Knægt var ey langt fra at bekomme det heftige Slag; hans knæer Sittrede og bævede for ſtoer Angeſt, hann vendte om i allerſtørſte Angſt, hans arme og hænder ryſtede og bævede, han lod da Heſten lobe i fuld gallop indtil han komm til gammel Torv til det hiorne-Huuß ſom fra gammele Tiider af og endnu bliver kaldet Blaſen [1]) og var i de Tiider og endnu lenge efter den ſtore

---

med Brændestabler, var Ilden i Stormvejr ikke til at slukke (A. Hojer II 193).

[1]) Vinhuset Blasen, nu Nørregade Nr. 1 (se Kjøbenhavn paa Holbergs Tid S. 216—17). Her søgte paa denne Tid Studenter. Der forekommer i det 16 og 17. Aarh. flere Personer i Kjøbenhavn, der hed Blasius, fra hvem Navnet maaske hidrører. Paa Gammeltorv findes 1645 (Kjøbenhavns Dipl. VI 287) en Grundejer Fru Ellen Blasius, der var en adelig Dame af Familien Krabbe, Enke efter Kirurgen Blasius Møller (Ingerslev, Danmarks Læger I 399, Kjøbenhavns Dipl. I 792), men det kan ikke bestemt bevises, at det netop var denne Ejendom, hun besad; dog var det i den Del af Torvet, der hører til Nørre Kvarter, i Fortsættelsen af Vestergade. Blasen tilhørte 1728 Chr. Povlsens Enkes Arvinger. Ud til Nørregade var en »Vaaning«, der var beboet af Løjtnant Pohl. De tre Døtre i Blasen havde nær brændt, idet Ingen af dem vidste, at der var lagt Krudt under Huset, og først da den ene aabnede en Mellemdør til Gaden, bleve de opdagede af Generalmajor Mushardt og fik

store Ildebrand blev kaldet Blasen har alletiider været et Viin-Huuß eller Viin-Kiælder, mens nu er bleven for kort Tiid siden forandret til en Hor-Boe! og tilhører nu Herr Petersen[1]) Her faldt denne oft benævnte brygger karl Dod ned af Hesten, mann tog ham og bragte ham i Viin-kielderen, og vederquegede hannem med een Drik Viin, indtil han komm sig lidet: Raabte hann paa sine knæe og saae op til Himmlene med udstrakte arme og hænder saa meget hans kræfter formaaede: Ak sødeste Herre Jesus! See af Himmlen ned til os og forbarme dig i Naade over os alle! ak kiereste HEr. brand-Mayor! Jeg citerer Eder for Guds Domme-Stoel at de hielper mig og os alle, brand-Mayoren gav da med en bævende og gandske hæsrige stemme og Bryst befallning) thi han var i saadanne stand bleven af den idelige Raaben og skrigen thi ingen Mennisker kunde forstaae ham meere for de heftige Orcan-Storme og den gruelige Rusken og Suusen af de forskrekkelige Ildsluer som samme foraarsagede, at der skulde forføye sig 4re af brand-Sprøyterne med deres heele Mandskab til den Nyt begyndte Ild paa Nörregades brygger Gaard som allerede ey allene stoed i Lyst Lue, mens tillige havde taget og tændt 2de andre brygger Gaarde i Compagnie med sig, Mens ak Herre JEsus! Mærk nu læsere! her blev raabt Mord og brandt![2]) her blev

---

Befaling om strax at forføje sig ud. De fortælle ogsaa, at en af deres Folk omkom (C. Bruun, Kjøbenhavn II 595—96).

[1]) Hr. Petersen hed Niels Petersen.

[2]) Reiser mener: Mordbrand. Om Rygterne om Mordbrændere findes Oplysninger hos Jon Olafsen (D. Saml. II 84—85), og A. Hojer nævner (II 202) som den, der var ivrigst efter at udfinde saadanne, Stadskaptejn Vittrup, der tilligemed et Par ligesaa kloge

blev en stærk opror iblant allmuen, de vilde med kaarder og knive Myrde brand-Mayoren Preüsler og hans Underhavende, thi de vilde ey tillade at benævnte 4re brand-Sprøyter maatte tages bort fra den stoere Ild, og havde den Høyædle Mayestrat med Politiemesteren ikke staaet brand Mayoren bie og ladet vagten med opplantetde Bayonetter kommet ham til Hielp saa havde de gandske vist nok Myrdet ham og hans Folck, de fick ham i et af Magistratens-Huse og vederqvægede hannem lidet og om jeg ellers ret erindrer mig saa blev der aabnet hannem en Aare, dog kan det ey vist siges, thi han havde det høyligen nødig, der komm og ligeledes mange Mennisker til døde og endnu flere bleve farligt af Militerens skarpe Vaaben farligt Blesfüret: De raabte: Veg med den forsagte og bange gammle kiærling, er du en Brand Mayor? Du maa være Fanden, og ikke brand-Major, komm kun vii vill Diævelen gale i os brekke din Hals i tu; jeg bekomm ogsaa af min Sl. Moder et parr dygtige kindheste eller

---

Folk arresterede forskellige Personer paa den usleste Mistanke og førte dem for Kongen som Mordbrændere. Forhørene over en Del af de mistænkte er meddelt som Tillæg Nr. 1, de andre arresterede ere sandsynligvis strax igen blevne løsladte. Sagen mod Skræder Büschel er meddelt som Tillæg Nr. 2 og som Nr. 3 er meddelt Sagen mod de 4 Tydskere, der bleve forviste. Den ene af disse sidste gav Anledning til det Rygte, som Jon Olafsen omtaler (D. Saml. II 202), at det var Hamborgerne, der, forbitrede over, at Kongen Aaret i Forvejen havde forbudt al Handel med deres Stad, havde budt en Tønde Guld for Afbrændingen af hver Fjerdedel af Staden. Hos den ene Tydsker fandtes nemlig et Forslag om at bevæge Kongen til at forny Handelen, hvilket er omtalt i Nr. 3 blandt Tillægene; de originale Papirer vedrørende denne Sag ere endnu bevarede i Rigsarkivet som Indlæg til dette Reskript.

eller stærke Orefigen paa nyeste Dansk-facon tilligemed nogle klopfisk med en tampp, for min nysgiærrige næsviisbed da unge Drengeborn ere alletiider endskiønt ved de farligste Omstendigheder meere nysgiærige end Pigeborn, hvad skulde jeg nu giøre jeg resolverte i en Hast at istæmme een fortreffelig Vocal Music, og jeg kan gandske alvorligen forsikkere, at Trods være sagt alle Cantorre! Gadevægtere! og Taarnvægtere! Troe mig kun ved mit ærlige Ansigt: At jeg havde overskræget og overskraalet 2de af de største Meenigheder, som for exempel: de 2de største Meenigheder: Vor Frue! og Nicolay ibidem: Havde man NB. kun satt mig i Høy Coreene. da havde jeg spillet Maitre dotell over dem alle og vundet fuldkommen Seyer! Eftersomm nu baade Instrumental- og vocal-Musicken stedse vedvarede blev jeg tilsidst reent kiæd af denne Concert, tænkende: skall det da aldrig faae Ende? Jeg tør forsikkere at om alle virtuosos i heele Europa vare komne sammen, havde over min Concerts Reenhed som bestoed i een deylig skurrende harmonie, havde offentlig blevet bespottet og beleed: Mens jeg gav dem dengang om de sammtlig havde været i Residenzen nærværende, Diævlen og alle Trolde som kiører St. Hans-Natt til Bloxberg til Recompence: Jeg beder mine Høyædle Velædle og Høygunstige: Høylærdte og Vellærdte Læsere om perdon at jeg har giort en liden Udsveiffning af min alvorlige og fyrgterlige bedrøve-Historie, for at lidet opmuntre dennem med en liden latterlig fortælling om min egen Persohn: Dog jeg havde nær glæmmt det allerlatterligste af denne liden Historiske Scenes-Beslutning som var dette: at jeg endelig raabte: Mamma! brug dog nogen Respect og Consideration for min Edle unge Persohn som deres Eeniste barn og Eeniste Sønn! Hvorpaa da min Moder blev meere Vreed og Svarede: Respect

og

og Consideration for din Persohn! Ha, Ha, Jeg skulde vell meget complimentere min egen Sonn? Du rett unge Springer og store Narr, Hun forstoed da Sagen Uret og Tog mig ved det ene Vinge-been og sagde: Komm jeg skall Complimentere Dig, og slæbte mig ind igiennem Porten og ind i den saa kaldede Barbeer-Stue som var den gang meget prægtig og stoer: thi min gammle Hr. Fætter Hesf var formedelst hans ypperlige Lærdhed i Læge Konnsten bleven til en Hoved-Riig Mand af store Midler; Dette latterlige Optog med Os, tog da anleedning til stoer Latter, da alle baade Gammle og Unge vare forsammlede i stoer-Stuen, og som giorde sig retskaffen til goede med Delicateste Retter og Drikke, alt af den riige-Mandsformue, thi vii tænkte dengang endnu aldrig paa andet end at blive alle samtlig der Natten over, hvilket var i al Sandhed et meget prægtigt og læckert, havde de store Ilds Luer bleven dæmpet baade paa gammel-Torv, og paa Nörregade, da havde svar største Tab dog blevet os til største Glæde Fornoyelse, thi vii havde i Herr Hesf en meget Chenereus og spandabel Mand, som havde i Sinde at beholdt os i hans prægtige Gaard, om det ogsaa havde været i heele samfulde 10 Aar! og dernæst havde tracteret os græveligt hver eeniste Dag om ogsaa hver Dag havde kostet hannem Tie Rigsdaler, thi han var en Mand af store Midler saa at hans Renter og stoere Indtægter med Fortienister vel beløb sig i det mindste hver Aar, over 1600 Rigsdaler: Mens derimod for hans overmaade Goedgiorenhed, havde ogsaa stoere og snart Utroelige Udgifter om Aaret, thi for exempel naar han kiorte til Kircken og steeg i Karreten vare alletiider en halv Snees fattige drenge og Pigeborn tilstæde, som bade og tiggede af hannem, og Han med en overmaade Oye-Kast gave dennem hver af dem, saa meget at bornene og Forældrene

ældrene kunde ernære sig heele Uger igiennem: Hans Frue derimod var liggeledes goddgiørende, men vidste meget bedere at holde temperaturen, thi HEr. Doctor Hesſ græb kun i Commen og hvad han fik i Hænderne heele Haandefulde det maatte nu være sig heele Kroner eller Sølv Courant Penge kastede han de Fattige i deres Huer og Hatte, saa at samme gick med allerstørste og glædeligste Ansigter fra Hannem, der var en skraalen af raabende Munde, med glædes-Taarer i Øynene velsignet været af Gud! den stoere Abraham! velsignet været hans Høy-Edle fornemme Familie! velsigned være alle hans Folck, og saa viidere: Endelig saa blev jeg tillige med de andere af HEr: Hesſ og selv prægtig bevirthet; Men NB. høyst-skiønnende Læser! Havde min Dydige Moder ikke gandske ret at jeg bekomm prygel og Straff for min Næsviißhed, var det ikke høyst Farlig at jeg dengang som en Ung Dræng af 10 a: 11ve Aars Alder turde vove mig i saadan fæl og forskrekkelig tumult og Allarm som lig-nede for Gud, den allerforskrekkeligste Rebellion og Op-ror? foruden endnu at staae Fare for at blive levende Opbrændt af de Fæleste og forskrekkeligste Luer som slog os paa det allerfarligste om Ørene, hvori vell den aller-tapperste og dristigste Krigs-Mand havde havt nok med sig selv at bestille at conservere sit eget Liv, og var nær ved at forgaae af angst og Alteration? Nu! jeg maa gaa viidere udi min Historie og fortællning; Endelig maatte da den gemeene Almue, eller Publico, lade sig de saa viit viise og mueligste Anstalter gefalle, i saa viit den elende Tilstand i de Tiider kunde taale det, nemmlig at nogle af de store Brandt-Spröyter som da endnu en meget stakket Tiid vare i behold, komme til Hielp den af mig forher beskrevne nye-Ild paa Nørre-Gade i brygger-Gaardene, Nu denne ofbenævnte store Mand Høyædle (nu

(nu hos Gud salige) Herr Brandt-Maijor Pröysfler [1]) fløy da omkring med fleere andere berømte practiske Mænd som vare alle meget vell øvet i desligeste høystgræsseligste begivenheder som de allerhastigste og allertapperste Mercurios! og det fra Een Ild til den anden! De havde sammtlig næst allerhøyestes bistand i Sinde at dæmpe og jmodstaae den allergrueligste og Empfindtligste Fiende! Een hver Læser veed hvad jeg meener: De som en Jordisk-Helvede brennende Luer! De vilde viidere Jmodstaae Een Fiende som agtede med sin allerede Over Haand tagende grummeste Herredømme og Dæmpende Magt; dæmpe Overrumple og kuldkaste de Kiobenhavnske Handelsskaber og Kiøbmandskaber: NB. Mens herudi vilde den Naadigste Allerbarmhiertigste Gud! prøve mine Forældres og samtlige Forfædres Taalmodighed! Her falder mig atter noget mærkverdigt ind, hvorved man billig maa legge et Mærkværdigt Nota Bene til! Det er nemlig: Vores Høysalige og hos Gud! i den allerhøyeste Himmel-Chor! alt for nogle Hundrede Aar boende Herr Lutherus! pleyer at Sige: (Aufs Freundlichsste Vermahnende! Gott ist nicht ein Fürst von Eilenberg, sondern ein Fürst von Weilenberg und Wir sollen seyn Fürsten von Anhalt;) Dette behøves nu ey slet ingen Forklaring, for de Høylærde! som veed mange Sprog og fremmed Tungemaal, ja nogle, mens dog kun faa imod de første, veed snart alle Orientaliske og Occidentaliske-Sprog i heele Verden! O! Welch eine Tieffe beyde der Weißheit, und Erkenntniß Gottes! (mögte man wohl sagen) Wie gar unbegreifflich sind seine Gerichte, und unerforschlich seine Wege!

Denn

---

[1]) Daniel Preisler blev Vicebranddirektør 1719, Branddirektør efter Gotfred Fuchs 1723.

Denn wer hat des HErrn Sinn erkannt, oder &c. Mens for de Dumme og Eenfoldige Mennisker af Nedrigste Stand vill jeg forklare paa dansk, hvad ovenanforte Symbol-Lutheriske-Sprog ongefehr kunde komme til at klinge saaledes som følger: (Gud! er ey en Fyrste af Eilenberg: Mens Een Fyrste af Weilenberg, vii, skal være Fyrster af Anholt;) Jeg gaaer da viidere i min fyrgterlige Ildebrands-Historie, og siger at der er endnu mange fyrgterlige Scener tilbage i dette skrekkelige Skue-Spil! Ja endog de Allerforskrekkeligste i dette forstyrrede gammle kiobenhavnske Jerusalem! Brandmayoren og tilligemed den hele brandt-Direction, og det gandske samtlige Raad! bleve Eenige, siden man havde meget goed Forhaabning, thi den store forskrekkelige Orcan-Storm havde lagd sig nogenledes, saa at de meere end Gruesomme Luer icke stege saa Himmel-Hoye i Luften, thi HøyEdle, og Hoylærte, saavel som og ringe og Eenfoldige sammtlige geneigte Læsere! kann for Gud! forsikkres at Luerne endnu da stormen vedvarede steege saa Considerable hoye at man baade til Kiöge og Roeskilde kunde bemercke gandske grandgiveligen Luerne og forskrekkeligen Rogen og Dampen saa at ingen Mennisker i begge benævnte Byer kunde holde sig for Rog og Damp som steeg iideligen i deres Næser og faldt for Brystet: Betænk alvorlig min kiere Læsere en distance af 4re stærcke Miile! O! hvilket forskreckeligt; Mens oftbenævnte, nu hos Gud! Sal: Herr Brandtmayor Preüsler, begig en Bock, eller en stoer Forseelse med sine Herrer Collegier og sammtlige Underhavende-Folck i deres Konst og Viidenskab, hvorefter folgde og foraarsagde saadanne skrekkelige og i høyeste grad fyrterligste og bedroveligste Sceener! at Hoved-Haarene paa Hovedet maatte reyse sig og staae stive, ja endogsaa paa den allertapperste og ellers U-forsagteste Mand, saa

saa at det saa kaldede heele gammle Kiöbenhavn gig op, og blev paa det Jammerligste og erbarmligste af de mangfoldigste græsseligste og fæleste Luer reent fortæret og caputt, saa det saae her i Staden ud, som det Allerfæleste Jordiske Helvede; At det er en stoer Sandhed, at benævnte ellers brave Mænd, vare i høyeste grad forvirrede, confuse og forsagde, kann vell ingen fornuftig Menniske imodsige, endelig forandrede deres Forsagdhed og Æengstligste passioner sig i de allerstørste Desperationer: thi da skulde mann see hvad mann Resolverte, Mærk nu allerkieriste Læsere! nu jeg skriver og erindrer mig dette, hvad jeg altsammen med mine egne Øyne har seet, O! O! Saa bliver mig det gandske levende paa nye igien, og overfalder mig den skrækkeligste Gysen og rysten over min heele Lægeme, som Een der bekommer det heftigste Febris Malignæ ardentis: og overfalder mig den allerstørste paroxysmus, saa at om jeg ikke falder i en slags graad eller Græden, jeg vist nok vill tabe Pennen af Haanden, og falde i allerstørste besvimelsse; pause, pause!!!

— | — | — | — | — | — | — | — | —
| — | — | — | — | — | — | — | — |
— | — | — | — | — | — | — | — | —

Nu! jeg kommer da endeligen til mig selver igien, O kiære Læsere! Ryst og bæv nu, thi du har allerstørste Aarsag dertil! Man skiød med store Kanoner fyldt med krudt eller Pulver, det knagede og bragede paa Jorden! Det var som den gandske Verdens Lyn-Ilder havde sig forsamlede og foreenede, hvortil all Verdens Tordens-Slage lode sig paa det allergræsseligste høre, Ilds Luerne i Luften og Helvede! græsseligen Svarede! NB. Her kunde Brand-Mayoren og sit samlige Selskab ey længere holde ud, mens bleve tvungne af overmaade Angst at retirere

sig

sig til Een Side, og bleve de alle tilmode som Folck der i en Hast bekommer Slag og Rorelsser! Mens Høystærede Læsere, her blev Latter dyre nok! og hvem der dengang kunde have begaaet Latter, det maatte da gandske allene havde været øverste Beelzebub med hans heele Clerefie i Helvede; Endeligen saa fandt den Arme altererede mens dog redelig sindede brand-Mayor med sine Underhavende og sammtlige Clerysi paa noget andet som løb endnu meget ulyckeligere og fælere af end det forhergaaende: nemmlig: J det allerede omtalte og beskrevne Huuß paa hiornet af gammel-Torv og Nörregade, Blasen kaldet hvor nu til Dags Herr Petersen holder Hørboe, lagde man Krudt af Magazinerne taget, som var en overmaade og forskrekkelig andeel af portioner. alt dette Pulver eller krudt bleve strøede og lagt i store Træe-Renner, og saa blev der commenderet en stærk borger-vagt af de allerfornuftigste og forsigtigste borgere som man best kiendte, samme blev befalet i Kongens Navn ved største Livsstraff, ey at lade nogen Menniske Siæl passere uden vedkommende, som vare alleniste Een tieniste-Pige og gaars-karl af Huuß Eyerens Folck og domisticker, disse bleve allene tilladte at maatte passere og repassere, Dennem blev nu lovet for de at de hialp at redde deres Herres Meubler og huusgeraad at udflotte, at man vilde vist nok advare dem naar de skulde til sidste gang gaae ud af Huuset for at redde og conservere deres Liv, der gig ogsaa endnu 2 eller 3de Matroser ind i Viinkielderen for at vilde tractere og drikke sig fuld af Viin, jeg kann icke vist sige om de havde tilladelse dertil af Viinhandleren som eyere af Viinen, eller og om brandfolkene og brand-Vagten havde givet dem tilladelse dertil fordi at man tænkte, det var ligesaa got at Menn̊isker nød det, thi det blev io ellers fortæret af Luerne og Jlden, nok sagt den rette Tiidpunkt hvorpaa

de

de arme Mennisker saa vist nok forlode sig paa, nemlig at advares paa, blev til intet og forend Brandfolkene blev det selv var, saa Spranck dette store Huuß Himmelhøyt op i Luften, og den arme tieniste Pige, og de 3de drukkene Matroser blev ey et Leed heelt paa deres arme Legemer, saa det var ret en ynck og Jammer at see, ja Brand-Mayoren med sine Folck og brandtvagten selv havde Nød nok at retirere sig, saa at mange af dem bleve forskrekkeligen beskadiget, ja nogle mistede arme og been;[1]) Herre Jesus! naar jeg ved at skrive dette dog rett betæncker hvo vii vare dengang tilmode, saa ryster min Huud og skælver og bæver min kropp! Ak Herre Jesu Christe raabte jeg! forbarme dig over mig! der var ret for vores Øyne som den yderste Domme-Dag var kommen . . . . og vii tænkte alle vist nok at vor Herre vilde spilde med Os arme Syndige Mennisker som fordum med Sodoma og Gomorra &c. bielker og steene fløy omkring paa Torvet gader og stræder saa at vii vilde have Svoret at ligesom Jerusalem, af vores arme Kiöbenhavn aldrig var bleven stock eller steen tilovers, Jeg var just uden for min Herr Fætters Hr. Chirurgus og Operateurs Hesses Huuß, og vilde gaae ind i Porten dengang dette forskrekkelige Jammerfulde Spectacul skeede, min Moder saae det ey, hun befandt sig bag, Borsen hos Cantzellieraad Frankes[2]) hvor vii med Hesses-familie

---

[1]) Blasen sprang i Luften Torsdag Morgen imellem 9 og 10. (Danske Sml. II 76—77). I Urte- og Isenkræmmerlavets Forhandlingsprotokol forekommer under 13 Nov. 1738 en Ansøgning fra en Skræder Johan Henrik Schnauer, der stod ved Kristianshavns Borgerkompagni som Underofficer og mistede sin Hørelse, da Blasen sprang.

[2]) Kancelliraad Francke bode i Nybørs, nu Børsgade Nr. 54, Slotsholmsgade Nr. 53.

familie hvirkeligen sov om Natten, dengang jeg nu var kommen ind ad Porten og vilde træde ind ad barbeer-stuen, og blasen sprang, slog deres Port i Laaß, og alle de Dorer som vare i Laaß, bristede mit fra hverandre, deres kiokkendor ligesaa, der var et grumme stoer kiokken, ret ligesom et stor Herskabs kiokken, der gig Ild i deres kull-Kammer og alle hans heele Anatomiske-Kunstkammer med alle skionne og meget rare beenrade af Mennisker eller Sceletons, saa og mange prægtige og meget rare Chirurgiske-Instrumenter baade af Solv, Guld og staal, alt dette forgig og blev ynkelig fortæret af Ildsluerne, min Fætter til allerstorste Skade, jeg faldt af allerstørste Alteration i Knæerne og tænkte vist nok med alle de andere at vii vare bleven levende opbrænnt, jeg raabte ak kiereste Herre Jesu Christe! forbarme dig over Os, lige i samme Øyeblick gig der Ild i vor Frue Kirke [1]) og ligeledes i St. Peders tydske-Kirke, [2]) saa at all Red-ning

---

[1]) Først blev Spiret angrebet; der blev saa hedt i Taarnet, at Ingen kunde holde ud at være i Nærheden af Klokkerne, men dog kunde man ingen Ild se. Kort efter slog Røg ud igennem Glamhullerne ved Klokkerne og blev suget ind igen, hvilket tildrog sig 3 Gange, ligesom naar et Menneske trækker Aande, og først da begyndte Gnisterne at flyve ud fra Spiret, der snart stod i Flamme og strax efter faldt ned paa Nørregade uden at gøre Skade. Dette foregik imellem $9^1/_4$ og $9^1/_2$ Torsdag Morgen (Danske Saml. II 77). Da vor Frue Kirke var brændt, opgav man Ævret og der gjordes kun lidet mere den Dag forat stanse Ilden uden de Foranstaltninger, Kronprinsen traf forat slukke ved Vajsenhuset (A. Hojer II 197—98).

[2]) Iflg. Jon Olafsen (D. Saml. II 76) begyndte Ilden ved S. Petri Kirke Kl. 8, men det er rimeligt nok, at den først er naaet til Kirkens Tag og Taarn paa samme Tid, som Vor Frue Spir kom i Brand, saa det i Afstand saa ud, som de tændtes samtidig.

ning var nu ikke det allerringeste at tænke paa og alt forhaabning var reent forgieves, saa at Kiöbenhavn saa ud, som et Jordisk-brendende Helvede, vore Spröyter, ja alle Brand-Spröyter vare nu alle af Ilden jammerligen og reent fortæret, Jeg saae et Sorge-Spill efter det andet, nogle brandtfolck vare reent forbrendte til Dode og saa ey andet und end forbrendte Stege som vare forbrendte til full, jeg stoed endnu forend at Blasen sprang, uden for Hesses-Port, og saae hvorledes straale-Mesterne som vare 2de udi Tallet, kunde ey meere regiere Slangerne, NB. (thi de brendte op i Hænderne og for Øynene,) de raabte med opreiste Hænder til Himmelen at Steenene maatte have forbarmed sig over dennem, ak Herre Jesus forbarme sig over os, og hielp os naadeligen udaf vores stoere Nød! Disse Ord repeterede de 2 a: 3de gange og derpaa faldt de begge i Ilden og blev strax af Ilden fortæret, dengang jeg saae dette maatte jeg brekke mig af lutter Alteration og Medlidenhed med dem, thi der kunde eller torde aldrig nogen Mennisker hielpe dem, vilde de ikke selv Jammerligen forbrendes, Saa hendte det sig og ved at Blasen sprang, og strax i det samme da den sprang een overmaade jammerlige og bedrovede Begivenhed som er visseligen Een af de allerfyrgterligste Begivenheder og allerskrekkeligste Sceener i denne store Ildebrandts-Historie, at hver fornuftig og Medlidig Menniske som læser dette maae fælde Taarer over dette: nemlig: En meget honett ærlig og Respective Borger og Brygger ved Navn Fusfing,[1]) denne Herr Fusfings Hustrue kiorte i hendes egen

[1]) Brygger Jakob Fussing ejede Nørregade Nr. 232, nu Nr. 18. Paa den Tid var Ilden altsaa gaaet over paa den østre Side af Nørregade.

egen Chaise med sin kudsker som hun befalede at kiøre Nörregade op ad til gammel-Torv, thi deres Gaard laa paa Nörregade, og var allerede antændt af den fremmede og nye Ild som var af den Uforsigtige Brygger-knægt foraarsaget, nu var det høyst-Jammerlig, de vare allevegne bespendte med fyrgterlige og fæle Ildsluer, saa de arme Mennisker kunde hverken passere eller repassere for den grumme Ild, nu valgte de just til deres allerstørste Ulycke den allerfarligste tour, St. Pederstrüde brændte i lutter største Luer og Flammer, saa at ingen Mennisker turde vove sig at passere igiennem, det allerbedste de havde giort om de havde resolvert at vende tilbage igien, og at kiøre til Nörreport ad, da havde de giort klogeligen, og havde undgaaet deres største Ulykke, mens disværre, saa kiørte de den allerfarligste tour op til Torvet ad, i det samme de kommer kiørende: Saa Springer Blasen i 1000 stycker, bielker, steene og gruußet sloge Hestene om Ørene, og gruuset giorde at de bleve baade løbske og blinde, da løbe de til, og væltede Vognen at kudskeren faldt fra Bukken og konen faldt i en kielder hals, og slog den Eene Arm reent af kroppen ved hendes Axel, og stødte hendes Hiærneskaller imod steenene, saa heftig at Hiernen fløy reent ud paa Gaden, saa at hun døde endnu samme aften en meget Smertefulde Død! O Jammer! Jammer! for den arme ægtefælde og hans arme børn; (Hans Datter lever endnu, og er Fældtsker-Encke, og nu nyelig haver hun solgt hendes Barbeer-Ammt, hendes Sal. Mand hedte Wendel, og om jeg ey tager feyl, var barnfødt i Helsignör;

Den høygunstige Læsere erindrer sig kierligst, at jeg allerede har meldt i min Historie, at i det samme denne Ulyckelige Forseelse, at Blasen sprang i Luften skeede saa

gig

gig ſtrax Jld i vor Frue Taarn og kircke, og ligeledes gig der Jld i St. Peders-Kirke og Taarn, ſaa at i Eet Øyeblick ſaa at ſige var alting antændt i begge Kirker, Ak min kiære Herre Jesus! da ſkulde man have ſeet Luer, O forſkrekkelige Luer! De kunde ey være fælere og græſſeligere i det fyrgterlige Hælvede; og det var forunderlig i ſaadan haſt forend man forſaae ſig begyndte vor Frue-Taarn at ſkiælve og bæve ligeſom i det allerſtærckſte Jordſkiælv, og begyndte Jlden at loſe ſamme imellem Spiiret og Muuren, endelig begyndte den at vakle og Rage, ak de arme taarn-Vægtere, begyndte da at ſkielve og bæve, og over Hals og Hoved at retirere ſig alle Trapperne ned ad, for at redde ſig: Endnu længe for Morgenſtunden ſom lackede imod den 2den Jldebrands Dagen, nogle faae Timer efter at Vægterne havde lyckeligen retireret ſig af Taarnet, begyndte der en meget fæl ſkrigen og raaben, ſaa at man havde ſtørſte Aarſag at døe af bare alteration: Taarnet falder! Taarnet falder! O Menniſker, Menniſker tager eder i agt og undflyer det beſte eder muelig: ak! ak! ak! Derpaa begyndte Taarnet at falde og det med ſaadan forſkrekkelig knagen og bragen at heele Kiöbenhavn ryſtede og bævede og gav et ſaadant heftig ſtød at vii ſom vare i de Huuſe ſom vare nærmeſt, vii arme Menniſker ſiger jeg faldt alleſammen omkuld platt paa gulvet og kunde ey ſtaae meere paa vore been;

Endeligen ſaa komm min Moders-gammle Pige i fuld alteration, ſtørſte Angſt og Bævelſe og ſkrekkeligen med Een væmodig og zittrende Stemme raabte til mig med en ſkarp Ordre af min Moder, om jeg var endnu i Live, og hvor det gig mig? og jeg ſkulde absolute ſtrax ufortøvet følge med hende til bag Börſen ſom de nu kalde: Nye Börs hvor i de Tiider boede Herr Cantzellieraad Frank hvor

 min

min Moder og Herr Operateur og Chirurgus Hefs med Hustrue, born og heele familie befandt sig: thi vii agtede allesammen at forblive paa benævnte Sted nogle Dage og Nætter indtil min Moder og vores benævnte Familie giorde videre anstalter paa Friederichsberg: hvor vii da skulde sammtligen nogle Uger forblive indtil alle Flammer og Luer havde lagt sig og vare reent sluckte, (dog hvad siger jeg: Reent sluckte) Ney det brendte vell fuldkommen et heelt Fjerding Aar forend saadan Een stor Ildebrand blev sluckt, mens forend jeg gaaer viidere i min Historie at fortælle hvad for ængstlige Ting os, nemmlig mig og min gammle Pige, den redelige Catharina vederfores paa denne korte Vey fra Klædeboderne og bag Børsen, skal Læserne med største Nysgierrighed og opmærcksomhed hore og bemerke; Mens forend jeg gaaer viidere, faaer jeg dog at melde hvad for Livs=Fare den arme brandt=Major Preüsler atter til 2den gang ankomm og vederfores, det er Læseren overflodigt meldt at der en Nye Ildlos opkom paa Nörregade, af brygger=Knægtens uforsigtighed, der vilde brandt=Mayoren nu tilsidst forsoge om han havde bedere Lykke end ved den store Ild, han fik da med sine brand=Folck en gammel forrusten Sproyte fatt, thi de beste og Nyeste vare alle reent caputt og opbrendte, hand vilde da vove sig i den gaard hvor det brendte, næst op til hvor endnu ingen Ild var for at conservere samme saa meget muelig, for iideligen at Sproyte paa den udaf Vindver og Luer hvoraf det skrekkeligen brendte, med bytter og Spander hvad de kunde faae fatt paa maatte hans Folck ose af Luerne fra det Huuß der brendte op paa den brygger=Gaard der ikke brendte, den stackels for=dervede Sproyte vilde nu slet intet noget betyde mens var ligesom Eet barn pissede i Ilden, medens de nu allerbest staaer og efter hans befalning oser af alle kræfter paa det

det andet Huuß at det ey skulde antændes: Ak Herre Gud! da begynder Bielkerne at brage og knage, thi i den gaard de stode paa Loftet vare allerede alle stuer i Lyß Lue og begyndte at vilde have Luft, nogle stuer vare allerede store huller brendte imellem bielkerne, i det samme kom en græsselig Lue og ommringede dem saa forskreckeligen som en glubsk Fiende der kommer med et mægtigt bagholdt og bemægtiger sig sin Contra-Part som en glubende Love, dengang det nu var saa nær at alle bielker vare reent i stykker brendte og de begyndte allesammen allerede at vilde falde ned i stuerne som vare fulde af græsselige lysse Luer: raabte brandt-Majoren: Nu kiære børn befaler eders Siæl i Jesu Christi-Hænder! thi rett nu i dette oyeblick er det ude med Os og nu falder vii i Ilden og faaer en Smerte-fuld Død! de begyndte alle at raabe: ak Herre Jesu! ak Herre Jesus! Jesus! Vii alle befaler Dig dyrebare Frelssere vores Siæle! Hør nu min Læsere hvad her det herlige Ordsprog blev sandhed, ja det er ey med al Værdens Guld at betale! nemmlig Naar Nöden er allerstörst saa er Guds Hielp allernærmest: item Naar alt Mennefkelige Hielp reent ophörer, saa begynder sig förft ret den Allerhöyestes Hielp fra Himmelen! Ligeledes staar i en af vores tydske-Psalmer, nemlig i den Hallifke Psalmebog: Denn das ist Gottes Ehren-Titul: Helffen wann die Noth am gröften!

Det hendte sig at een af brandfolckene i det hann saa meget andægtig anraaber sin dyrebare Frelssere, og villigen befalede sig Gud i vold at vilde Doe! See nu Læsere forunderlige Ting! Det komm som een Haand som glinsede som en angenemme Lue fra Himmelen, og viste ham paa den Viide Væk Een Bielcke som var halv-Indmuuret i Side-Væken og halv gav den Eet spatium

 uden

uden for Væken til Naboens Gaard som endnu icke brendte, see der sprang de alle hurtig med en Furie op paa, allesammen, efter den meget Gudsfrygtige brandt-Mands tilraaben og holdt sig alle stift i Een lige Linie, maaskee den brandt-Mand har formodentlig voren den Gudsfrygtigste af dem allesammen, ligeledes saa var og Brandt-Mayoren Herr Preüsler selv, Een Gudsfrygtig og meget Religiös Mand! Men hvad vill maaske min gunstige og veltænckende Læsere sige, som langt fra nu slet ingen bespottere og Dadlere er men Een reedelig Menniske-Venn, og sand Christen, (thi jeg har engang meldt at jeg aldrig indlader eller Svarer paa det hvad Letfærdige Fugle og Erz-Bespottere siger) mens agter derimod meget høyt hvad som fromme og retsindige Christene sige, derom som jeg nyelig haver nævnet og deres retskaffene Domm vill jeg friwilligen Undergive mig? Det er sandt: Det kunde Smage lidt efter Overtroe og noget som var tilsatt og selv-Digterii, Mens Ney, Ney, det er ey saaledes, Den samme Gud! som levede og Regnerede i de Tiiders gammle Testamente, Hann Lever jo endnu, og lever og Herrsker fra Evighed og til Evighed (Skulde nu den store og mægtige Herrlige Skabere som har skabt alle Værdener og Jordkloderne, saa og alle Himmle, som viiste fordum Een Ugudelig Konge Daniels: Bogs Cap. 5 v. 24 25 26 &c. Een Haand paa Vækken ved Lysestagen som skinnede fremm med disse bekiendte Ord paa Chaldæisk: Mene! Mene! teckel upharsin! Deres Udlegning er jo vores Lærdte Theologie bekiendt, og lyder saaledes ungefehr: (Du bist gewogen worden, und bist zu leicht erfunden worden) Skulde den samme store Gud! som giorde dette sande Mirackel, saa at Kongens Ansigt blegnede, hans arme og Lænder af overmaade Angst og Banghed skiælvede og bævede; Skulde denne Helligste Gud! siger jeg, maaske i

den

den meere end ængstligste og allerbedroveligste og fyrgterligste Ildebrands-Tiid 1728 den 20de 21de og 22de October, have voren reist over Land, eller have sovet meere den Tiid, end andere Tider? det gad jeg gierne haft Svar paa? Det er bekiendt at den Guds-Mand, og Prophete Elias! med rette og største billighed efter Fortieniste beleer og bespotter fordum de Baals-Pfaffen eller de Hedniske Afguds-Præster, med oven anførdte Ord:

For det 2det: Saa tiener endnu efterfølgende til beviis at den Allerhelligste Gud! som kann straffe vælige-Konger og onde Mennesker, kan og Husvale, Trøste og Redde bodfærdige og arme Syndere med Eet Trøste-Tegn! Det var jo Tegn nok, at det som for Dennem glindsede som en klar-Haand, eller komm i det ringeste Dennem saa forre, viiste og gav dem tilligemed ind, at De skulde slaa uforsagt Eet Hull paa Naboens-Vække, udi hvilcken Gaard det dengang ey endnu brendte, og dette haver jeg selv hørt af Sl. Herr Brandt-Mayor Preüslers egen Mund, som til den allerhøyeste Guds ære og Priis fortalte saadant min Sl. Moder og mig, som har hørt det med mine egene Øren, og Trods skal den siges som taler her Eet eniste Ord imod, og om det ogsaa var Diævelen Lucifer og hans Herr Svoger Beelzebub i det fæle brændende Hælvede;

Nu, de fore og avancerede da paa det frimodigste i den fromme Guds! Naadigste Hielpe Haand fort, og giorde fyldest Hull paa Vækken; Mens hvad skeede? Hielp nu naadigste Himmel! Hielp nu! Den gang de nu stode og vilde krybe igiemmel dette snevre Hull, See Læsere! See! da mødte dem en mægtig Svermm af Mordere og Tyve-Bander, som truede at blæse Dennem Deres Lives Lyß

ud,

ud, saafremt de ey vilde være strax lydig og vige tilbage; hvad skulde de nu fange an? Her vare goede Raad dyre nok; De bad derforre paa det Ivrigste og fyrigste til den Naadigste Gud! at han atter paa Nye vilde Veyviise Dennem: thi og den allerbeskedenste vennligste Tiltale af Brandt-Mayoren vilde ey lyckes: thi de havde alle Oxer og stænger i Hænderne og truede at vilde Myrde og omm-komme hver Een af dem saafremmt de ey vilde godvilligen vige tilbage: Den arme brandt-Mayor og hans Folck, hvorledes de sammtlig maae have voren tilmode, kann man nu letteligen forestille sig: Bag til havde de nu de fæleste brendende-Luer, og for til Een heel Sverm af Mordere som allerede ophævede Deres Oxer truede Dem at Myrde dennem strax paa Stedet, og det med de aller-fæleste banden, Skiælden og turneren at Diævelen skulde gale i dem om De icke nu strax vilde fuldkomme Deres Forsæt; Derpaa begyndte de alle at raabe og bede paa det allerkræftigste, bedende den allerhøyste! og Jesum Christum om Hielp af Himmelen, derpaa styrckede og bonnhørte Gud! Dennem Naadeligen, og Brandt-Mayoren, og den fromme brandt-Mann og alle de øvrige fattede ret tapper Moed, endnu i det øyeblik raabte de med den gudsfrygtige Judit til Gud! ak allerhøyeste Gud! Hielp og staae os nu bie i dette Øyeblick og styrcke vores redelig forsætt som vii nu er tvungen til at giøre af yderste Nød! Derpaa var brandt-Mayoren anførere og track sin Hersk-fænger ud, den ovenanførte straale Mester eller brandt-Mann følgte efter med en Oxe, og de andre folgte troe-ligen efter, brandt-Mayoren huggede tapper den ene Morder over Hovedet at han sanck i besvimelse, den som havde Oxen i Haanden af hans Folck huggede ligeledes paa den 2den knægt paa hans Hoved at han ligeledes daanede ned til Jorden, med disse Ord: J Ertzskielmer, Mordere, og Car-

Carnallier, hvad i tæncker at giore imod Os, det vil vii nu giore ved Eder thi Herren af Himmlen staaer os bii og hielper os Naadeligst derpaa komm brandt Mayoren med hans Folck igiemmel Hullet og feyede dem Lystig under Ørene saa at de vare gandske blodig, sloge og adskillige med deres Øxe for panden at endnu 4re til 5 faldt til Jorden og segnede, de øvrige alle toge Flugten og bade for sig om Naade og barmhiertighed, og altsaa kom brandt-Mayoren Vellbeholden med sine Folck paa Gaden, og vellbeholden ubeskadiget af disse Canalliers Mordres Hænder:

Jeg gig da frimodig med min troe og oprigtige Geleyderindes føring og begleidning fort med denne rett ærlige og gammle oprigtige Pige Catharina fort, og vederfores icke synderligt undtagen at vii af Folcke-Mængden blev meget i vore gaaen forhindret, som bestandig jammrede og beklagede sig med stærck Hylen og skrigen, Mens der vii komm hen til Holmens-broe, hielp Gud! hvilket et fælt Syn, De arme Mennisker falt over Broen i Vandet og dronede, derforre blev givet Ordre af Monarken at 8te: Garder til Hest, 4re: Mann paa hver Side af Broen skulde holde styr paa Folck og Vogne, at de ordentligere kunde komme sikker og med ringere Livs-Fare end forhen kunde passere Broen, i denne forskrekkelige tumult og store Allarm, rev jeg mig løß fra min saa oprigtige og redelige Forerinde Catharina, og til min allerstørste Ulykke snart havde satt mit unge Liv til, thi dengang jeg var i den allerstørste Trængsel paa Broen og havde af allerstørste Angst forladt hende, krob jeg under Een af de mange Heste som løb i største rennen ret som de vare løbske, deres bug og imellem Hestens fire Been krob igiennem at jeg da endeligen komm paa Slots-Pladsen, hvad Meener De gunstigste Læsere, om vor Herre ikke havde giort rett

her

her et stoer Undertegn, da havde jeg ganske vist nok reent omkommet, og mistet mit Liv paa det jammerligste, Gud være æ
vig lovet at jeg blev naadelig befrieed, mann kan forrestille sig: Naar min Sl. Moder som med hendes HEr. Svogers Hesses born med allerstørste Nød knap kunde redde sig selv og dennem, da de vare i allerstørste Livs Fare at beholde Luften og livet, og havde nær bleven qvalt og trykt reent ihiel af denn overmaade Trængsel der var paa Broen, saa at kaaben min Moder havde paa blev sønderrevet og hagen om hendes Hals gandske sønderrev af de store børn, som vare meget ældre og mere voxet end jeg selv, knap kunde redde sig, hvad vilde jeg da giøre da jeg kunn var en Dreng af 10 til 11ve Aar, om vor Herre ikke havde besynderligen med sin Naadige Hielpe-Haand havde mig biestaaet, dengang min Moder passerede broen med de store børn var ongefehr saa meget jeg erindrer 4re a: 5 Timer forher førend jeg komm derover; Dengang jeg nu endeligen var kommen i behold igien og min saa oprigtige Førerinde fandt mig lykkeligen igien, og bragte mig hos HEr. Cantzellieraad Franckes, til min Moder igien, holdte hart, at jeg ikke hafde bekommet stærck Straff af min Moder, havde ey vores meget ærlige Troe Tienerinde Catharina bedet og intercederet for mig; Jeg var meget hungrig og havde stoer appetit, gig derfor i Een af Nye-Børses kieldere for at kiøbe mig en kommeskringel, men ak vee, de vilde have 3 ß for en, saa at jeg maatte gaa tilbage igien til min Moder som gav mig 3 ß til kommenskringlen; Vii forbleve saa vit jeg erindrer 2de Dage og 2de Nætter udi HEr. Canzellieraads Frankes Gaard, indtil vii fik anstalter giort at komme ud paa Friederichsberg, mens førend jeg gaar viidere, vil jeg lade lit Franckes-Gaard være, hvor der snart skal tales meere om; mens endnu noget saare merkværdigt som fol-

følger: Dengang nu Ildsluerne var tiltagett paa det allerskrekkeligste og allergrueligste, og nu slet ingen Menniskelig Hielp syntes at være det allerringeste meere nyttig, thi Ildsluerne toge saadanne til, at den meget smukke Sogne-Kircke: Helliggeistes-Kirke og Taarnet stode i lyß Lue [1]), Sangverket i Taarnet Var et meget angenemmt Sangværk og var saaledes indrettet at det gik hver Tiime af sig selv, og det overmaade angenemmt og liflig, ak Herre Gud! naar jeg betænker dette, saa rinder mig Taarene haabe-viis neder af begge mine Kinder, det spillede til allersidst: Wend ab deinen Zorn lieber Gott mit gnaden: Dansk: Vreden din afvende, &c. og dermed saa faldt det neder i Ilds-Luerne og smeltede, ak gunstigste Læsere, dette Syn var meere end overmaade jammerlig og forbarmlig; Löven-Apoteke lige over for Kirken som nu den meget berømte og fortreflige Mand i sin konst og Viidenskaber Herr Günther tilhører, brendte ligeledes i forskrekkelige Flammer, den Tiid horte det Sl. Herr Winter [2]) til, næst ved var Hr. Geheimeraad Schlanges [3]) Gaard, og næst ved igien var Sl. Mad. Peterſens Gaard hvori befandtes en meget prægtig galanterie-Boe, med mange Herrlige-Sager, den samme Gaard er nu ganske nye ombygget og er nu af hendes Salige Herr Søn, Herr Peterſen indrettet til Eet meget prægtig Jomfrue-Kloster, denne

---

[1]) Helligaands Kirke brændte Torsdag Aften omtrent Kl. 8 (D. Saml. II, 80).

[2]) Om Apothekerne Andreas Winter og August Günther, se Ingerslev, Danmarks Læger II, 250, 474

[3]) Geheimeraad Slanges Gaard var Nr. 46, nu en Del af Nr. 31, imellem Apotheket og Petersens Kloster. Ejeren er den bekendte Forfatter af Christian IV's Historie.

denne Herres Sl. Frue Moder var blind paa Øynene, mens en meget Gudsfrygtig og brav Kone, Hendes Sl. Sønner vare i de Tiider kun smaa Umyndige Børn, denne kloge og fornuftige Moder Mad. Petersen[1]) havde Een meget troe, gammel og oprigtig Svend i boen, Han gik ind til Hende og sagde; Madame! Hun er riig, Gud har Hende Velsigned, vellan, Spandeer og vog Eet parr Hundrede Rigsdaler, at jeg maa præsentere og Uddeele til de mange Matroser og Mandskab vor Allernaadigste Konge har befalet og giort Anstalt til at redde Undersaatternes Huuse som staaer endnu, at det ikke altsammen skall blive et Rov og Offer for den grumme Tyranniske Ilds-Luer saa viit Gud vill tillade og Menniske mueligt er: Hun tillod at hann maatte tage heele 2 Hundrede Rigsdaler i bare Kroner til Uddeeling iblant dem, thi i de Dage vare de ey saa rare som de nu til dags er, hann tog dem alle i en stoer Pung, gik ud paa Gaden og raabte med hoy Rost: Hey kammerater! kammerater! viiste dem Pungen med Pengene, her er penge, som jeg vill uddeele til Eder, red og giør alt Eders Fliid og red min Principalindes Gaard for de fæle-Ildsluer: Hvad kann dog Penge meget udrette ved disse slags Folk: De begynte med deres sædvanlige Hurra! raaben, og kæmpede med Læsken og Slukken imod Ilden af alle kræfter, og det baa-

---

[2]) Hutstafferer Peter Petersen døde 1711, hans Enke hed Elisabeth Christine Bernhorst, f. 1678, død 1754. Hun blev 1729 Medlem af Silke- og Klædekræmmerlavet, efterat hun en Del Aar havde drevet Handel til Misfornøjelse for Lavet. De to Sønner vare Albrecht Petersen, f. 1706, død 1761, og Sebastian Petersen f. 1708, død 1755, begge Hørkræmmere (F. F. Møller, Stamtavle over de til Brødrene Petersens Jomfrukloster adkomstberettigede Familier, 1884, S. 9).

baade Tapper, og forvoven, alt efter disse Folckes art og Nathur ligesom vilde Løver og Tygerdyr, De fik hastigst store Segldnge fatt, beklædte Mad. Petersens-Gaard med samme, de toge brand-Spande, og andere Vandspande, baller og hvad de ellers kunde bekomme, lobe op paa taget saa fix som katte, giod og strommede i haabetal og stor mengde bestandig paa dette Segeldug, saa at Luerne kunde ey antænde Gaarden, hertil komm Straalmesterne som vare ved Spröyten ved Holmen, (thi Stadens-Sprøyter som før er meldt, var reent ruinert, opbrendt og Ødelagt) og hialp tapper med at straale Vand paa Segel-Duget og paa Gaarden og det lod da endelig at vor Herre som forbarmede sig naadigst over os arme Indbyggere, og gav Naade og Lykke til dette forehavende at vii dog ey: (enskiønt vell med vore Synder fortient) blevet som Sodoma! og Gomorra! Gud være lovet dette hialp fortreffelig, saa at ved denne meget goede Anstalt blev heele Amager-Torv reddet og befriet fra de meget grumme Ildsluer; Helliggeistes-Kirke var nu gandske opbrænt og af Ildsluerne reent fortæret og Ødelagt, mens derimod bleve dog en heel Rad smaa Huuse reddet ligeledes ved denne kloge Anstalt: NB. disse Husse stode for og strax efter Ildebranden endnu, ret paa det sted, hvor nu den prægtige brand Muur staar, benævnte Huuse bleve siden kiøbt til Kirken, af Kirkens-Capital, dengang samme gandske Nye blev opbygget igien, saa blev da Pladsen hvor Huusene[1]) havde staaet gandske planert og til Kirkegaard udviidet og formeret; Her bleve nu svar Luerne dæmpet paa dette sted, men disværre, de forlode os langt fra, ey endnu

thi

[1]) De smaa Huse kaldtes Stenboderne og købtes af Kirken til Nedrivning if. kgl. Reskript af 2. Maj 1729.

disse ubeskrivelige græsselige Ilds Luer bleve immer stærkere og stærkere, for exempel: Naar mann gaar op fra Vesten, og lige til Østen, eller for denn gunstigste Læsere tydeligere at beskrive: Nemlig man staaer ved Raadstuen[1]) som ogsaa reent brendte af, tilligemed heele gammel-Torv, og man vender Ansigtet op til Wimmelskaftet, saa brendte alle gader og Huuse reent af, 1) Westergade, den heele Linie igiennem Klædeboderne, Skindergaden, store kiøbmagergaaden, Trinitatis-Kirken, Springgaden og Vognmagergaaden, lige til Gottersgaden og Rosenborger Planckeværck, thi den Tiid, var der endnu ingen Brandmuur, 2det) Store og lille Larsbiorenstræde, Studie-stræde, mestendeels uden lidet deraf som gaar til Volden blev skaanet, Sanct-Pederstræde ligeledes kun lidet slucket deraf ved Volden blev staaende, St. Peders-Kirke: heele Nörregade, Skidenstræde, Pederhvitwenstræde, heele store og lille Kiöbmagergaden, Landemærket, Slippen, Pustervich, det halve af den store lange Gottersgaden paa denne Side, tilligemed den skionne Reformerte-Kirke, og atter ligeledes til Rosenborgs Havges-Plankeværk, blev altsammen reent afbrændt; 3die) Den Mitterste Linie af det

---

[1]) Raadhuset, der stod isoleret imellem Gammel- og Nytorv, brændte omtrent samtidig med Vor Frue Kirke. A. Hojer mener (II 201), at det med Lethed kunde have været reddet, da det alene kom i Brand ved, at Spiret tændtes ved den stærke Varme, men Magistraten, der ved en saadan Lejlighed hele Tiden burde have været samlet og fremfor andre været betænkt paa alle Forholdsregler, tænkte ikke engang paa at redde sit skonne Arkiv. Ja det var endnu mere at undres over, at den overlod henved 10,000 Rdl. offentlige og deponerede Penge paa Raadhuset til Ilden. Af Arkivet blev dog reddet, hvad man dengang ansaa for det vigtigste, af Raadstueskriver Raff, se Danske Saml. IV, 241—42.

det gammle Kiöbenhavn, nemmlig fra St. Clementsſtræde, hvor den ſtore Ildebrand forſt begyndte, over Gammel-Torv, det heele Raadhuus, Nygade, heele Wimmelſkaftet, Helligeiſt-Kirke, Cloſterſtræde, Ulfeldts Plads, og andre ſmaa Gader og Stræder, lige til Sl. Mad. Peterſens Gaard i Wimmelſkaftet ſom nu er Sal. Herr Peterſens Jomfrue-Kloſter, altſammen reent til Grunde afbrendt, 4de) Endnu Een Linie ved den høyre Side, nemmlig Ildsluerne brendte ſig ligeledes ud til denne Linie den halve-Deel af Raadhuusſtræde paa Hins Side, (thi paa denne Side brendte den ſiden længe derefter: af[1]), kort for Jubel-Fæſten 1749: i det aar da vor Allernaadigſte Monarchs Kong Chriſtian den 7de:) blev født) den heele Gade Mags-Stræde med den ſtore Bygning ſom er nu Asſiſtenz-Huuſet, ligeledes den heele Side ved Canalen, og i ſamme Linie, brendte og Sæbe-Syderiets-Gaard[2]) reent af, lige hen til gammel Strand, hvor Ilden da ſtandſede, og det ſkeede næſt den Allerhoieſtes Hielp ved denne Hiſtorie ſom jeg nu agter at vill fortælle: Det ſkeede ved den Gaard ſom mann kalder Naboelös[3]), dette Sted hørte i de Tiider Een

---

[1]) Om Ildebranden i Raadhusstræde 1749, se Jonge, Kjøbenhavns Beskrivelse S. 60.

[2]) Sæbesyderiet var Magstræde nuv. Nr. 9 og Nybrogade Nr. 22 (se Kjøbenhavns Hist. og Beskrivelse V. 169—70). Det kom i Brand Fredag Morgen og brændte endnu om Løverdagen (Nyt Hist. Tidsskr. V. 290). Det er dog næppe helt nedbrændt, thi efter Branden bar en af Bygningerne endnu følgende Indskrift (Ny kgl. Sml. i Kvart Nr. 682): »Koenigl. Mayst. privil. Seifensiederei werch in dem Swartzen Han. Gottes Segen macht reich ohne arbeit. Assessor Hans Nielsen. Stads Capitain Lorens Kreyer 1692.«

[3]) Naboløs, fordum en stor Ejendom, nu Gammelstrand Nr. 52, Naboløs Nr. 1—3. ejedes af Silke- og Klædekræmmer Johan Georg Häuserich. Ilden kom hertil Fredag Eftermiddag; da var det blevet

Een tydsk Mann til, han sad overst paa hans Gaard paa Taget og raabte høyt af alle kræfter paa det jammerligste om Hielp! Kong Friederich (4de som just var til Hest og reed paa samme sted forbi, spurgte paa tydsk: Waß will der Mann! Man spurgte derforre denne tydske Huus-Eyere ad: Hvad hans begiering var, og om hann vilde tale med Kongen! hann Svarede: Ich will nicht mit den König sprechen, sondern ich will Hülffe, ich will Mannschaft haben die mich helffen sollen diese grausahme glut und Flammen zu löschen) strax befalte Kongen, at Eet hundrede Mannskab Matroser skulde sendes hannem til Hielp, hvilket og strax skeede, og ved denne den Store Jehova! og Store Himmel-Fyrstes Hielpe Haand blev den store og heele Rad prægtige Huuse, som stod, og staaer endnu ved gammel Strand reent og lykkeligen allesammen redet og befriede for de grumme og fæle Ildsluer som ellers truede deres totale Undergang; NB. Det bliver hermed den Opmærksomme Læsere herved kuntgiort og fortalt: at under adskillige Huuse paa disse benævnte Steder ved gammel-Strand vare allerede af desparation og Mismodighed eller hvad jeg skall kalde det, og for det man ey anden Hielp viste, mangfoldig og store Quantiteter Krutt under Huusene lagt at man vilde have sprenget dennem allesammen i Luften, Havde saadant U-lykkelig Methode gaaet for sig: Da havde vist nok det gammle Slott, det herrlige Kongl. Bibiliothecke, Toyhuuset, og det meer end prægtige Kongl. kunst-

---

stille Vejr. Folk stode i Rækker, og Spande med Vand fyldtes fra Kanalen og raktes fra Haand til Haand (D. Saml. II. 83). Häuserichs Hus forsvaredes mod Flammerne indvendig af 50 Grenaderer og udvendig af 200 Matroser, og Kongen var tilstede til Hest (A. Hojer II. 199).

kunst-Kammer gaaet reent i lobet, ja maaskee havde vii alle levende sprunget i Luften, og ey et been bleven tilovers af os arme Mennesker, og hvem veed om ikke gaaer det heele Nye Kiøbenhavn kunde have gaaet med i Løbet; Mens Gud! skee ævig ære, Lov og Tak, at saadant ikke skeede, thi den fromme Gud! som ey vreedes og fortørnes som et syndigt Menniske, forbarmedes over os naadeligst, og vilde mit i hans vrede, dog tænke paa barmhiertighed imod os, at vii ey skulde reent undergaa, og det skulde voren reent ude med os, som fordum Jödernes-Indbyggere i Jerusalem; Nu, jeg gaar Da viidere i min Ildebrands-Historie, og kommer til Hr. Canzelliraad Frankes Gaard igien, hvor vii opholdte os ohngefer 2de Dage, og 2de Nætter, kieriste ædle og opmærksomme Læsere! her maae de have største Medlidenhed med os, thi disse 2de Nætter (just da Sæbesyderiet brendte, hvilket gav snart en Ubeskrivelig græsselig Lue, af den store Forraad af Sæbe som brændte meget fælt) laa vii og vores Familie meget ælendig, HEr. Chirurgus og Operateür Heſſ, med sine begge Sonner, laae og sove i leedige Heste-Krybber, jeg og min Moder og Stedfader, laa paa nogle Favne brende, næst ved Gaards Karlens kammer; ak Herre Gud! tænkte og sagde vii den Tiid: Det gaar os nu som det Dyrebahre nyfødte lille barn-Jesus! som ligeledes maatte tage til Takke med en ledige og haard Krybbe, thi der var ey meere Romm udi Byen Bethlehemms-Herberge, saaledes gik det og os i Canzeliraads Franckes-Gaard, at vii og maatte sige: Der er slet ingen Rum for os i Herberget! Jeg var meget sulten, thi jeg havde ey faaet Mad i halvanden Dage og Een Nat, jeg gik derforre i Een af Naboe kieldere og forlangte en kommenskringel for en skilling, mens jeg bekomm et meget precipitant og studsig Svar: Naar jeg ey vilde give for den 3 ß, saa kunde jeg slet

slet ingen faa, altsaa anmeldte jeg min Sag for min Moder grædende, og hun gav mig strax 3 ß til kringlen og trøstede mig med disse Ord: Nu skal du snart faa Mad saa meget du kan spiise at du kan blive mætt: Det hendte sig engang, at min Moder udi disse bedrøvelige Ildebrands-Dage, passerede Vannkonsten og i samme Tiid brendte heele Magsstræde[1]) nu havde Eet heel Compagnie Soldater fattet posto med Deres Ober- og Under-Officerer for at hielpe udi denne overmaade store Nød! Det saae ud til en nye Ulykke endnu, nemmlig til en stor Revolte eller Opstand, min Moder blev over denne Tilstand, overmaade alterert, der vare nogle Officere som havde maaske i deres Commando gaaen for viit, og vare for haarde imod deres Undergivende; just nu dengang Revolten var allerstærkst, i det samme komm Christian den 6te: som dengang endnu var Cron-Printz og spurgte hvad der var paa færde? Mens strax derpaa, blev alting stille, og lydig dengang de saae Cron-Printzen, man siger: at Han selv i allerhøyeste Person for at opmuntre og ancouragere Undersaatterne, skal behaget at have taget en Brandspand i Hans velsignede Hænder, og med største Frimodighed og Tapperhed gaaet lige ind i Magstræde, som altsammen brændte i største Ilds-Luer, med disse Ord: Mine kiere Börn! fölg mig nu efter, og giör det selvsam-

---

[1]) Fredag Morgen Kl. 8 brændte Raadhusstræde lige overfor Vandkunsten (D. Saml. II. 81). Denne Morgen tidlig lod Kronprinsen 2 Bindingsværkshuse paa Hjørnerne af Magstræde og Raadhusstræde eller, som den der hed, Vandmøllestræde, nedrive ved 200 Frivillige af Scholtens Regiment under Oberstløjtnant Thiele (Nyt hist. Tidsskr. V. 292); det er formodentlig dem, der gjorde sig opsætsige. Mellem 6 og 7 om Aftenen naaede denne Ild til Hjørnet af Knabrostræde og Stranden.

samme hvad jeg nu giör, De fulgte derpaa efter, og rendte lige ind i Ilden som glubende Løver af alle Kræfter, og altsaa endskjønt Magsstræde blev fortæret af Ildsluerne, saa dog blev Væigerhuuset [1]) reddet ved denne Leylighed, og som forhen er geneigte Læseren meldt, den anden Ild ved Huuset Naboelos blev ligeledes dæmpet ved Guds! naadigste Hielpehaand, saa at som for er sagt, derved heele Raden af Huusene ved gammel strand, befried og forskaaned Nu Vii stode da, jeg og min Sal. Moder og flere andere Folk, tilsamt HEr. Canzellieraad Frank og hans Frue som var overmaade yndig og medlidig baade af Væsen og Persohn, det var allerede langt udpaa Natten, vii stode alle paa en høy Trappe med Jernværk forre som var uden for benævnte Frankes Gaard, thi til den Tiid vare alle Huse ved nye bors saaledes med høye Trapper, efter gammel Skik og brug, mens er siden efter altsammen forandret efter nye=Skik, ak Herre Gud! min høygunstigste Læsere! hvor jammerlig og fyrgterlig var det Syn, de grausomste Ildsluer suusede og bruusede i Luften at Haarene paa Hoved maatte staae stift paa vore Hoveder for angst, vii raabte til hverandre: ak, See! See! nu gaar det løß paa Nicolaj-Kirke! [2]) ak, ak, Jammer, See! Taarnet brenner allerede i Lyß Lue! O ja, det havde og virkelig den anseelse som benævnte Kirke brendte den grausomme Storm, (som Een virkelig Orcan) stötte paa Nicolay-Taarn tillige Ilden foer over den med meere end Mil=

---

[1]) Vejerhuset, der 1581 var opført af Kristoffer Valkendorf, blev nedrevet 1857; det stod østen for Assistenshuset.

[2]) Det var Natten efter Fredag, at St. Nikolaj Kirke var i Fare ved Gnister fra Kjøbmagergade og Pilestræde (D. Saml. II. 81). Den blev sidstnævnte Steder dæmpet af Fodgarden (smstds S. 83).

Millioner Tuusende Ildsklumper, altsammen over Kirken og benævnte Taarn, saa vii tilsidst fuld af lutter Angst løbe bort fra Trappen og ind i stuerne, thi vi kunde ey mere see paa denne meer end forskrekkelige Tragædie, nogle af os græd, nogle skreyg overmaade jammerlig saa at steenene maatte forbarme sig over os, disse forskrækkelige Ildsluer kom af den store Kiømagergade brendte paa begge Siider, og vinden bar ad til Ammager-Torv og Øster-gaden, derfor det og grandgiveligen syntes at den vilde gaa løß paa Kirken, ja ja, jeg var dengang saa forsagt, at man kunde have kiøbt mit arme Liv for Een halv-skilling, jeg raabte ak min søde Mamma! lad os dog engang tage flugten udaf dette Kiøbenhavn som er bleven til Eet jordisk-Hælvede; Ingen Mennisker turde understaa sig at passere tvers forbi store Kiøbmagergaden det er fra Ammager-Torv og ind i Østergaden, Ney, Ney, det lod man nok blive efter at vove sig saaledes O! hvilken besynderlig herrlig Skyts-Engel maa dog især Nicolay-Kirke have haft, saa og Øster Gade, lille kongen-gade og Høybroestræde, da jeg som lever endnu, med mange fleere, som den Tiid levede, mens ere nu længe Døde tenkte den-gang at Nicolay-Kirke allerede brendte i største lyseste Lue, mens dog staaer til denne Dag endnu, ak Høygunstigste Læsere især de Høylærdte geistlige og andre af samme slags: nemmlig: at priise, ære love og ophøye den store Gud, som saa naadeligen slukte Flammerne paa dette Sted, jeg siger paa dette Sted, thi paa de andre Steder hvor det brendte gav Gud Naade formedelst Mennisker, at de store Flammer bleve slukte, mens disse forskrækkelige Ilds Luer paa Kiøbmagergaden slukkede vor Herre med sin store Allmægtigste Haand gandske allene, og derforre bør jeg og enhver som læser denne min Historie, med allerstørste Ær-bodighed erkiende, at det var et jerntegn og stor Under,

gand-

gandske allene af den store allmægtigste Jehova! udført, dette gik saaledes til: dengang nu endelig den forfærdelig Orcan-Storm formedelst Guds Naade havde lagt sig, og var blevet forandret til en sanft og gandske sagte Suusen, da kom Gud selv, og slukte de fæle Ildsluer paa dette Sted, NB. dengang det endnu stormede, bekom vii en Tiidlang en overmaade stærk plads-Regn, saa at det skyllede paa gaderne, vii glædte os svar sammtligen hertil, mens disværre forgieves, thi Regnen som vii meente skulde slucke Ilden, tvert imod formerede kun Ilden, og var det ligesom man havde gydet Ollie i Ilden, saa at det brendte endnu forskrekkeligere, og altsaa ey blev slukket paa dette Sted førend den barmhiertige Gud! ved stormens ophorelse selv forunderligen slukkede de forskrekkelige Ildsluer: Her tiener til Een herrlig Lignelse 1ste: Kongernes bogs det 19de: Cap: 11te: vers, som kann opslaaes i den danske og tydske Bibel, og lyder paa tydsk saaledes: Und Siehe! der Herr! ging vorüber, und ein groffer ftarcker wind, der die Berge zerrifz, und die felfen zerbrach, vor dem Herrn her, Der Herr! aber war nicht im winde: Nach dem winde aber, kam ein Erdbeben; aber der Herr! war nicht im Erdbeben; und nach dem Erdbeben kam ein feuer; und nach dem feuer kam ein ftill fanftes Saufen; Siehe: da kam der Herr! zum Propheten Elia! Og Lignelse-viis NB: Da kom ogsaa vor Herre! i den sagte Susen, og dæmpede denne forskrekkelige store Ilde-brand; Mine Høyædle, Velædle, og Høygunstigste Læsere! forskrekkes ey, at jeg for Gud! i allerstorste Sandhed forsikrer dennem at her udi de gammle Kiøbenhavn i de allergrausammste Ildsluer og Flammer reent undergig 5 store Hoved-kirker! ligeledes opbrendte 165: Gader med store og smaa stræder, den halve Deel af det Kongl. Waifen-huus

huus [1]) nemlig den Eene halve Deel her hit til Raadstuen, obbrændte, tillige med deres Kirke, som de Tiider var accurat paa det Sted hvor nu til Dags Apotheket staaer, og samme Kirke som var kun liden, var altsaa den 6te: Kirke iblant dem som reent afbrendte; Den 2den halve Part som blev staaende, extenderte sig lige til Slutteries-Gaden? Jeg maa her lidet beskrive det forrige og gamle Waisenhuusets-bygning saaledes som det saae ud for den Store Ildebrand, man maa dog jo ey forestille sig at samme dengang saaledes prægtig paraderede som nu til Dags, O Ney langt fra, det var en bygning efter gammel facong og efter den gammle Gothiske Arth og Smag kun Een Etage i Høyden, jeg kan allerbest ligne samme med den gammle Børses Bygning, som bliver visseligen det aller accurateste, da nu Börsen er lige selvsamme Bygning som den var for Ildebranden ligner den som sagt er accurat det forrige gamle Waisenhuus, dette allene und-tagen, at det samme bestod kun af Een Etage i Hoyden; Jeg havde nær glæmt at benevne disse herrlige og store Kirker: nemmlig den 1ste) var Hoved-Kirken for alle andre, nemlige vor Frue-Kirke! den (2den) var Helliggeistes-Kirken! den 3die) var Trinitatis, eller Runde-Kirken! den (4de var St. Peders-tydske Kirke! og endelig den (5te den Reformerte-Kirke! den 6te Kirke var den benævnte Waisenhuus-Kirke som var kun liden og ey saa stor som den Nye nu er: NB: alle disse Kirker har jeg med mine Øyne seet brende i lyssreste og skrekkeligste Luer; Nu aller-kieriste og Hoygunstigste Læsere! bliver vell best at jeg paa dette Sted og fortæller og beretter den herrlige og meget smukke Orden som vor allernaadigste Glorværdigste Ma-

[1]) Vajsenhuset laa paa Nytorv, hvor nu Raad- og Domhuset er.

Majeſtæt og Monark, den meget ſtoere Landſens Fader Den Uforlignelige og mageloſe Konge! Kong Friederik den 4de: befalede hvorledes de arme Kirkeloſe afbrendte Meenigheder, ſom man med ald rette kunde kalde: De arme og forladte Faar! ſkulde forholdes, ja det gav og i de Tider Folk ſom boede i det ſaa kaldede nye Kiobenhavn, og ey vare afbrendte, ſom agerede rigtige Spottefugle, holdte os afbrendte Folk for Narrer og Toſſer, gav os Gloſer og kaldte os de Rejicerte eller Reducerte-Folk! Min Gud! det kunde man med all rette kalde vælige og Malitieüſe Folk, var det Takken vor Herre ſkulde have fordi Han lod deres Guds-Templer og deres boe-Pæle overblive at de ey bleve fortærede af de ſkrekkeligſte Ilds-Luer og Flammer? Hvad meener de vell mine Hoyſtærede Leſere! monne det var ſkeet for deres Gudsfrygtighed? eller for deres gule eller røde Judas-Haar maaſke, at de bleve af den ſtoere Gud forſkaanede? O ney! O ney! det var juſt for os arme afbrendte Folk, vii arme Syndere raabte med hoyeſte ryſt: knælende paa Gader og ſtræder hvor jeg ogſaa var iblandt og blev animeret og anfriſket af mine Gudsfrygtige Salige Forældre dertil, ak du fortørnede Gud! forbarme dig over os arme folk, O! naadigſte Frelſere beed din fortornede Fader og Gud at han vilde naadeligſt forſkaane vores Medbrodres Kirker og iboende Huuſe, vii blev ved at ſkrige at Steenene paa Gaderne maatte have forbarmet ſig over os, i det ſamme bonnhorte os det forbarmede æwigſte Væſen! og oyenſynligſt lagde ſig efter Guds befaling de allerfæleſte og græſſeligſte Luer paa ſtore Kiobmagergade, See altſaa Høygunſtige Læſere! De afbrendtes bønner, Suk og græden forvolte at det øvrige nye Kiobenhavn og Chriſtianshavn blev ey af Ildsluerne fortærede, og Gud ſagde til Ilden hold op, nu er det nok og viidere ſkal det ey komme, ſaa at

at Indvaanerne i Kiobenhavn ey skal blive som Indbyggerne i Sodoma og gomorrha, &c. altsaa var Spottefuglene i de Tiider værre end Lucifer og Beelzebub i Helvede, det være langt fra, at vii kunde sige dette Spotterie om dem alle som forskaanedes, og ey bleve afbrændte, mange af dem hafde derimod største Medlidenhed med os arme afbrendte, mens dog vidste de fleste, ja fast alle at paasette os paa Huusleyen, saa at det Sviede og Smærtede paa os Afbrændte lige indtil Marv og been, ligeledes priiser de og i disse Nyeste Tiider deres Konster Mesterligen at paalegge og paasette os boesiddende paa Leyen, at det knager og brager i vores Skindebeen, saa vii moxen maa sette alting til, for at betale dem deres dyre Huusleye, mens Gud troste da den, der er reen fattig, og slet intet eyer, saadanne arme stakler bliver vel ey af hiine Ubarmhiertige HuusEyere forundte engang at ligge paa deres Lofter under Taget, det sig Gud forbarme; NB. vores Hoystsaligste og allerhoystpriiseligste Landsens-Fader Kong Friederich den 4de: giorde altsaa folgende anstalter: Vor Frue-Kirke som Hoved-Kirken, dens afbrendte Meenighed blev indlogeret udi Nicolay-Kirke, St. Peders tydske afbrendte Meenighed og Helliggeistes: blev indlogeret udi Holmens-Kirke, der vare vii altsaa 3de Meenigheder med Holmens selv; Trinitatis Meenighed blev udi Garnisons-Kirken indlogeret, og vare altsaa i samme Kirke ligeledes som i Holmens 3de Meenigheder, nemmlig med de sædvanlige tydske og Danske Meenigheder indlogeret: Endelige saa var og den afbrændte Reformertes-Kirkes Meenighed insinuered og indlogered udi Græv Demesieurs [1]) Pallæ paa

[1]) Grev Demesieur er Grev Johan Henrik Demercieres, der 1736 blev Deputeret i General-Land-Økonomi- og Kommercekollegiet

paa hans prægtige og meget store Sahl, hvormed de Herrer Reformerte da behialp sig medens den nye Reformerte-Kirke da blev af sin Aske opreist og bygget igien; De forste Kirker som blev af deres Aske opbygget og opreist igien vare med rett Trinitatis og Reformert-Kirker, disse Kirker gig med deres opbygning allerlyckeligst fort, og varte kun i det 3die Aar, da vare benævnte 2de Kirker allerede saa vit færdig at de kunde invies, Orgelværkerne undtagen, som bleve forst 3de Fierding-Aars Tiid efter færdig, thi udi saadan Tiid maatte disse Meenighede behielpe Dennem foruden Orgelværkernes sodeste Klang og stæmmer, derpaa følgte St. Peders-tydske og Helliggeistes Kirker deres gode Exempel, og bleve ligeledes efter 3de: Aars forlob færdig undtagen deres Taarne, hvilke forst længe derefter bleve færdige, Kun alleniste Vor Frue-Kirke som Hoved-Kirken af dem alle og den allerfornemste, havde den allerælendigste Fremmgang, ja jeg maae skrive den reeneste Sandhed, den var den herrligste, og den Ulykkeligste af dem alle, hvad Waisenhuuset angig da fandt man snart gode Raad, nemlig eftersom den halve-Part blev for Ilden forskaaned, saa blef et Ridehuuß valgt til en kirke, som var bruugt tilforn for de adelige børn at lære ride, Af samme Ride-Huuß blev der indrettet Een Kirke til Waisenhuusets sammlige umyndige born og andre fremmede folk af Byen som vilde hore Guds-Ord i samme, saaledes: Der blev opreist Een stor Prædikestoel af lige simple hovlede bræder, i samme maatte Præsten stige op paa en liden dog temmelig stegl Trappe da man kunde see

---

(Meddel. fra Geh. Ark. og Kongerigets Arkiv 1886—88 S. 162). Han ejede næppe Gaard her 1728, men boede senere i Bredgade i nuv. Hotel Phoenix; det er der, der holdtes reformert Gudstjeneste.

see og hore ham overalt i Kirken, Deres Præst vai dengang HEr. Professor Evalt [1]), som var den allerførste, og for sin store Lærdhed overmaade berommt i sine Tiider, 3de: Sider i denne simple Kirke, lige over for Prædike-Stoelen saae man Pulpiturer lige som Prædikestoelen af meget slet hoflede bræder indrettet hvor mann steg op paa en hoy og meget umagelig og stegl Trappe, neden i Kirken vare der meget ordinaire lose bænke for Waisenhuus-børnene af begge Slægt og Kionn, som hvilede deres Fødder paa den haarde og bare Jord; J denne meget, af bygning slette kirke, haver jeg hort mangen rahr og overmaade Herrlige Prædikener og meget sød-Trøstende Guds-Ord! thi saa slet bygningen, saa meget Herrliger derimod var dens lærere og Siælesørgere, den meget Dyrebare og deylige Prædikante Hr. Professor Ewalt! Nu mine allerkieriste og Hoygunstigste Læsere! hvad synes de nu, om vores Tilstand i de Tiider? De mange afbrændte og Kirkeløse Meenigheder lobe saa overmaade flittigen i de indlogerede Templer, som vor Herre lod overblive for os arme afbrændte Folk, ja de lobe med saadan Hunger og heftig appetit til Kirkerne lige accurat (for exempel) som de nu i disse Nye-Tiider lober Storm paa Comœdie-Husene, Theatre og Skuespillene, saa at man ligeved hiine nyelig benævnte Huuse er tvungen til at sette Vagter for samme, desligeste behovde man ogsaa i de Dage for Kirkerne; Ak, Ak! De Tiider blev rigtig nok opfylt Propheten, NB: Prophetens Spaadom fordum til Israel: Amos, Cap: 8de vers 11te, ohngefehr saaledes! Jch derr Herr dein Gott! will einen Hunger ins Land senden, nicht einen Hunger und

[1]) Professor Enevold Evald, Præst ved Vajsenhuset 1728—54, Digteren Joh. Evalds Fader.

und Durst nach brodt und Wasser, sondern nach dem Worte des Herrn! Fordansket ohngefehr saaledes: Jeg Herren Israels Gud! vill sende en Hunger i Landet, ey en Hunger og torst, efter Brod og Vand, mens en Hunger efter Herrens Ord! Nu jeg farer viidere fort i min Historie, mine kiere Forældre og vor familie, og jeg selv, tog da endelig fra Cantzellieraad Franckes bag Börsen, og det lige ud til Friederichsbergs-Bye til en Jordemoder som var os meget vell bekiendt, og det i mange Aar, hendes Metie var at agere Jordemoder paa Frederichsberg og hendes ældste Datter en dydig og flittig Datter, hendes sidste Mann, er HEr. Lundberg, en konstig Nogle-Smid, som længe har været Een Medlem af Landhuußholdnings-Selskab, hun er nu dod, og han er nu Enkemand efter hende; Denne redelige Sl. Kones Forældres-Huuß tog vii Tilflugt i denne bedrovelige og ængstlige Tiid, ongefehr 14den Dage, De beviiste os all optænkelige Godhed efter Evne, om Dagen kunde vii være vellfornoyet, mens om Natten havde vii et ælendigt Natteleye, ligesom fordum hos HEr. Cantzellieraad Frankes, hvor vii laa oven paa brendet og i Krybben, dette var nu paa deres Loft under Straa-Tag og Spindelvæver, mens disse ret goede redelige og oprigtige Folk, var det nu slet ikke at fortænke, at de ey gav os det bedere thi det stod ey i deres Formue at give os det anderledes fordi at deres kiere Born og Familie, vare dem jo meget nærmere end vii som vare dennem gandske fremmede, og just de selv og deres born toge om Natten Sengene og Stuerne for os op, saa at Vii vare tvungene at tage til Takke og holde Natteleye under deres Straa-Tag; Nu, knap vare de forskrekkelige Ilds-Flammer reent udslukket, dog ey saa reent udslukket, thi det brendte endnu et heelt Fierdingaar i mange afbrendte Grunde, og vii vare komne til den afbrendte Stad igien, hvori det saae meget jam-

jammerligen ud, da forbarmede den store Jehova! den mægtige mens derhos barmhiertigste Gud! sig over os alle, og sendte os Vores Skyts=Engel! Den allerdyrebareste, Mageloseste, Glorværdigste, og Medlidigste Konge, som havde ey sin Lige i hele gandske Verder, nemlig vor allernaadigste Konge og Monarck! og retskaffene Landsens-Fader: Kong Friederich den 4de) Een Konge! hvis helligste Stov, jeg og alle oprigtige Danske Undersaatter kysser, Knælende, med allerstørste Ærbodighed, og allerydmygeste Frygt, thi Han gav os Undersaatter samtligen til Huusholdningens brug: som for exempel: Ochsekiød, Sviinekiød, Slagtede og steegte Gies, brød, Smør og Oste, saa meget vii vilde have, kunde Spiise og forlange, og dette altsammen gratis foruden Penge; Mærk nu! Hoygunstigste Læsere! Siden derefter gav denne Engel=Sindede Monarcke ydermeere: Det var saaledes, Han gav Tolden op, eller hevede Tolden op i heele 8te samfulde Uger, da bekom vi alle meget got kiøb paa alle Slags Mund=provision og ædevahre: Som for exempel, Een Tonde af den allerbeste Rug kostede kun 1 Rdlr. Eet Pund Smør galt 6 ß; Eet Pund ordinair Holsteensk=Ost galt — 2 ß; Een heel Snees Eeg 8te til 9 ß; og saa viidere, her blev virkeligen det meget berømmelige Ordsprog opfyldt: som heder i det tydske Sprog: Krieg und Brandt, Seegnet Gott mit milder Hand,) altsaa bleve mine kiere Forældre deres ellers meget haarde Nærings og Huußholdnings Sorger i saadanne Tiider fortreffeligen lettede, saa længe disse 8te Uger vedvarede, Ak du store og fromme Gud! Modgang, Vederværdigheder, og store Forfolgelser haver alletider forfølget mig i Hælene, ligesaa og mine Gudsfrygtige Forældere, Efter Væerne, efter Een stoer Ulykke er snart værre end Ulykken i sig selv, saa gik det min fromme Sl. Moder som alletiider Elskede sin Gud af reene Hierte oprigtig, Hun hav=

havde til alt Ulykke, Lazarettet, eller Hospitalet Wartovs-Penge, og man viste i de Tiider, slet intet af nogen brandt-Cassa at sige, til Trost og Husvalelse nu for os arme afbrændte, havde vores Regierende Monarche den mere end sødeste Guds Engel! den hellige Friederich den 4de) til vores byrdes Lettelse befalet og Ordineret, at alle Capitalister og Creditorer skulde slaa den 3die Deel af, paa deres Midler som de havde haft i de afbrendte Huuse og Gaarde hos de afbrændte Folk, item, eller iligemaader, hvem som der byggede paa sin afbrændte Plads igien, skulde være frii, i heele 25 Aar, baade i Freds og Kriigs Tiider, for Ordinaire og extra-Ordinaire Skatter, af hvad Navn det have kunde; Høygunstigste Læsere! skiønnd og paa dette, jeg troer for min part sikkert, at vores Allernaadigste og Høysaligste Konge! Kong Friederich den 4de) er meget meere, saavell den Tid Han endnu var i Live, som nu da Han er paa hiin Side af Graven, Een levende Guds Engel! end Eet blot Menniske; Jeg haster nu og længes hiertelig at giore snart Ende paa min bog; Ved denne Leylighed nemlig at min Sl. Moder med andre got Folk som var iblant de afbrendte og havde haft i deres afbrendte Huuse af Vartovs-Hospitals Midler, bleve nogen Tiid efter den store Ildebrand citered for de høye Herrer Directeurer i en stor Forsamlings-Sahl paa samme Sted havde min Sl. Moder den ære at holde Een besynderlig Samtale med den ypperste og fornemste Herr Directeur; Hans Sporgsmaal var til min Moder: om hun vilde bygge igien og tage imod Afslag (efter Kongelig befaling) eller contra, hun ey vilde bygge? Hun svarede reent resolvert med Ney, med denne Condition, saafremt de vilde antage den afbrændte Plads, for den heele Capital der hafde staaet i de forrige afbrændte Huuß, Præses Svarede hende med en meget præcipitant og autoritetiske Miine:

Miine: Ney, aldeles slet intet, mens Pladsen skal sælges jo for jo heller og det ovrige hvad Pladsens Værdi ey kan tilstrække, svarer den afbrændte Debitor det ovrige med Renters Rente; Min Moders giensvar derpaa var: Saa maatte hun altsaa resolvere at bygge, og at tage imod Afslag, Han Svarede hende meget urimelig igien: Mens Kone, hun siger jo, og lader sig forlyde at hun slet ingen Formue, eller Udveye veed til at bygge? og vill dog alligevel bygge? Min Moder Svarede Hannem derpaa, meget fortornet, Naar som han ey vilde andet giore end Chicanere og hukke Saar i Saar, saa vilde hun bygge, og siden han ikke vidste bedere Raad end at krænke Enker og Faderløse, saa forlod hun sig paa sin Himmelske Fader! som haver lovet at være alle Enkers og forladte, Mann, og Fader, og paa Een meget Gudsfrygtig og fromm Konge og allerkiereste Landes Fader som var Kong Friederick den 4de:) Een ret levende Gudsens Engel! som er over Tusende gange mere Barmhiertiger end de er, min gode Herr Præses, svar er jeg vell ikke Enke, mens derimod meget elendiger deran end som jeg var Enke, thi han gaar reent i Barndom, har et Slag og en stor Læmmelse paa den heele hoyere Siide, han var ellers den Tiid han var ved hans Forstand en meget berømmelig from og goed Mann, han spurgte mig i denne Tilstand aldrig af, har du noget, eller har du intet? altsaa likker Sorgen og byrden altsammen paa mig, dette svarede min Moder hannem og gig bort; altsaa resolverte min Moder til at bygge, og tog imod Afslag, og det saaledes, at hun bad sig ud af Directeurerne. at laane hende denne Afslag igien, nemmlig de 200 Rdlr. hvoraf de dog vare saa ubarmhiertige, og trak hende heele 40 Rdlr. af for den afbrændte Plads havde ligget ubebygget i 2de Aar, da hun var afbrendt, og kunde ey trække ringeste Huusleye

af

af hendes Huuß, som laa jammerlig og ælendig i Asken; folgelig bekom hun kuns Eet Hundrede og 60 Rdlr. til laans; Næst dette saa resolverte siig min Moder og tog ud paa Credit hos en Tymmerhandler Sl. HErr. Prytz [1]) Tommer, og eet andet Sted tog hun Muursteen, tilsammen for 300 Rdlr: som blev staaende under 2den prioritet, som hun da hver halv Aar betalte Renter af samme Capital; Fremdeeles saa tog hun hendes Mands Chirurgiske Privilegium eller det saakaldede Barbeer-Amt, og satte det ud hos hendes skrifte Fader Hr. Cansistorialraad Schreiber første Sognepræst til St. Petri-Kirke, hun laante paa samme 400 Rdlr: i Courant: hvorfor hun for benævnte Capital gav ham 5 procent Renter, som den tid var brugelig paa en staaende Obligation, nemmlig — 20 Rdlr. Aarlig; hvoraf jeg og min Moder havde den Glæde at vii afbetalte paa Capitalet Eet hundrede Rigsdaler, nogle Aar for hendes Dod; Min Sl. Moder forlod Verden og dode i Aaret 1751. d. 26 May; Denne min rett allerælskværdigste og uforligneligste Moder glæmmer jeg aldrig saa længe der er en Aande i mit Liv, ja jeg ærer og kysser hendes hellige Støv: Thi hun var en meget from og Gudsfrygtig kone, og Guds-barn! Hun den Saligste! var mig baade Fader og Moder, Den allerhoyeste! Velsigne Hende, for hver en Tiime hun var hos mig paa denne Jord; Just i den Tid jeg giorde min Cursum Anatomie & Chirurgiæ Døde min Moder samme Tiid, dog levede hun den Glæde, at jeg var mestendeel færdig med min Examen, dog maatte jeg endnu efter hendes Død giøre 3de Lectioner og

---

[1]) Tømmerhandler Niels Prytz eller Preudtz, født i Frederikshald, tog 1712 Borgerskab som Kjøbmand, blev en af de 32 Mænd 1727. Gift med Magdalene Marcellii.

og det følgeligen i dybeste Sørge-Dragt, jeg var i alt i denne min sidste Examen 16ten gange for, som var vißeligen i alt Sandhed meget stærk og skarp, Jeg bleo Examineret af den meget store, ædele, og Dyrebahre Mand Sl. Herr Justitzraad Krüger![1]) Een Mand som fortiener Roes, ære, og berømmelse, Tuusende gange meere end jeg kan udsige, og nogle Tuusende Chirurgi skall det samme med mig bevidne; Hann var den allerstørste og allerberømmeligste Anatomicus og Chirurgus i hans Tiid i det heele Europa! O! Gud give denne meget store Dyrebare Mand! maatte voren hos os noget længere endnu, endskiønt han opnaaede en velsigned Alder, saa dog havde hiertelig ønsket at denne meget Høylærdte Mand! maatte endnu længere have levet, min største ære skal være, at kalde mig Hans Discipel saa længe jeg lever indtil min Død;

Min Sl. Moders Skiæbne har været den Tiid hun var i Live, ey andet end Nærings-Sorrig, Modgang, Væderværdighed og Misundelse har alletiider begleidet hende i Hælene, og hænget sammen over Hende som en kiæde; Det gaar mig hendes Eeniste efterladte Sønn ey bedere, thi Mangel paa Indtægter, saa at mine svære og store Udgifter disværre alletiider langt overstiger mine Indtægter, dette er og bliver min daglige onde Skiæbne, Gud forbedere det dog Eengang, Den ævige Gud være lovet at han dog har skiænket mig en lang Tiid den ædle Sundhed, hvilket virkelig er en stoer Gave, af Gud! mens derimod betager hand mig ald mit Mod, i Henseende mine meget Mavre og slette Indtægter, det seer ud fra Dag til

[1]) Simon Krüger blev 1736 Generaldirektør for Kirurgien og døde 1760 (Ingerslev, Danmarks Læger II, 345—46).

til Dags at blive immer slettere; Een Ung Stads-Chirurgus efter den anden, sætter sig ved Laaret alt for nær ved mig og andre gamle Chirurgi, saa de ruinerer os og maaskee sig selv med i Fremtiiden; Det var billig at Ønske, at denne Høyædle og Høyvelbaarne Øvrighed vilde naadigst see deri, og give Een Forordning at ingen af vorris saa kaldede Amts-brødre eller Colleger skulde understaa sig at sætte sig nærmere, end 4re Gader fra hverandre, saa beholdte enhver sin smulle Næring skulde man Haabe, og kunde det da endelig blive lit bedere med os i henseende Nærings Veyen;

Eet hvis Lazaret eller Hofpital her i Staden, som jeg her, ey viidere vil Navngive end A:*** Jeg som allerede er Een gammel practicus af 45 Aar og derover, gav mit Memorial allerunderdanigst til vor Allernaadigste Konge og Monarcke! Christian den 7de:) formeenendes af min gammle Capasitet i saa mange Aar Praxin skulde haft Fortrin, at været nærmest til at forestaa desligeste Hofpital: Mens hor nu til, Høygunstigste og Høyædelste Læsere, det blev af de Herrer Directeurer bortgiven til Een gandske Ung Chirurgus som den gang ey endnu var Examineret, mens giorde sin Curfum Anatomiæ & Chirurgiæ først derefter, og jeg som en Indfødt Dansker her udi den Kongl. Refidenze havde allerede lagt min Curfum tilbage med Berømmelse for heele 34 Aar siden, det var vel ohngefehr at regne førend dette Menniske blev født til Verden, som er jo billig ung at Comparere imod mig som er Een gammel Mann paa henved 66 Aars Alder som maae snart udaf Verden, og saa at sige, med Een Fod i Graven, dog blev mig dette lidet brød mißundt, da jeg dog har kone, og et barn, og havde haft det høylig nødig, for engang dog at have Eet lidet vist brød; Det være Gud! klaget: at det gaar gandske forkeert til i Verden;

Her

Her blev det sandfærdige Ordsprog gandske fuldkommen opfyldt: (Den Hest som fortiente Havren, bekomm den ikke).

Nu, Een Ting skal glæde og troste mig, naar jeg engang skal doe, nemlig: At denn fromme Abraham ey skal Lignelsse-viis til mig sige, som han fordum sagde til denn riige Mann: Gedenke Sohn, das du dein gutes empfangen hast in deinem Leben &c: Betænck Sönn, at du har annammet dit gode her i dette Liv &c. Skulde jeg have nødt gott i dette Liv, da skulde det meeste kun have været Modgang, Vederværdighed, Forfolgelser og bespottelser, saa og den bittere Nærings-Sorg, Jeg har Tusende gange meere Græedt, end Leet mine Dage;

Nu mine kiæreste gunstigste Læsere! maatte man til Sluttning Sporge? Er efterkommerne af de unge danske og dens Indbyggere i den Kongl. Residence da bleven frommere og dydigere end de gammle som blev tugtet af Gud! med græsselige Ildsluer? Jeg vilde Onske at man kunde besvare det med — Ja, mens jeg frygter saare at man meget hellere er tvungen til at besvare saadant med — Ney, disværre, Efterkommerne ere bleven meget værre, disse unge Mennisker holder det for den allerstørste ære og kunst at bespotte de redeligste Folk og holde dennem for Nar, og drive største Giekkerie med dennem, mens vii vill overlade Hævnen til den Allmægtigste, som hører samme til, og allerbest dommer: Nu vell an da, saa vill jeg da til sidst og til guter letzt beslutte min Bog med denne Onske at Gud for Jesu Christi Skyld bevare os for meere Straf;

For Exempel om den store Jehovah! vilde nu sige: Da J nu ey har bedret Eder, og har snart giort det meget værre end Eders Forfædere, See, saa holder jeg jer

jer 3de store Ulykker for, hvoraf det maae staa jer frit at vælge Eet af samme: Som Gud! fordum lod forkynde den hellige Prophete Kong David, nemmeligen:

1) Enten Syv Aar dyyr Tiid,
2) Eller heele 3de Maaneder at flye for vores Fiender,
4) Eller 3de Dage Pestilentze i vores Lande at være?

Hvad vilde Hoygunstigste Læsere vell paa dette Svare? Jeg haaber vist nok, at De vilde mig Svare det selv-samme hvad den hellige Konge David Svarede Propheten Gad! Det er mig saare Angest: Mens lader os falde i Herrens Haand, thi hans barmhiertighed er stor, jeg vil ey falde i Menniskens Hænder; at læses 2den Bog Samuelis Cap: 24de: v: 13de og 14de: Og altsaa endes min Bog og Historie! Med een rett gylden og herrlig Psalme som længe har været min Valgte Liv Psalme, og skal ogsaa blive til min Liig-Psalme, naar jeg Eengang bliver be-gravet; Jeg fører samme her ann, i det Tydske Sprog, thi saa meget man endnu, veed, findes den samme ey i Dansken; begynder saaledes som følger:

Ge-

Gesang.

Ich bin ein Gast auf Erden,
Und hab hier keinen Stand,
Der Himmel soll mir werden,
Da ist mein Vaterland.
Hier reis' ich nur zum Grabe,
Dort in der ewigen Ruh,
Ist Gottes Gnadengabe,
Die schleüßt alle Arbeit zu;

2.

Was ist mein ganzes Wesen,
Von meiner Jugend an,
Als Müh' und Noth gewesen?
So lang ich dencken kan,
Hab ich so manchen Morgen,
So manche liebe Nacht,
Mit Kummer und mit Sorgen,
Des Hertzens zugebracht.

3. Mich

3.

Mich hat auf meinen Wegen
  Manch harter Sturm erschreckt,
Blitz, Donner, Wind und Regen,
  Hat mir manch Angst erweckt.
Verfolgung, Haß und Neiden,
  Ob ichs gleich nicht verschuldt,
Hab ichs doch müssen leiden,
  Und tragen mit Gedult.

4.

So gings den lieben Alten,
  An deren Fuß und Pfad,
Wir uns noch täglich halten,
  Wenns fehlt an gutem Rath:
Wie muste sich dog schmiegen
  Der Vater Abraham,
Eh' als ihm sein Vergnügen
  Und rechte Wohnstadt kam!

5.

Wie manche schwere Bürde
  Trug Isaac sein Sohn,
Und Jacob, dessen Würde,
  Stieg biß zum Himmels-Thron?
Wie muste der sich plagen?
  In was für Weh' und Schmertz,
In was für Furcht und Zagen,
  Sanck offt sein armes Hertz?

 6. Die

6.

Die fromme heiligen Seelen,
Die gingen fort und fort,
Und änderten mit qvälen
Den erst bewohnten Ort,
Sie zogen hin und wieder,
Ihr Creütz war immer groß,
Biß da der Tod sie nieder
Legt in des Grabes Schooß.

7.

Ich habe mich ergeben,
In gleiches Glück und Leid,
Wass will ich besser leben,
Als solche grosse Leut?
Es muß ja durchgedrungen,
Es muß gelitten seyn,
Wer nicht hat wohl gerungen,
Geht nicht zur Freud' hinein.

8.

So will ich zwar nun treiben,
Mein Leben durch die Welt,
Doch denck ich nicht zu bleiben,
In diesem Jammerzelt;
Ich wandre meine Straßen,
Die zu der Heymat führt,
Da mich ohn alle Massen,
Mein Heiland trösten wird;

9.

Mein Heymat ist dort droben,
Da alle Engel-Schaar,
Den grossen Herrscher loben,
Der alles gantz und gar,
In seinen Händen träget,
Und für und für erhält,
Auch alles hebt und leget,
Nach dems Ihn wohlgefällt.

10.

Zu dem steht mein verlangen,
Da wollt ich gerne hin;
Die Welt bin ich durchgangen,
Daß ichs fast müde bin,
Je länger ich hier walle,
Je weniger find' ich Lust,
Die meinem Geist gefalle;
Das meist' ist Stanck und Wust.

11.

Die Herberg ist zu böse
Der Trübsal ist zu viel,
Ach komm, mein Gott! und löse
Mein Hertz, wenn dein Hertz will;
Komm mach ein seeliges Ende
An meiner wanderschafft,
Und was mich kränck das wende
Durch deinen Arm und Kraft.

12.

Wo ich bißher gesessen,
Ist nicht mein rechtes Hauß
Wenn mein Ziel ausgemessen,
So tret ich denn hinaus,
Und was ich hier gebrauchet,
Das leg ich alles ab,
Und wenn ich ausgehauchet,
So scharrt man mich ins Grab.

APPENDIX:

Eller Een liden Anhang,

over Ildebranden som blev glæmmt i det Første Oplag

om

Ildebrandens Historie!

nemlig:

som følger i det Andet Nye Oplag:

I den store Ildebrand 1728: den 20de: 21de 22de: og 23de: Octobr. flyttede nogle 100de Familier til Rosenborger-Have, saa og paa Voldene hvor man effter Kongelig Tilladelse sloge paa adskillige stæder Plankeværket need, for under Tælte, at redde og conservere Folkes-Meübler og Boeskaber, saadant skeede ligeledes og med Tælter paa Voldene, hvorunder benævnte arme Mennisker

sove

sove og bevogtede Deres Meübler om Natten[1]), thi NB: Den prægtige Brand-Muur man nu til Dags seer, var slet ikke bygget for Ildebranden, mens kom først længe mange Aar efter Ildebranden til Forsyn: Ak min Gud! hvilken Jammer! man saae store Herrer og Ministre saa og Conferenzraader, Etatsraader, og Justitzraader, bare paa deres Rügge i Sække, fuld med Kongelige Docoumenter og Manuscripter, af Canzelliet og Commisariatet, for at redde samme, for de stærcke Ildsluer, Mann saae disse benævnte Høyædle og Velbaarne Herrer i fuld Confusion og allerstørste Angst med Een skoe, og Een Tyffel, nogle havde bare Tyffler paa, havde tabt een af dem, nogle af Dem, havde tabt dem begge toe, og maatte altsaa gaae reendt barfoed paa de bare strømper i det ureene Skarn paa Gader og stræder saa det var Een stor ynk at see Dennem! I denne overmaade Jammer, fortærede de allerskrækkeligste Ildsluer ligeledes og 17: levende Mennisker, som vare Syge og Sengeliggende, i det paa De Tiider saa kaldede Lazarett: Siæle-Boderne, som nu til Dags længe er forandret og kaldes nu til Dags under det Navn af Allmindelige-Hospital![2]) Disse benævnte arme Mennisker

[1]) Jon Olafsen fortæller ogsaa, hvorledes under Branden nogle flyttede til Amager, andre til Kristianshavn, somme op paa Voldene, hvor de laa 2—4 Døgn under aaben Himmel, og somme til Kongens Have, for saa vidt de kunde skaffe sig Plads (D. Saml. II. 81). Nogle Dage efter Branden flyttede 436 fattige Familier ved rekvirerede Bondervogne ud paa Landet i Omegnen (Nyt hist. Tidskr. V, 292—94).

[2]) Sjæleboderne eller Albert v. Gochs Boder i Møntergade bleve efter 1728 sammenbyggede med Sjæleboderne i Brøndstræde, nu Nr. 29 og 31 i Møntergade og store Brøndstræde Nr. 12. Af et Andragende fra Fattigdirektionen af 28 Oktb. 1728 ses det, at Lemmerne

nisker, vilde, og kunde, ingen Mennisker Hielpe, og ey for deres overmade Svaghed, kunde ingen af dem hielpe sig selv, maatte altsaa jammerligen og ynkeligen levende opbrændes, og saae de opbrændte Kroppe ud som steegte Lammefierdinger, og steegte-Giæß;

Nu strax efter Ildebranden at Ildsluerne nogenledes havde lagt sig hvilket ey ringere kunde skee end Eet heelt Fiærding-Aar, for saa længe vare Kirkerne indvendig at ansee som gloende Bagerovne og kakkelovne, Jeg fattede Mod, og af en overmaade stoer Nysgierrighed begav mig med nogle goede Venner, som vare ligesaa Nysgierrige som jeg: Hielp Gud! hvorledes Vii blev bestyrtet, den gang Vii komm ind i Kirkerne; i St. Peders-Kirke var Vii forst, den ene maatte laane den anden sin stok, og dermed sprang Vii over alle Grave som saae ud, som Eet afbrændt Helvede, og saadant saae alle afbrændte Kirker ud; dog var St. Petri-Kirke-Gevolfft endnu i behold, som staaer endnu til denne Dag, og man probeerte med store Bielker som blev slebet op paa Gevolffterne, om det vilde holde, mens det holdt probatum, og altsaa blev den noget Reparert, og staaer endnu til denne Dag, ind i Kirken saae vii de Fornemste og riigeste Folk deres Liige-Kister reent af Ilden fortæret, alle deres Legemær var reent forbrendt til Kull, hvor man Knælede neder naar man Communicerede var den bare Muur at see og det saa fortt som en kakelovn; Nu Vii kom til de andre Hoved-Kirker især Vor Frue, som Hoved-Kirken, samme saa allerjammerligst ud der

---

fra de to Hospitaler i Brondstræde vare flyttede til Pesthuset, men da de der let kunde paadrage sig Smitsot, søgte man om Tilladelse til at flytte dem til Ladegaarden, hvilket bevilgedes.

der var Gevolffterne reent af Luerne fortærede, om Dagen var Solen Gevollfftet og om Natten var Maaned og Stiær-nerne Gevollfftet; og ligesaadant, og af lige beskaffenhed, præsenterede sig alle øvrige afbrendte-Kirker;: *Fines:*

Soli Deo Gloria.

Stads-Chirurgus

CARL FRIDERICH

REISERS

Liv, Levnets

og

Forfølgelses-Historie.

Kiobenhavn, 1786.

Trykt hos H. J. Graae, boende i

Knabroestrædet No. 70.

Fortale til Høygunstigste Læsere!

Aarsagen til, at jeg har resolveret at skrive denne Bog: Om min Levnets og Forfølgelses-Historie, er aldeles ikke skeet af egen Drifft, men effter andres Høylærdtes Dyrebare Venner og Herrer Patroners forlangende; Samme vill jeg da gierne adlyde, give Gud mig Viisdom at jeg kunde min benævnte Historie saaledes med korteste Begreeb indrette, at det maatte være mine Høylærdte og Høy-respective Dyrebare Venner behagelig ligesom min Ilde-brands-Historie; Hiine stoere og fornemme Menniske-Venner som gave mig tilladelse at betiene mig af Deres Høy-ædelste Navne, er jeg allerstørste obligation og Taksigelse skyldig saa længe der er en Aande i mig, og altsaa til min Død;

Disse og mange fleere Veltænkende og meget goed-sindede redelige Mennisker haaber jeg og trøster mig at skrive Dennem til Behag, hvad mine feyler angaaende, vil De behageligst rette, og med den Christelige Kiærlig-heds-Kaabe naadigst tildække, thi man veed at ingen Men-nesker paa denne Jord er reen og aldeles foruden Feyl; Hvad ellers De meget unyttige Criticerere og Dadlere som

Stu-

Studerer kun paa Spotte og Gloser=Academie, vill jeg slet ikke æstimere hvad de siger eller skriver, thi ingen Ting er lettere end at dadle og foragte, thi saadant skeer kun gemeenlig af Nedertrægtige og meget slettsindede Gemütter, og mange Dyrebare=Menniskers Skriffter maae lide og taale, da De dog besidder større talenter og Gaver af Gud, end jeg, ligeledes af disse usle-Creature, bliver paa det allergroveste foragtet og spodsk igiennemhæglet;

Jeg havde da saa got som forud, spaaet mig det at min stoere Ildebrands=Historie endskiønt den samme er af allerstørste Nytte som vi dagligen seer, at der langt ikke saa meget skeer og høres Ildebrand, som frem for de forgangene Tiider, alt dette uagtet, har dette mit saa meget nyttige, og vellmeente Skrifft, ey haft bedere Skiæbne end andere brave og berømte Folkes Deres Skriffter;

Det er overmaade grov og formastelig at disse næs=viisede og hæslige Pogge, tør understaae sig at laste og creticere Een sand Historie om den stoere Ildebrand, en skrekkelig og bedrøvet Begivenhed som var allerede passered forud, meget længe forend de kom i Værden, ja hvad meere er, da deres Forældre endnu har ligget i Vukken;

Det maae sig Gud! forbarme, naar jeg efftertænker, fra min spæde Ungdom af, haver jeg haft Forfølgelser, Spot og Modgang nok, ja overmaade, saa Lignelsse=Viis at sige: Saa har det regnet største Plads=Regn over mig, med de allergrusomste Forfølgelser og Forspottelser, saa at samme har været min Froekost, Middags= og Aftens=Mad;

Overmaade mærkværdigt, og glædelig er det, Een stor Monarcke! Den allerdyrebareste Christian den Syvende,

Syvende, benaader og behager mit Skrifft, om den stoere Ildebrand, jeg kalder mig nu og til min Død, effter allerstørste billighed og skyldighed som en troe Undersaater, Hans Kongel. Mayestæts Allerydmygste og Allerringeste Tienere; O! Gud være Lovet og Priiset derforre i Evighed: Nu glæder jeg mig derforre i mit Hjerte og triumpherer over alle mine Fiender;

Jeg erindrer mig herved den Trøstefulde-Historie i det gamle-Testamente nemlig: De arme forfølgte Israelitter, som for nogle Tuusende Aar, fordum udi Egypten, i den unde Kong Pharao Tiider, bleve grueligen forfølgte og medtagne; jo meere De nu bleve forfulgte, jo meere De tiltoge, og bleve immer meere og meere herrligen af Gud velsignede;

Mens Eet endnu, hor i Guds-foragtere, og Vann-artige Menniske, af hvad Aarsager foragter i Een Gudelig-Psalme som er grundet paa det reene og hellige Guds-Ord? Jeg meener den deylige og ret gyldene Psalme som jeg har valgt mig til min Liv-Psalme saa længe jeg lever, nemlig: NB. Ich bin ein Gast auf Erden &c. som jeg anførte udi min mærkværdige Ildebrands-Historie, foragter i denne, saa foragter i jo og, Den gandske Hellige-Skrifft, og følgelig Biblen;

Og hvorforre er i saa gemeen og Nedertrægtig at anføre i eders Spodske og høyst-Spidsfindiske Skrifft imod mig Uskyldige Menniske en ret arglistig og narragtig-Viise: In Lipzig var en Mann, en lædern Mann, hvad vill i sige med dette Narragtige Kramm? fornufftige og kloge Danske, eller tydske-Folk, veed slet ikke af en Stad som heder Lipzig, mens Een Stad som heder Leipzig veed man at

at Nævne, og ligger i Tydskland, O J Loyerfulde og rett Narragtige Mennisker, i har jo langt fra ey lært at kiende eder selv, og dog alligevell understaaer i jer at giække andere, jeg har jo slett ikke anført saadant slidder Sludder hvoraf man har Aarsag at faae ækel og Væmmelse; Jeg anfører jo Een hellig og Gudelig Psalme udi min Jlde-brands-Historie; J derimod det allerstørste Narragtigste kram, som ey fortienes at nævnes, følgelig bliver her den billigste og sikkerste Sluttning, at J, og ingen anden, ere de allerstørste Narrer der kann gaae paa 2de Been, thi j har jo selv giort eder dertil, derforre bør j gratuleres til eders promotions-Ophøyelse;

Fornufftige og ædelsindede Mennisker havde vell største Aarsag at Spørge: Hvoraf monne det dog komme, at Endeel Mennisker, søger Ære i Skammen? Thi det er jo det allerstørste Laster at bespotte og belee uskyldige Folk som ere oprigtige Sindede, og deres vellmeente, og Nyttige Skriffter, paa det allergroveste bliver angrevet og criticeret af den Vannartige-Slægt;

Jeg svarer herpaa: Det volder altsammen den Ugudelige Naturalismus, thi disse Art Mennisker har nu allerede for lang Tid siden snæget og melert sig som det allerskadeligste og fordærveligste Klinte eller U-krut iblant den allerreniste og deyligste Hveede, som Christus En herrlig Lignelsse giver i Evangelio: Matth. 13 Cap. 24 v. benævnte Mennisker Troer ey andet end de med deres Fornufft kand begrive, mens høyre Ting, som overgaar deres Fornufft, vill de ey Troe, og foragter det samme, og følgeligen foragter de og Gud! og Hans hellige-Ord, dette er det, man kalder Vanntroe, til Forskiæll imod Overtroe, Disse sidste, nemlig de Lettroende Mennisker, troer

troer disværre altformeget, og altsaa meget meere, end de burde og havde nødig at troe; Hvad Hiine gior for lit, det gior disse Slags formeget, for exempel; Eet fornufftigt Menniske troer aldrig, og har det og ey nødig at troe, det som gaaer og striider imod dens sunde Fornufft; Derimod troer et Overtroisk Menniske, alt hvadsom han hører, og holder det for helligt, om det ogsaa var gammle Fisker-kierlingers-Viiser og desligeste elendigste Sludder og Fabler;

Jeg har sat mig for i den allerhøyestes Navn! og ved Hans Naadigste Hielp og bistand, at fremføre og beskrive, saa vit mig muelig, i denne min Fortale;

Om Naturalisternes Wantroe og Feyltagelser:

Disse vill jeg Inddeele udi 2de Classer, nemlig: I de goedartige: og I de Undartige, eller Malitieuse;

Den første Sort, eller de Goedartige: er fromme, Vell-tænkende, og goede Mennisker; Disse Folk, troer gierne og meget villigen, altsom hvad der gaaer over Deres Fornufft, og bekiender reent ud, at der ere mange Millioner-Tuusende Ting, som overstiger og meget Høyere er, end Deres Fornufft;

Thi Gud! var ikke vor Gud! om Hand ey langt oversteeg og overgik vores Fornufft, derimod prøver De alle Ting, og hvad de finder som striider imod Deres Fornufft, saadant troer De nu absolut ikke, og herudi har De største Rett, og handler meget viiseligen;

Den 2den Sort, eller De Vantroe og Malitieuse Naturalister, er slet ikke af den første Goedartige-Slags; thi De tør vell understaae sig at være saa Næseviist at Hoff-

meste-

mesterere Gud selv! Thi saa lyder deres Guds-bespottelige Läster-lige Ord:

Det gaaer jo imod, og striider gandske imod den sunde Fornufft, siger De; Kunde Gud ikke have forladt Menniskens-Synder og Mißgiærninger, uden just at Hans Sonn skulde Piines og foragtes saa overmaade skrekkeligen og skammeligen, er det ikke daarligt. Gud var alleniste den Person Menniskeu havde Syndet imod, kunde Han da ikke paa en langt lættere Maade, skiænket og forladt Dem deres Mißgiærninger, end at det skulde saa forskrækkeligen Haard gaa til, at Frelseren hans Sonn, skulde Piines, og smage den bittere Dod, og Helvedes-Piine?

De stolte og formastelige Mennisker, tør vel gaaer Understaae sig at Mißbruge den Hellige-Skrifft, nemmlig udaf det Nye-Testamente, vor Dyrebare Jesu Christi-Ord! at anføre, nemmlig: Hans Parabel, eller Lignelse: Om Een stoer Konge! Som vilde giøre Regenskab med sine Svenne eller Tienere;

Og der Hand begyndte at regne, kom Een for Hannem, som var Hannem Ti Tuusende Pund skyldig: &c. at Læse: Evang. 18. Cap. 13. v.

Ti Tuusende Pund skall være en Overmaade Riigdom, og forskrekkelig Capital, ja efter De Guds-Lærdtes Prædicanternes Meening som De os vil berette, skal bestaae af mange Tuusende Millioners og Billioners Riigdomme, som er vell at regne og ligne med all-Verdens Riigdomme;

Saadan gruelig Gield, efterlod og skiænkede denne barmhiertige og overmaade Resonable, og allerhoyst-Gavmildste

mildste

mildste Konge! Hvilken Gield hverken Hand, nemlig Kongens-Svend, ey heller Tuusende Millioner-Mennisker, ey stoed udi Deres kræffter eller Formue, saa uendelig stoer Gield at betale, meget mindere Eet Mennifke; NB. Denne skrekkelige og gruelige Gield nu, som sagt er, skiænkede og efftergav denne Dyrebare og Mageløse Konge, i Evangelio: Som Christus siger:

Hoygunstigste Læsere! behage nu at mærke! Det kostede Kongen u-anseet denne Prægtige Skiænkase, dog ey Hans egen Sonn! Denne vilde hand have forskaanet, og ey hengive Hannem, hvad beholdte Hand? Hans Sonn! Den Kongel. Kron-Prinz: Det allerbeste Hand havde beholte Hand og skaanede det som det allerbeste Klenodie;

Nu siger de unde Naturalister:

Dette skulde Den Store Allviiseste Gud ogsaa have giort, thi det stoed jo kun til Hannem Selv: Igien at forsones; Og ligeledes stoed Straffen ogsaa i Hans Magt, at efftergive Dennem samme og blive forskaaned, og følgelig at Hans Sonn, ey havde haft nødig at lide grueligen for vore Synders skyld;

Det var høyst-forskrækkeligt: At Vores Himmels-Fyrste! Effter Guds! Hans Faders Villie og befaling, skulde Jammerligen og forbarmligen paa Korsets-Træ, levende ophænges og Annagles! Dette var Een rett overmaade og Mageløs Uhørt Kiærlighed til os fordømte og Syndige Mennisker;

Mens hør nu, mine Selvkloge Naturalister af den værdste Sort:

Hvo bliver nu Eders store Viisheд, og indbildte Himmelske Klogskab? J er saa formastelig, og har Jndbildning som j var reist op til Maanen, og til Fix-Stiernen, og havde der Sammesteds taget Sæde? Maaske j har raadet Gud til beste at Han skulde dog have Lyt eders viise og goede Raad ad, og skaant den Himmelske-Fyrste Hans Dyrebareste Sønn for saadne Pindseler, og yderste Grueligheder, ja kunde man fundet Eet ringere og mindere Kostbarere Middel op for os Syndigste Menniske, da havde det været overmaade Herrligt og glædeligt, at Vor store Gud! kunde have sparet sin Himmelske Kron-Printz, og da i saadan fald havde de Herrer Naturalister haft største Rett, thi saa hafde vor Herre Christus ey haft nødig, at lide en saadan Smertelig Piinsel-Dod som Han virkeligen har lidt;

Mens mine Respective Herrer Naturalister: Hvo bliver da Eders store Viisdom, at j vill være lige saa viise som Gud! J har maaskee glemt Eders store Catechismus, dog Ney hvad siger jeg Catechismus er alt for Nedrig og Eenfoldig for Eder, som bilder sig ind at være ligesaa viise og oplyste som Gud! Veed j ikke at det allerhoyeste og allerypperligste Væsen har herrlige Egenskaber? for exempel: Han er Barmhiertig, mens NB. Han er tilligemed derhos og Retfærdig; det er, Hand kan derfor ey andet end Hand maae absolut for Hans Retfærdighed skyld straffe Mottvillige Syndere, havde han nu vilde forskaaned Os, at skiænkke og tilgive os den vellfortiente Straff, og derimod dog vilde forskaaned Hans Sønn! den store og meget Dyrebare Himmels-Fyrste Jesus Christus! det kunde Hann nu ey giore, thi saa havde Hans bekiendte Eegenskab Rettfærdighed paa det forskrækkeligste litt allerstørste Skibbrud, Mens Hans Barmhiertighed var det just som

som bevægede Ham til at sende Hans Sønn for at redde os arme fordommte Syndere, og dermed blev Hans Rettfærdighed tilfredsstillet, forsoned og fyldestgiort;

Endnu forend min Fortale endes, taler jeg til Naturalisterne af den værdste-Sorte, saaledes: Disse efterfølgende Ord har jeg borget eller laant af den hellige Patriarckes Jacob som siden af Gud blev kaldet Israel, dens sidste Svane-Sang saaledes lydende: til 2de af hans Sonner: Simeon og Levi, ere Brodre; Deres Sverd ere Ondskabs-Vaaben;

Min Siel skal ikke komme i deres hemmelige Raad, min ære skal ikke forenes med deres Forsamling; thi i deres Vrede have de slaget Mand ihiel, og i deres egenvillighed have de ødelagt Oxen;

Forbandet være deres Vrede, thi den er streng, og deres Hastighed, thi den er haard; Jeg vil fordele dem i Jacob, og adsprede dem i Israel, 1ste Mose Bogs det 49 Cap. 5te 6te og 7de Vers;

O! Naturalister, Merk og betænk disse Israels sidste Ord til hans Børn meget vel, om i vill; Hvad hiines Sværd anrettede store Ulykker for deres Uskyldige og hellige Fader Israel, det selvsamme og endnu meere til, anretter i ved den Ukyndige, Uvidende og Eenfoldige Almue med eders gifftige og forbandede Vantroe; Forsmaae ikke min Velmeente Formaninger til Eder, som tiener for Eders Siæls beste, af mig, som er en gammel Mand og maae nu snart gaae ind i Evigheden, det vill ellers mens dis-værre forsilde, fortryde Eder; Disse den gamle og fromme Israels Ord taler jeg ogsaa til Eder, saa fremmt j ikke vill afftaa eders vrange Meening om Gud og hans hellige

Ord

Ord! Jeg anfører derforre en stoer Patriarckes og Prophetes Ord som den store og dyrebare Moses har beskreved tilligemed andre herrlige og meget kostbare Ting og Begivenheder; Vell an, de gamle Saduceer toge dog fordum de fem Mosi-Bøger an, og holdte samme for helligt som de ogsaa virkeligen er, gjør j nu lige det selv samme, man kand af de fem Mosi-Bøger allene fuldkommen beviise, at den heele Bibel hvirkeligen er Guds Sande og hellige Ord! og at der er de Dødes Opstandelsse til, som skal vist nok skee paa den yderste Dommedag;

Mens vill j ikke troe eller antage Mosi-Bøger, saa er i værre end Saduceerne, og saa veed man ingen Raad for eder, om og Eet heelt Regiments Aander og Gespenster kom an-marcherende og vilde overbeviise Eder, thi saa heder det i Evangelio om den riige Mand: Evangelisten Lucas Cap. 16. v. 31. Høre de ikke Mose og Propheterne, skal de ikke heller troe, om nogen opstod fra døde;

Den rette og ægte Christelige Religion er den Herrligste og Sødeste Religion der har nogen Tid været til i Verden, en Religion som langt overgaaer og overstiger den Jödiske-Religion i det gamle Testamente, thi samme var kun alleslags Ceremonialske-Billeder og Forbilleder paa den endnu i de Tiider tilkommende, og foreståaende Dyrebareste og Herrligste Christelige Religion! denne saa høyst lykkelige Tiid, og Tiider vii nu lever i, Gud være lovet at den sande og allerdyrebareste Messias og Frelsere er kommen ned til os paa denne Værdens-Klode, og med hans allerdyrebareste allerhelligste Blod, Piinsel og Død opfyldet Loven og erhvervet os den ævige Salighed, ja opfyldet alle Patriarckers og Propheters Spaadomme, Længsel, Ønsker, og Hiærte-Sukke: Nu det rette Corpus eller

eller Lægemet er kommen, saa folgeligen behover vii ey meere den udvortes Ceremonial-Lov, Billeder og Forbilleder, som var kun bare glands og Skinn, betyde viiste og ziilede kun paa den nu allerede til os nedkommende og allerede for Sytten Hundrede og Fem og Fiirsendstyve-Aar, sig Indstillede Messias Jesus Christus!

Fremdeles beviiser den Christelige Religion sin Herrlighed og at den er alleniste af Gud indstifftet med, at den overgaaer og overstiger langt vores Fornufft, mens dog er med, og ey imod vores Fornufft, saa at alt hvad som er, og tiener til vor Salighed kand vii gandske let, og i alt Eenfoldighed begrive som vores Catechismus tydeligen nok viiser, at og Børn kan samme lære og forstaae, Nogle og mange Ting deraf, tiener til at forherrlige og helliggiøre samme, som for exempel: Den Artickel, om den Tree-Eenighed i Gud! hvorledes det gaaer til at Gud er Eet Eeniste Væsen, og dog tree, nemmlig tree i Persohner, alt dette og fleere Ting til, hvorledes saadant er, overstiger og tilligemed forherrliger den Christelige Religion. Der er ogsaa mange, og fleere andere Ting i Religionen vorhved samme forherrliges, exempli gratia: At vi i Alterens-Sacramente kun seer og smager Brød og Viin, mens med og under dette, noget langt vigtigere, nemmligen, Christi Sande og hellige Legeme og Blod, og det paa en Aandelig viis og aldeles slet ikke paa en Legemmlig Maade og viis at forstaaes, mens kun alleniste paa en Aandelig viis, det kaldes derforre ogsaa kun alleniste en Siæle-Spiise, og er kun for de Aandelige Syge, mens ey for de Legemlige, og derforre vill jeg ogsaa raade enhver Christen af den protestantiske Religion at han smuk flittigen Communicerer med faaregaaende sand pœnitentze i hans Sunde og friske Dage, og jo ikke bier og opsetter saadant hellige Ting

ind-

indtil han bliver Legemlig Syg; Dette og saadant har jeg disværre imod min Villie og Ønske maat erfare paa min Allerbeste Venninde, nemmlig: Min sidste Allerkiæriste Afdøde Ægteviede Hustrue ved Navn Christiana Sophia Reiser, fød Möller: Som vilde og forlangede at nyde Alterens-Sacramente kort for Hendes sidste Endeligt, forlangde saadant af Hendes Skriffte-Fader den Allerdyrebareste og Allerredeligste-Sindede Mand Herr Doctor Münter: Dog frygtede Hun selv, om Hun ogsaa for den hefftige Piine og Smerte kunde have den rette Andagt og Forberedelse som Hun burde have, og altsaa bekom hun ey og aldeles ikke det Allerhelligste, og Allerhøyværdigste Sacramente, mens døde bort foruden at nyde samme, thi den Høylærdte og Engels-Sindede Herr Doctor Münter, vilde ey meddele hende samme, og jeg holder herudi, paa det allerstørste Hans Partie og forsvarer ham, paa det allerbeste;

Thi mine Høyædelste og Høygunstigste Læsere considerere og betragte selv, om det ikke er virkeligen forvoven og høyst Formasteligen, at tilforladeligen troe, at en Døende syg Patiente kunde berede sig saa meget fuldkommen til dette allerhelligste Sacramente, som naar samme var Frisk, Sund og karsk, herover har man største Aarsag at viise Tvivel i allerhøyeste Grad, thi lad være at Een saadan dødelig syg Patiente kunde have sin gandske sunde Fornufft indtil dens salige Endeligt, som maae tilstaaes af os alle, at min Salig Hustrue havde samme, mens ey dette allene, men hun havde saa gaar den Naade af Gud at kunde tale til os alle, og sagde til mig selv, som var hendes Ægtefællde og Mand, at hun vilde see og stræbe, at kunde Sove lidet, bad derforre mig kierligst, at skulde gaae lidet fra hende, at hun ey blev forhindret i hendes

Søvn,

Søn, som jeg da var hende strax lydig, og gik fra Hende, faa Tiimer dereffter døde Hun den gang jeg var fraværende, og altsaa ey saae hendes sidste Endeligt;

Den meget fromme og Gud-Elskende Herr Doctor Münter som var min Elskeligste Hustrues Skrifftefader i fald han nu vilde meddeelet hende det hellige Sacramente, kunde for den stærke Piine og Smerte den Salige havde ey ret som sig burde værdig annammed samme;

Offtbemeldte Herr Doctor Münters Disposition erindrer jeg mig, og det ikke sielden, hvor Hann kierligst Os alle formaner, saaledes:

„ Sparet und setzet ja nicht auf Eure Busse od. Sinnes-
„ Aenderung biß daß Ihr kranck werdet, lieben Brüder:
„ Sonnen beichtet und gehet zum Tische des Herrn
„ noch bey gesunden Tagen, denn solche Christen welche
„ die allerheiligste Communion biß zu Ihren krancken
„ Bette, oder krancken Tagen auffschieben wollen,
„ handeln eben so thöricht, ja noch weit thörichter,
„ als einer, der zum exempel, eine schwehre Last
„ heben sollte, wollte sagen: Ich will diese meine
„ so schwehre Last zu heben, auffschieben biß daß ich
„ kranck werde, und alsdann wenn ich nun sehr
„ Kranck binn, will ich solche große Last tragen und
„ aufheben, würde mann wohl von einen solchen
„ Menschen anders, (und daß mit allergröſten Rechte)
„ urtheilen können daß er nun seine gesunde Vernunfft
„ ganz und gar verlohren hätte? Und wäre ja wohl
„ für allen vernünfftigen Menschen ganz unstreitig
„ und unwiedersprechlich;" Und so weit, meines Hochtheürwerthen Herrn Doctor Münters, meines Hertzgeliebten Beicht-Vaters Reden; Høyst-

Høystærede allerkiæriste og høygunstigste Læsere! altsaa har jeg udi det foranførte, i min Fortale, gandske tydeligen viist (som jeg vill haabe) hvad ond og meget farlig Slags, De af den 2den Malitieuse Sort Naturalister ere, thi den 1ste Sort nemmlig, den goede Ahrt er redelige og oprigtige, og hindrer nu slett ey denn Hellige Christelige Religions Fremmgang og avancering, mens derimod: De onde Naturalister, er Een forskrekkelig stoer Annstøds-Steen for Christendommen og især for de unge og Eenfoldige Christene;

Disse Malitieuse Naturalistiscks-Sindede-Mennisker foraarsager det allerstørste, grueligste og forskrekkeligste Tordenschlag i de Uskyldigste unge Menneskers Øren, saa at ingen Arsenicum eller Rottekrutt som moren og pludseligen dræber Mennesker, kunde være værre og dræbe Folk stærkere og hefftigere end disse U-Mennisker vrange, gifftige og meget falske Lærdomme; Ja de slags Persohner har ikke vildet tage Deres Høyberømmte og allerdyrebahreste Besteforældres! Forældres! og Høyædelste Familiers! Hoffmesteres og Informatorers goede og Vellmeente Raad, og Formaninger det allerringeste imod;

Saadanne og af denne Ahrt unge og meget vannartige Mennesker, er det just egentligen jeg kalder Grønnskoldninger og unge Snus-Haner og Spottefugle som vill understaae sig at foragte gammle og fornufftige Folk, og skiælde dennem for Narr; Som kand fortælle Sandferdige Historier og Begivenheder længe foren De og deres Forældre bleve fødte og kom i denne Verden; disse meener jeg egentligen i min første Bogs historiske Beskrivelse om den store og fürgterlig Ildebrand 1728: og langt fra ey, NB. Fornufftige og ærværdige unge Folk, som ere velltæn-

tænkende og velldommende, langt fra, at jeg skulde være saa ilde og daarlig tænkende, at unge Mennisker, de maatte nu være saa unge som de vilde, være foragtet for at de vare unge, da havde jeg, med fleere andre gammle, læst meget slet De sammtlige Hoylærdte store Mænds saa meget herrlige Moralske-Skriffter, som jeg næst efter Biblen, og æstimerer for de nyttigste og allerbeste Lærdomme, som findes udi heele Europa;

O! Allerdyrebareste og Mageloseste Scribente Hoyædle og Hoylærdte Herr Baron og Professor Holberg! Jeg kysser og forærer Dit hellige Støv, O hvilket stoer Tab, og stød maatte det gandske Danske-Riige ved Din Død lide Tuusende-Millioner-Mennisker begræd dig denn Tiid, Du uforligeligste Mand! Dog Gud skee ævig Ære! Hand lever ævig i hans Allerkostbareste-Skriffter: hvoraf Samme jeg har profiteret mange herrlige og stoere Ting; Min allerstørste Ære skal være: At Caracterisere og kalde mig Hans Discipel indtil min allersidste Ende;

Hør j: Som kalder mig uskyldige Mand, Een Nar, og det af bare væl og stolthed som jeg nu slet ikke fortiener, Er det maaskee min taksigelse og belonning for min store Umage og allerstørste bestræbelsser for min Mageløse-Bog skrevet om den meget stoere Jldebrand 1728: Som skulde redde og forebygge hereffter og i fremm-Tiiden saadane slige græsselige Ting for at Vor Allernaadigste Kongl. Residenz-Stad maatte af Gud naadelig bevares hereffter for desligeste Luer og Jldsvaader, at uforsigtige Tieneste-folk maatte med effterfanke læse og blive dog engang klog og forsigtig, fornufftigen at omgaaes med Jld og Lys.

Den allerhelligste, allviiste, og ævigste Gud og Himmels-Fürste! være uendelig Tak, Priiß og Ære fra nu og ind-

til alle Æviheds Æviheder! at vor stoere Jehovah! har opvækket saa mangfoldige Gudsfrygtige redelige og veltænkende rettsindige Mennisker af Gammle og Unge, især af de Danske, mine allerkiæreste Landsmænd, saavell geistlige og værdslige af Stand Rang og Byrd, saa og samtlige Høyædele Kongelige Borgere i Denne saa fornemme Kongelige Residenz-Stad, som forstaaer det Danske-Sprog veed at skionne og admirere min nu allerede saa meget bekiendte og udgivne Bog om den store Ildebrand 1728: Ligeledes Velsigne og Naadeligst bevare Den stoere Israelis Gud og de Dyderige, ædelmodige, velltænkende og velldommende Tydske, og alle andre respective Høylærdte Nationer, fra den Høyeste, og til den allerringeste Stand, inclusive, som alle redelig og resonabel Dommer og tænker om mig og min Bog, som jeg for lang Tiid allerede af mange goede Venner har erfaret.

Patriarckernes Gud! velsigne Dennem hver Een af disse fromme Siæle, især naar De skal forlade dette forgængelige i Deres sidste Døds-Tiime, trøstes husvales, og blive Deres allerstørste Lønn i Himmlen, hvor De alle samtligen finder Deres Navne med det allerhelligste Lammets-Blod i Livsens-Bog ævig optegnet og bevaret;

Mens Ak Væ Væ! her udi denne herrlige og reene Hveede, agter at vill indsnige og meleere sig stor Ukrutt og klinnte, her instiller sig af bare Mißundelse Spottefugle, nemlig: Ugudelige og Malitieuse Mennisker som disværre meere end alt for tidt skeer, som gifftige Spinner, Æddekopper og Taranntuler, hefftigst stikke, bide og forkleinere; Hiines Gudsfrygtige og meget fromme Skares vellmeentes Roes om mig, skall næst Himlens-Hielp! skall aldrig reent Undergaa, endskiøndt det synes at den bliver noget undertryk-

trykket; Ligesom fordum de Uskyldig forfolgte Israeliter formedelst Guds Allmægtige store Hielpe-Haand! bleve Herrligen og mægtigen med allerstorste Forundring med torre Fodder igiennem det rode Hav udforte, og den stoere Prophete Moses paa vor Herres Ord og Befaling trostede dennem med disse Ord som folger:

„ Siig Israel: Frügt ikke; Disse Ægyptier som I seer
„ i Dag skal I aldrig meere see; "

Nu da; Ifald mine ugudelige Spottefugle som striide imod mig, og min redelige fromme Danske-Skaare som saa ærligen ælsker og staaer mig bie; absolute ey vill omm-vende sig; Da give Gud, at alle Spottefugle som giore Nar af Folk, til en vellfortient straff, maae Endelig med De unde og frekke Ægypter i det rode Haff elendigen Doe og ommkomme;

Symbolum: Psalmen: den 129: 1ste og 2det Vers: saaledes Lydende::

De trængde mig meget af min Ungdom; maae Israel nu sige;

2.) De trængde mig meget af min Ungdom; Dog kunde de ikke (overvælde) mig;

Endnu Wiisdoms-Bogs 5te: Cap: 1ste: 2det: 3die: 4de: og 5te Vers; Saaledes Lydende::

1.) Da skal den retfærdige staae med stor Frimodighed imod dem, som ham trængde, og som intet agtede alt hans Arbejde;
2.) Naar de see da saadant, skal de grufelig forfærdes, og forskrekkes for saadan Salighed, som de havde ikke forseet sig til; 3.) Og

3.) Og de ſkal tale til hverandre med Anger, og ſukke af Aands Angeſt, og ſige: Denne var den, ſom vi havde för til Latter, og til et ſpotteligt Ordſprog;
4.) Vi Daarer, Narrer, holt hans Levnet for Galenſkab, og hans endeligt, at være ſkammeligt;
5.) Hvorledes er hand nu regnet iblant Guds Börn, og hans Arv, er iblant de hellige;

Veritas vincit omnia
Calumnia Mendacium;

Debemus per multas
adflictiones in Regnum
Dei ingredi;

Wie richtet doch die ſchnöde Welt, wenn uns das Creutz verrigelt hält, da heiſſt es: Gott hat ihn verlaſſen, Der allerhöchste muſs ihn haſſen; Hie findet man das Wiederſpiel, Das Creütz ist frommer Chriſten Ziel, Wer Gottes liebes Kind wil heiſſen, Der muſz ſein Brodt mit Thränen beiſſen; Halleluja :,:

Imgleichen:

Alſo weiſz Gott die ſeinen, Im Creütz in acht zu nehmen, und die es böſe meinen zu rechter zeit zu zähmen, Das Wüten nimmt zuletzt ein End, und wenn die Unſchuld gantz geſchändt, ſo findt ſich der ſie Ehret;

Wer

Wer zum Himmelreich ist erkoren,
dem stechen viel Distel und Doren,
Wer im Himmel zu Tisch wil sitzen
musz mit Christo am Öelberg schwitzen

NB. Her erindres paa det Kierligste og ydmygste, De Hoyædle Hoylærdte! Velædle og Hoystærede Dyrebare Venner og Herrer Patroner som ere, og bestandig bliver mine Vellyndere, af hvad Stand og Villkor De være kunde, at tillade og excüsere mig, naar jeg hist og her, hvor jeg for got befinder at indføre af noget lidet, fremmed Sprog, være sig Tydsk eller Latin, til vellmeent Nytte for onge Mennisker som ere af den Gudsfrygtige, Dydige, og Redelige Sort og Classe, som ey foragter eller forsmaaer gammle Folkes Lærdomme og troelige Formaninger, som kand med Tiiden tiene til Deres egen Nytte; Hvad andre, af den Ugudelige, og Spidsfindige Sort angaaende, vil jeg taalmodeligen taale og lide alle deres bittere Spotte-gloser og Calummnier, som dog umueligen kan holde ret længe stik, mens maae snart forgaae ligesom Sneen for Solen i Vaaren og Foraars Tiider;

Nu vellan da, saa begynder jeg frimodigst, i Herrens Navn! min saa kaldede: Liv, Levnets og Forfølgelses-Historie.

Høyædle og Høylærdte gunstigste Herrer Patroner!

Det var vel gandske unyttig og overflødig, i fald jeg vilde her repitered, mit Fødsels-Aar, ligeledes min Salig Faders Betieninger som en fornemme Øvrigheds-Persohn i vores Danske Vestindien, som findes tydeligen i min Ildebrands-Historie; Og derforre, vill kierligst henviise Dennem til benævnte Historie, ligeledes det Aar hand Døde, findes ogsaa i selv samme benævnte Historie; Min Moders allerstørste Sorrig og bekymmring var den Tid denne, at jeg kunde Lære nogle retskaffene og nyttige Ting, for at i fremm-Tiiden kunde tiene mig selv og min Næste, derforre min ædle Moder! dens Støv jeg helliger, og paa det allerærbødigste kysser saa længe der er Aande udi mig) svar tiilig satte mig i mit 6te Aar i Sl. Herr Meyers Tydske Skoele [1]), som var i De Tider, den berømmteste

[1]) Der findes ikke nogen privat Skoleholder paa den Tid af Navnet Meyer. Det maa ogsaa anses for givet, at det var en offentlig Skole, Reiser søgte, da han strax efter taler om, at han

teste Skoeleholder i den heele Kongelige Danske-Residenz-Stad; jeg havde knap og neppe voren i benævnte Skoele 3de Ugers Tiid, saa satte min Dyrebare Skoele-Mester mig allerede til Horer over De 2de Nederste bænke i Skoelen, den gang jeg nu indbildte mig at jeg allerede havde bekommed Rang og Sæde over saadant et temmeligt stoer Antall af benævnte Herr Meyers Skoele-discipler, og effter mine Daarlige Indbildnings-Tanker formeente jeg at være allerede overste Generallismus over Skoelen, som at, om jeg torde Sandhed at sige: Saa giorde jeg ogsaa fyldest for mit nye vice Horer-Embede, thi min Skoleholder, var Een Eyegoed, fromm Gudsfrygtig og ædelsindet Mann som havde faae hans lige, 'kort at sige: Den Sl. Mand var Een Magelos Skoele Mester, da hand nu saae, og mærkede Dag for Dag, at mine Nathür-Gaver og talenter immer meere og meere tiltoge, begynte han snart at giøre alt for meget af mig, ja Hand holdte mig gaar for et lidet Oraculum. Han spurgte offte, de overste af mine Skoele-kammerater ad: kand i giore ham saadant effter? Eet barn af 5 a: 6 Aars Alder kan meget perfect læse, noget skrive, kan allerede sin donat og Aurora, naar jeg sporger ham hvad Borde, Stoele, Bænke og Speyle paa Latin heder, svarer han mig saadant paa Tiimen og veed det allerede paa sine Fingre, slige Gaver er siiælden at finde ved slig en Alder;

Jeg gik hos denne Skoleholder indtil jeg var 10 Aar gammel i Skolen, indtil den stoere Ildebrand komm; Siden effter

---

siden fik privat Undervisning Meyers Skole maa være Petri Kirkeskole, der før Branden var paa Nørregade i den tydske Kantors Gaard, men efter Branden blev Grunden lagt til Kirkegaarden og Skolen flyttet til St. Pedersstræde.

effter ſamme blev jeg atter igien ved at gaae i hans Skoele endnu i ſamfulde 2de Aar, ſiden komm jeg i privat Latinſke Skoele hos en danſk Student, ved Navn W: ſom lærdte mig ſvar haſtig min latinſke Grammatica mens derimod var hand og overmaade grov og fuldkommen Tyranniſk imod mig, og det ſamme ſtore Tyraney, maatte de ovrige af mine ſtakkels Skoelekammerater ogſaa lide, ſaaſnart vii ſom Uſkyldige born, kunde forſee os det allerringeſte, ja for baccateller bekomm vii ſaa forſkrekkeligen Hug og ſtryg af et ſtort forbandet tyk Riiß, og alt med den tykkeſte Ende, at vorres ſtakkels Arme vare gandſke bruun og blaae, og meget ſtærk ſuguleret eller underlovet af bloed, hvoraf jeg ſelv var et exempel; Eengang var det Udyr og Tyger-Dyr ude i Staden, den gang han nu kom hiem, var han ey i goed humeur, hand befalte os alle ſtrax at vii ſkulde opſige vorres Lectier, til goed Lykke vidſte jeg min Lectie, hvorover jeg blev meget glad, og det ſyntes ſom han og var fornoyet med mig, men disværre, ſom det gierne gaaer med brodere der vare born i ſamme Huuß, Af diſſes Forældre hand egentlig var antaget til Informator, under diſſe brodre var tit ſtærk had og kiv, nu forklagede den Eene, den anden at hand havde bandet, og til alt Ulykke vidſte denne, ſaa vit jeg erindrer mig) ey ret tilgavns ſin Lectie, her begyndte vores Herr Informator effter ſin ſædvanlige paſſion at Lyne og Tordne; Sigende: Hand vilde abſolut have det herud, hvoraf, og af hvad Aarſag det var kommen hvad det og ſkulde koſte, mine goede ærlige Skoele Kammerater ſom alletiider ælſkede mig og vilde mit beſte, ſogte af denne Aarſag af alle Kræffter at vilde haft mig for Ulempe, Huk og Fortred forſkaaned, og uden for Sagen, det kunde ikke hielpe, hand ſlog og drev paa dem ſom paa en Meel-Sæk; Endeligen maatte diſſe redelige og goede Skoeleborn ud med Sangen

 og

og ſagde: Jeg havde for at vilde have en Uſkyldig Fornøyelſe, ſagt til dem, at jeg vilde giøre en liden Kunſt for dem, ſom de vell ey kunde giore mig effter, derpaa havde hans broder bandet at hand kunde giøre det ſamme effter, fordi at nu denne min Med-diſcipel, nu af en ſlags Overiilelſſe havde Svoret eller bandet, var jeg dog ikke Aarſag eller ſkyld udi; alt dette nagtet maatte jeg dog af denne Uretfærdige-Informator uſkyldigen liide, thi hand foer paa mig ſom en glubende og fortørned Biörn med ſit beſtialſke Riis, og ſlog mig forſkrekkeligen paa begge mine arme ſaa det var ret en ynk at ſee, den gang jeg nu ikke kunde for ſtoer Smerte holde længere ud, maatte min hoyre Haand, paa den allerede ſyge Arm forbarmligſt og jammerligſt udholde, min Haand var i nogle Dage grumme opſvullnet; jeg komm da endeligen hiem til min fromme Moder, og Stedfader, og vilde ſogt at forberge det en liden Tiid, mens ak, jeg kunde ſnart ey længere forberge det, for den ſtore og Smertefulde Ømmelſſe jeg beſtandig fornamm; Min Moder fornamm ſaadant meget ſtrax med allerſtorſte Medlidenhed, (thi min Stedfader den redelige, og meget (goede Mand, var ey meere i ſtand at forſvare mig, thi (hand var bleven en ſtakkels Krobling, bekomm Eet ſtærck (Slag og Rorelſſe i den hoyre Side, hvoraf han blev (gandſke paa ſelvſamme benævnte Side, tilligemed blev (hans Sandſer og Tanker hannem gandſke berøvede, ſaa (at hand reent i barndom gik, ſom jeg af ſamme Materie (har ſkrever om i min Jldebrands-Hiſtorie) alt dette for-(aarſagede hannem de gruelige Jldsluer;) viſiterede mig paa begge mine Arme, og ſaae og befandt at de vare gandſke bruun og blaae, og meget underløbet med Bloed, ſaa og ligeledes min ſtakkels Haand, i 8te Dage kunde jeg ey gaae ud af Huuſet, og hele 14 Dage forend jeg blev cureret; Min Moder hvor alletiider alt Sorgen og Mod-

gang

gang laae paa, maatte bestandig forsvare mig som baade Fader og Moder, blev med største billighed forskrekkeligen fortorned og vreed over denne tyranniske Informator; Strax maatte min Moders gammle Pige Catharina hen til ham med betalning for informationen hvad der kunde restere, og tillige melde: at hand aldrig meere skulde informere mig, fordrede tilligemed mine Skoeleboger og skriver-Toy, som hun og bekom promte, denne Pige, som noget ommtales og fortælles i min Ildebrands-Historie, var i de Dage frisk, og stærk, tapper, og ikke bange for Een eller 2de ja vell endnu fleere Mands Persohner, som hun ved adskillige begivenheder beviist haver, hun gav ham de stærkeste beviiser om sine imod mig beviste Grovheder og Uretfærdigheder, han blev temmelig taus, over dette, og sagde endelig: at hand havde dog tænkt det skulde have gaaet over, hand meente endnu Mad. von Asperen betænkte sig igien og blev goed igien, mens gammle Catharina svarede: saadanne hans Tanker vare gandske unyttig og forgieves, hand kunde forsikres kom han hiem til vores boelig, da vilde min Moder nok giore Anstalter saa vell med Geistlig som Værdslig Ovrigheder, som vilde tilfulde viise hannem hvad som Een Uretfærdig og tyranniske Skoelemester for Straff billig havde fortient;

Dette passerte og arriverte mig i Aarets Ende 1729, som var det første Aar effter den stoere Ildebrand;

Ongefer 6 Uger derefter at jeg var bleven slagen saa meget jammerligen af min forrige tyranniske Informator W: Komm jeg at gaae i en vis Brygger-Gaard, NB: Gaarden laae paa Westergade; som Sl. Hr. Nygaard [1]) var

---

[1]) Brygger Thor Andersen Nygaard boede Vestergade Nr. 25, nu Nr. 26. Han er født i Kjøbenhavn, fik Borgerskab 1718 og blev

var eyere af, Een smuck, redelig, lærd, og brav Mand, Hans Born vare vell-optugdede dydige Born, den ældere Sonn hedte Annes og den yngste Sören; Der vare ogsaa Dottere som vare alle Dydige og smukke Jomfruer; Dette var i Aaret 1730: Samme Aar Dode vor allernaadigste Konge! Kong Friederich den 4de: Som var, den nu vores allernaadigste Regerende Monarckes Older-Fader:) Herr Nygaard holdte en Informator til sine born, ved Navn Bögvad [1]). denne Student var meget frommere og dydigere end hiin Tyranniske preceptor W. J denne bryggergaard paa Westergade blev jeg med alt Fornoyelse og vennlighed informered, kom altsaa af Skiærsilden i Eet jordisk Himmerig; Hennimod 2 Aar gik jeg i benævnte privat-Skoele, ohngefer hen imod Enden af Aarets Udgang 1731: og endeligen kom jeg i den 3die privat-Skoele, nemmlig i Præste-Residenzen hvor Herr Consistorialraad og 1ste Pastor ved St. Petri Kircke og Meenighed den Tiid boede, nemmlig: hvor nu Herr Doctor Münter Residerer; Denne Herr Consistorialraad Schreiber, holdte en Hofmester til hans Enckel, eller SonneSon, thi benævnte gammle Sogne-Præst var dennes, Beste-Fader; Denne unge Schreiber blev siden effter Bestefaderens Død 1746, befordret af Kong Friederich den 5te: til Dansk Legations-Præst i samme benævnte Aar, til Hoved-Staden Pariis

---

en af Stadens to og tredive Mænd 1732, Medlem af Kommercekollegiet 1740—49 og døde 1753. I Anl. af Ildebranden udgav han: »Det afbrændte Kjøbenhavns Borgerskabs Nyaars Tanker til Kong Frederik IV«, ligesom han har udgivet »Morgen-, Middag- og Aften-Bønner«, foruden forskjellige Digte. Af hans to her nævnte Sønner fik Søren Gaarden paa Vestergade efter Faderen.

[1]) Da Reiser ikke har omtalt Bogvads Fornavn, kan der ikke oplyses noget sikkert om ham.

Pariis i Franckerige; Denne Legat: Præst Schreiber har jeg for nogle Aar skrevet til i Pariis, og haver ogsaa bekommet hans Svar paa samme mit Brev; For 2 Aar omgefer Døde Hand i Pariis [1]), og ligger der begravet; Ligeledes er ogsaa Herr Etatsraad de Franckenau [2]) Død, som havde en fornemme og riigelig betiening ved Kiöbenhavns Toldboe; Hand var fordum Hoff-Mester ved De Kongelige Pager ved det Kongelige Danske Hoff; Den endnu levende Herr Pastor Zahle [3]) tydsk-Sogne-Præst et Sted i Holsteen, som jeg ey andet veed end at hand endnu lever, Saa og Herr Doctor Mühlhausen [4]) Medicinæ Doctor som for lang Tiid allerede er Død; Han var Een meget Gudsfrygtig og Dyderig Mand, følgeligen fandt jeg i Hannem en rett redeligsindet Skoele-Kammerat, som alletiider forsvarede mig og meente mit beste, denne fromme, saa og andere fleere ubenævnte Skoele-discipler bleve med mig i denne privat-Skoele informeret af Een gammel erfahren Student som foregik os som den Tiid onge Mennisker, med sand Gudsfrygt og herrligste Christelige Dyder, det Gud hamm ævig velsigne, thi Han har alt for lang Tiid forladt dette jordiske, og har Borgerskab hos alle Ud-

---

[1]) Mathias Schreiber, f. 1724, var Legationspræst i Paris fra 1746 til sin Død 1783.

[2]) Etatsraad og Toldinspektør Friederich Christian de Franckenau f. 1724, død 1784 (Erslew, Forf. Lex., Suppl. I, 508).

[3]) Johan Christian Zahle, f. 1719, død 1795, Præst i Hollingsted, siden i Tumby i Gottorp Provsti (Erslew. Forf. Lex. I, 631, Suppl. I, 698—99).

[4]) Gottschalck Mühlhausen, f. 1716, Dr. med. 1740, derpaa praktiserende Læge i Kjøbenhavn, død 1759 (Ingerslev, Danmarks Læger II, 315—16).

Udvallde Guds børn i Himmlen; Hans Navn var Lorentzen [1]) fra Sönderborg paa Alsen født, han var længe Præst i Holsteen, hvor han ogsaa Døde, jeg stoed under Hans goede information i heele 5 Aar, nemmlig fra 1731 og til Aaret 1736, da jeg blev Studiosus Chirurgiæ, eller paa dansk: Feldskersvend, 1734: blev jeg tilbereedet af Denne redelig-Sindede Informator Herr Lorentzen at gaae værdigen til Herrens bord, eller det hellige Alterens-Sacramente, Dette skeede To Aar for Confirmations-Aaret, da den Tiid effter gammel Stiil, hver Persohn udi Præstens Huuß blev examineret i Christendommen, alt saa er det heele 52 Aar siden jeg var allerførste gang til Herrens-Bord eller til Alterens-Sacramente, og Eet Halv-Hundrede Aar siden jeg kom som Feldskiær-Svend til Chirurgien;

Fra spæde barndom af, fandtes der stor Lyst, Drifft, og Geneigthed til Theologien dette geistlige Studium var ret mit Element; og naar jeg kom i Kirker og Guds-Templer, saa syntes mig at jeg var allerede i Himmerige; Naar jeg saae Præster og Studentere opstige paa Prædikestolene for at Prædike, saa kom De mig fore som De vare ret Jordiske-Engler! Min fromme Moder mærkede saadant strax og meget vell, forgød og derhos glædes-Taarer, at alt saadant ey var min blotte Indbildning eller denne min Drifft var fra ohngefer, beviiser Herr Pastor Schreibers Vidnesbyrd, til min Moder, da Han engang saaledes sagde til hende: Madame, jeg finder hos Hendes Eeneste

---

[1]) Reisers Lærer kunde være Lorentz Lorentzen, født i Sønderborg 1714, Diaconus i Brockdorf 1738, Sognepræst i Ulkebøl paa Als fra 1756 til sin Død 1770 (Vibergs Præstehist. III, 430), men da Reiser siger, at det var en gammel, erfaren Student, maa det være en anden, maaske en Broder.

Eeneste barn store talenter og Gaver af Gud, til at være meget vell skikket til Theologien eller det Geistlige Studium, tillad dog at han maae begive sig til samme siden saadant er alt hans Ønske; Eengang min Moder var allene bad jeg Hende med Taarer i Øynene knælende, at Hun vilde tillade og resolvere, at jeg maatte begive mig til dette mit saa allerælskværdigste Studium? Min Moder svarede mig paa det allergunstigste med et meget kierkommende Ja! Hvem blev gladere end Jeg? dette var ret Vand paa min Mølle, som mand til Ordsprog siger) Jeg takkede min fromme Moder hundrede gange, og var gladere end nogen kunde være der havde vundet det største Gevinst i Classe-Lotteriet; Mens ak væ! Denne glæde varede ikke ret længe, thi min Informator, forher benævnte Hr. Lorentzen, havde baade ommstemmet Hr. Pastor Schreiber og min Moder at der ey blevet noget af mens maatte resolvere mig til Chirurgien og Anatomien bare at de meente det saa viit gott nok, nemmlig at jeg kunde med Tiiden min Stedfaders Johann von Asperens Barbeer-Amt som jeg skulde arve effter ham, siden alle hans egen Børn af 1ste Ægteskab vare Døde, engang antræde og forrestaae som ogsaa er skeet; Min Moder havde gierne undt mig den Glæde, at havde kommet i geistlig Stand, havde ikke min Informator Herr Lorentzen været, som raadte Hende fra, hvorforre jeg ogsaa var ham meget vreed, en lang Tiid dereffter, dog denne redelige og rettfindige Mand, ælskede mig og meente det meget oprigtig, hand blev siden Sogne-Præst i Holsteen, og er allerede for mange Aar Død; Ak sagde han i tydsk-Sprog til min Moder: Ak, hvem der Studerer Theologien og haver ingen Patroner og Midler, endskiønt hand haver endnu saa herrlige Gaver og talenter af den naadigste Gud, mens mangen brav Student maae med største græmmelse,

see

see paa, at mangen en empericus og Dosmere som haver Midler, virker meget stærkere hos giærrig Mennisker, og recommenderer sig hos samme meget meere end den største Viisdom og Forstand; Dog jeg betænker det sande Ord-sprog: nulla regula sine exeptione; Høyædle og Høy-gunstigste Læsere! vist nok er her Untagelse, der ere mange Høyværdige Persohner, der har med store Dyder, Studia og Fliid Adlet sig, og derved billig erhvervet sig: Sogne-Præsters, Provsters, Professorers og Bispers-Værdigheder i den Kongl. Residence Kiöbenhavn, og andere Stæder; Havde det gaaet efter mit Ønske, at jeg var kommet i den geistlige Stand, saa havde jeg været høyst fornøyet med at være tydsk-Sogne-Præst i Holsteen til min Død, mens disværre, der blev intet af, det gik ey effter mit Ønske, i denne Sag, og saa er det gemeenlig giærne de fleeste Tiider gaaet mig i denne bedrøvede Verden, thi Modgang, For-følgelser og Nærings-Sorger har alletiider begleydet mig paa Hælene, saa at hvad jeg var værdig til, og vellskikket, jeg aldrig har erlanget, og aldrig gaaet effter mit Ønske, eller billigste Fortienester; Nu, for denne gang, Nok, paa dette Sted af denne materie;

Nu vill jeg skrive og fortælle Een meget mærkværdig, mens og derhos bedrøvet og fyrgterlig Historie og begiven-hed, som skeede herudenfor den Kongl. Residenz-Stad paa Friederichsberg, ongefer 2 Aar for den store Ildebrand, og endnu meere bliver samme Mærkværdig for at ved denne Begivenhed Inqvisitionen eller den saa kaldede Piinebænk for denne begivenhed reent affskaffet; Historien er denne, Der vare 3de danske-Soldater der vilde disertere over til Skaane i Sverrig;

Saa var der ogsaa 3de andere Soldatere som havde det forskrekkelige Forsæt, at vilde baade Myrde og stiæle; begge

begge partier vare vell bekiendte i Eet Huuß som laae i Friederichsberg=Bye og man kaldte samme Værtshuuß: til den guule Hest [1]) fordi at en guul Hest var maled paa Porten; Diserteurerne eller det første partie, gik til deres allerstørste Ulykke allerførst i dette benævnte Værtshuuß, for at tage sig hver en drik brendeviin, og dernæst at drikke sig et parr Kander gott Øll, dette var endnu temmelig tiilig om Aftenen, thi det var om Sommeren i de aller=hedeste Dage; De bleve seete og opmærkede af adskillige Naboer i samme Gade, til deres, nemmlig diserteurernes største Bedrøvelser, disse hastede i fuld Døds=Angest at komme til Skovshovet for at undflye til Sverrig, endelig fandt de en Baad anbundet, hvilken de bortstial, nu havde de ingen roer hvoe de skulde roe med, de fandt i denne Nød endeligen paa Raad og fik sig nogle stange af Træ=erne i Skoven som de afhuggede, og brugte samme til at Roe med over til Skaane, jo meere de nu roede, jo meere var dem strømmen imod, de roede af alleryderste kræffter saa at der komm Blod af deres Hænder paa deres Hals=kraver, og i steden de meente at være kommen til Svenske=Vald, kom de for strømmen skyld som var dem gandske imod, saa komm de contrair til Siælland igien og bleve af de danske greben og fort til Kiöbenhavn til deres Aller=største forskrekkelse;

Hvad den 2den Sort unde Mennisker, nemmlig Mor=derne

---

[1]) Der siges her, at Huset laa i Frederiksberg By, hvorfor der ikke kan tænkes paa det Sted paa Vesterbrogade ligefor Enghavevej, der for en halv Snes Aar siden blev nedrevet og paa hvis Port der stod, med Aarstal 177*:

Den gule Hest forsvandt
Og jeg blev Haabet kaldt.

derne angaaende, Da havde med en Seddel alle 3 practicered sig ud af Stadens-Porte, for at fuldføre deres Diævels-Giærninger, nemmlig at Myrde og stiæle, disse Carnaillier havde den Lykke, ey at blive af Naboerne observered, som hiine stakkels deserterer, mens komm imod Midnats-Tiider, og gik ind i det benævnte Huuß til de Ulykkelige og Uskyldige Mennisker for først at myrde dennem, og saa siden at skammeligen at berøbe samme alt deres Gods;

De satte den yngste af dennem til Vagt at ingen af dem som de agtede at myrde, skulde dem undløve, maaskee for at de andere 2de har holt denne for at være den Medlidigste og blødhiertigste som og er meget troelig thi følgerne af denne gruelige Tragoedie noksom beviiser dennes Vagthavende Medlidenhed, og tør sige jeg om ham, hvilket er, at hans Tanker var vell maaske slet ikke, og langt fra at Myrde, mens disværre dog at stiele, ellers havde han vell ikke begivet sig i saadan meget slette Mennisker Sælskab, Nu disse meget Ugudelige Tyger-Dyr og tyranniske Mennisker myrdte baade Mann og Kone, saa og Eet Barn, saa vit jeg kann erindre der blev fortalt; Ak hør nu Høystærede Læsere! ved dette kann jeg ey andet, end at forgyde tusende Taare: Een Pige, som tiente disse meget Ulykkelige Mennisker, laae i Kjøkkenet som var næst ved stuen, hun som Svedte største Døds og Angst-Sveed, hørte tydelig nok, at det ey var gott og rigtig i stuen, mens at der vare Mordere og Tyveknægte i stuen, nu forøgede hendes Døds-Angst endnu meget meere, da hun hørdte hendes halvdøende Hosbonde, Mad-Moder og uskyldige Barn, endnu tilsidst at stone og give sig paa det allerynkeligste tænkte hvert et Øyeblik naar det rørte ved Dørren at det vilde nu gielde hende; Endeligen resolverte hun sig og tog Flugten i bare Særken udaf hendes Sæng,

sprang

ſprang det allerhaſtigſte udaf kiøkkenet igiennem Gaarden, og vilde udaf Porten have taget Flugten, mens ak herre Jeſus! her ſtoed den Vagthavende af Cleriſiet, ſom havde Ordre af de andere 2de Mordere ſom endnu opholdte ſig inde i ſtuen, at ingen maatte og torde Undlove:

Denne Unge Vagthavende greeb hende, Pigen i hendes bare Særk, og talte hende til, paa det allertrøſteligſte venn-ligſte og høffligſte, hun loed ſig da endeligen af hannem overtale af denne dumme og enfoldige karl, thi han gav dette ſtakkels uſkyldigſte Pige det Meget elendige og usleſte Raad at hun ſkulde kun gaae tilbage igien og legge ſig i hendes Sæng, og lade ſom hun ſtærk ſnurck ſov, dette meente han vell ſimpel og Enfoldelig til pigens frelſe, mens af ham meget ilde betænkt, thi det havde været meget klogere viiſeligere og lykſaligere, for dem begge, at de havde taget Flugten og herved ſatt dem begge i aller-ſtørſte Friihed og Sikkerhed for Morderne, ſom den Tiid endnu var forblindet og forgavet med at rapſe og ſnappe det Uretfærdige Goeds til ſig, ſaa at diſſe 2de Menniſker hafft føye Tiid nok at undflye Morderne; Det er over-maade mærkværdigt, O! havde hand og Pigen dette goede Forſæt, nemmlig: At Undflye ſom nu ſaa tydelig er ſkrevet: Hielp Gud! hvilket meget goede havde ſamme ogſaa ud-rettet for hiine Uſkyldige Menniſker, og hvilket meget Uſkyldigt Bloed, var da kundet blevet ſparet, de arme ſtakkels deſerteurer var da ey blevet taget for Mordere, og man havde ikke haft nodig at bragt dem ſaa gandſke Uſkyldigen paa Piine-Bænken, mens tvert imod diſſe 2de Menniſker kunde have forklaret det gandſke Soleklart: At hiine offt benævnte deſerteurer vare reent Uſkyldigt i Mordet, kunde have blevet forſkaant billigen for Piine-Bænken, og altſaa de arme Menniſkers Bloed ey var blevet Uſkyldigt forgydt, da dette Uſkyldige Bloed ey kunde andet,

end

end raabe Hævn over Saadanne forskrekkelige Røvere og allergroveste Mordere;

Mens ney: benævnte, som havde Vagt paa Mordernes Side raadte Pigen at hun til hendes allerstørste Ulykke, folgte med hannem tilbage igjen, lagde sig i hendes Sæng efter hans raad, og loed som hun stærkest snorkede og Sov; Morderne kom endelig ud af stuen i Kiokkenet, og saae til hvorledes at hun sov, den Unge Soldat som havde givet Pigen dette var i saa viit oprigtig nok at holde hans lofte, at hun skulde blevet reent befriet for at blive Myrdet, procurerte paa hendes Side af alle kræffter saa meget han kunde, gav dem baade goede, og unde Ord, mens han fik ingen indgang hos dem, hans Ord blev ey Bomhort; De sagde: Du Carnallie, Vii skal slaa dig for Panden med, er du vist paa at hun sover? og om hun nu ikke Sover, og vi er bortgaaet, da giver hun os strax an for Øvrigen, og vii bliver da strax græbet;

Den ælste af disse 2de Carnallier Sprank til, og slog den arme stakkels Pige for Hovedet med en forbandet Øxe de havde Myrdet de forrige Uskyldige Mennisker med; Pigen gav i det samme et overmaade forbarmme- og ynkelig Skriig fra sig, og siden gepsede hun og gav endnu de sidste Ynkeligste Sukke fra sig, derpaa tvang de denne unge Soldat at han maatte give hende selv det sidste Slag endnu at hun fyldest doede, man kann let tænke med hvad store Jammer Angst og Bedrøvelsse han giorde dette Aftvungne Morderiske Slag!

Disse Tyger-Dyr og rette U-Mennisker som vare gandske brændemærket i deres Sammvittigheder komm dog lykkeligen fort, i alle deres Skiælmstykker til Staden, uden at blive Seet eller kiendt af Naboerne i Friederichsberg-Bye,

Disse broutale Bestialske Mennisker vare endnu ved et gandske

gandske frit Moed, ret ligesom De havde begaaet goede dydigste Ting og Giærninger; Det sig Gud forbarme! Mens derimod var den yngste Soldat, som de tvang med Magt imod hans Villie til dette grumme Morderie, var gandske nedslagen i hans Samvittighed, Sukkede og Zittrede ved hvær et Trin han giorde, et gott tegn, hvoraf kann dommes at den Hellig-Aand! endnu ikke havde reent forladt ham, Mens at der var endnu goed Forhaabning til hans sande Ommvendelse, hvor hand gik og stoed, komm det ham fore som den Myrdte-Piges-Aand eller Geist truede hannem og holdt ham forre at han alleniste var Aarsag til at hand vilde ey tilgive hende at hun maatte undflye, mens med svar søde Ord, persvaderede hende at gaae med hannem tilbage igien og lade som hun sov, den gang hun havde lagt sig til Sængs igien; og var altsaa skyld i, at hun blev saa ynkeligen Myrdet; Eengang spadserede hand paa Volden i allerstørste tungsindighed og sværmodighed, det lakkede just imod Aftenen, da komm ham det forre, som nogen tog ham med største force ved hans Skuldere, rystede hannem at hand nær var bleven dødsens hand saae sig hastig omm, See! See! saa var det Pigens-Geist og gespenst, igien i gandske hviide Liigklæder, som med et forskrekkeligt fortørnet Ansigt atter truede ham igien og holt hannem den forrige gruelige-Gierning forre, og brugte de gammle sædvanlig skrekkelige og fyrgterlige Ord;

Nu: hvordanne gik det da vores arme deserteurer? Meget elendig og slet, saa de havde snart faaet Slag og rørelser; Den gang nu det første rügte og Anskrig komm til Residenz-Staden at der var saadan gruelig Mordery i Friederichsberg-Bye var skeed bleve disse deserterer virkeligen for Mordere anseete som havde vist nok, og u-feylbarligen

barligen Myrdet disse uskyldige Mennisker som havde været beboere og Indbyggere i benævnte Bye;

Vagten havde nok at bestille at Afværge den overmaade vælige og stærke Pøbel som tog overhand at de og de arme U-skyldige Mennisker bleve anseete for Mordere, og var det dog ikke; Vagterne bleve forstærkede at de kunde imodstaae Poblens Steene og skarn som de kastede paa disse arme Mennisker, nemmlig desertererne, saa at Vagtens-Ansigter bleve beskadiget af deres steene og skarn;

Den gang man nu havde bragt disse arme deserterer ud i Friederichsberg-Bye, for de Myrdtes Menniskers-Huuß, komm der adskillige af Naboerne udaf deres Huuse, og saae dem, derpaa vidnede samme Naboer og Gienboer paa det allerhefftigste og bitterste imod disse Uskyldige at de vare de virkelige grove Mordere, See kun: Sagde De: Vii kiender dem jo tydeligen, at Vii haver seet dem baade gaaet ind og ud af de uskyldige Myrdtes Menniskers Huuß, og til Beviis endnu meere, kann man jo see de Myrdtes Menniskers Bloed, som sidder endnu paa deres Hals-kraver;

De andre derimod, som vare de rettskyldige Mordere, levede lystig Couratz i suus og duus, thi deres Samvittigheder Sov, og vare ligesom brændemærket, Undtagen den yngste af de rette Mordere, som jeg allerede haver skrevet nok omm, havde en meget omm Sammvittighed;

Der var nu ingen Raad eller Forbonner meere; De Uskyldige Mordere, eller desertererne, som bleve tagne an og holdte for Mordere som De dog ey slet ikke vare, maatte paa Piine-Benken, og der de vare midt i storste Piine bleve jammerligen twunget at bekiende det som de aldrig havde giort, eller begaaet, De bekiendte og sagde Ja, naar de vare paa Piine-Benken, og naar de bleve af samme loßgivet, sagde de Ney, for det de nyeligen havde

bekiendt;

bekiendt; Der blev endnu en anden sort af Piine-Benck til disse Uskyldige opreist eller indrettet, nemmligen: Een Art eller lignelsse som en trætavle eller træ-Plade som var besatte med mange spidse Flintesteene, her bleve deres staklels Händer og Fodder sammenbundet, og saa bleve disse arme Mennisker hoyt ophævet og saa lod man Dem med allerstorste force U-barmhiertigst igien nedfalde paa benævnte spidse Flintesteene, saa at de bleve saa jammerligen tilreedt at det allerhaardeste steen-Hierte maatte blive bevæget over Dennem, og af Medlidenhed maatte forgydet Tunsende Taarer, ja, det gik saa viit at de Vagthavende Militairer med grædende Taare bade paa det stærkeste at de maatte blive afloste af denne gruelige Post, for det at de ey længere kunde ansee og bivaane saadant, uden af bare Medlidenhed befrygtede at bekomme baade Slag og rorelser; nogle bleve og afloste for at de virkelig allerede havde bekommet saadant som sagt er, af bare skrek- og alterationer;

NB. De rettskyldige Mordere sad endnu i deres forstokte Sind og Gemüther udi falsk Roe og Sikkerheder, ingen giorde dem noget, man tænkte mindst paa dem, at de skulde være de rette Mordere, i denne falske Roe optænkte de falske Rygter, sprengte ud, iblandt publico: at disse Uskyldige Mennisker som nyeligen havde smaget Piine-Benkens Bitterheder, skulde have bekient: at snart havde de forgravet rovergodset i Friederichs-Daler-Skov, og snart i Rudersdahl, disse stakkels Mennisker havde nu maatted bekiende det som de aldrig var skyld i, eller havde begaaet, bare at maatte slippe Piinebænken, bekiendte de, alt som hvad man beskyldte Dennem forre, paa det Uretfærdigste; man forte dennem ud paa benævnte stæder de vidste ligesaameget at de havde forgravet Solvtoyet og goedset som Deres Ovrighed dog maatte de Liide, at man paa nye

prylede

prylede deres ømme og blodige arme Læmmer, da samme mens især den yngste af deserteurerne tidt nok repeterede, nemmlig: De vare slett ingen Mordere, mens vilde have bortløvet, derforre kunde man jo henge dennem op, stærkere kunde man jo ey straffe dennem, og saa havde alle deres Uskyldige Liidelser jo reent en Ende;

Naar denne yngste deserteur havde dette sagt, blev han atter Jammerlig slaget at man om det havde været kunded grædet Bloed af bare Medlidenhed; Du brutale Carnallie, Vill og tør du endnu resonere? og derpaa bekomm han atter prygl igien, saa at Medlidige Mennisker som vare Nærværende kunde ey længere ansee saadanne Ubarmhiertigheder mens gik med grædende Taarer derfra;

Endeligen saa havde Deres store og uskyldige Liidelser en Ende, og Deres Frelses-Tiids Punkt var oprundet, og skulde til deres, og alle Medlidige Menniskers Glæde opfyldes;

Denne nye Historie og Begivenhed var denne, saaledes som følger: Det var af Guds besynderlige Naade og store Barmhiertighed, og var ey fra ohngefær at dette skeede, thi den store Gud og Skabere! gav til, at det skulde foye sig saaledes, at den offt benævnte yngste Soldat af de rette Mordere, blev Commanderet at skulde have Vagt ved Piine-Benken i Stokhuuset:

Siden dette Elendig Menniske nu alletiid blev plaget med en meget ond Samvittighed, som han disværre selver havde foraarsaget sig, (som jeg tydeligen nok har fortalt) kunde det ey andet være, at hand traade denne Post ann, med allerstørste Angest, Sittern og Bæven; Endelig bragte hand denne meget fyrgterlige og skrekkelige Vagt til Ende: Mann kann vell slutte med hvad for overmaade forskrekkelige

lige og bedrovede Tanker hand har staaet paa dette fyrgterlige Sted;

Den Tiid han nu var afløst fra sin Vagt, gik hand staaende Foeds hen til sine unde og forstokte Kammerater, hand traf dem effter deres Tanker i Suuß og duus og stolteste humeur ann,. de bød sig til at vilde deele det røvede Gods med hannem; Hand gav dem et meget forskrekkelig Svar, at de skulde gaae til Fanden i Hælvede med deres Uretfærdige Goeds som de havde bortrøvet, og dertil Myrdet ynkelig disse Uskyldige Mennisker, hand forlangde ikke en skilling af deres røvede og Uretfærdig Goeds ꝛc.

Derpaa begav han sig til sin Serchantsqvarteer, hand var ey selv hiemme mens Konen allene, samme tilspurgte ham; hvorforre han saa meget hefftig og fyrgterligen spurgte om hendes Mand? han svarede: Det var ham meget Magt paaliggende, hun sagde, da maatte han bie lidet saa komm han nok hiem, han gik bort komm siden igien, og da var hendes Mand kommen hiem;

Han ovenbarede, og gav sig reent ann for Serchanten, at han var Een af de rette Mordere der havde myrdet De Uskyldige Mennisker i Friederichsberg Bye;

Serchanten svarede hannem er du gal og rasende, eller beskienket at du vill være Een af Morderne, da du dog ey er det, vii har jo alt længe haft Morderne, de har jo adskillige gange allerede maatte bekiendt det paa Piine-Bænken, gaae bort fra mig og sov ud at du faaer din Forstand igien;

Hand svarede og sagde: Det er just Ulykken for de Uskyldige Mennisker at man har bragt dem paa Piine-Bænken, hvor de er tvungen til, for den overmaade og forskrekkelige Piinsel Skyld, at bekiende en Giærning de

 aldrig

aldrig har tænkt, meget mindre har giort, thi De ere for den allviidende Tree Eenigste Gud saa Uskyldig, at kaldes Mordere som et Uskyldigt og Umyndigt Barn der ligger i Vuggen; Derpaa fortalte hand Serchanten heele Handeln og Historien hvordan det var gaaet til, og det fra Begyndelsen og til Enden; hans Serchant hørte til, med største gruelse og Forundring; den gang han nu havde Endt hans bedrøvede Historie, vilde denne oftbenævnte Persohn som havde hørt hans Fortællning kalde paa nogen Militaire-Vagt for at bemægtige sig hans persohn i fald hand skulde forandre hvad hand nyelig havde bekiendt og frivillig fortalt hannem;

Derpaa denne Soldat som virkelig var Een af de rettskyldige Mordere, sagde: Frygt ey det allerringeste for dette, thi jeg agter at følge hannem villig og oprigtig bekiende til en og enhver offentlig hvad jeg nyelig har sagt og fortalt, og derpaa strax villig fulgte med Serganten og Angav sig;

Derpaa blev det meldt til vores Allernaadigste Konge! Kong Friederich den 4de) som i de Tiider Regierede; Den store og Dyrebare Monarcke, gav strax befalning at man skulde give Mißdæderen, som var tilligemed og Angiveren, en meget stærk bevæbned Militairisch Vagt med, at hand skulde ovenbahre og angive de andere 2de rettskyldige Morderes Opholds-Stæd, Angiveren var effter sin skyldighed og oprigtig og Anviiste den Medhavende Vagt det rette Huuß og kammer hvor Morderne vare; Gud gav Lykke til, at de bleve strax af Vagten grevet, og bragt i Fængsel og strax bleve Smeddet i Jern og Kiæder effter Fortieniste;

Deserteurerne, derimod, som hidindtil havde maatted lidt gandske Uskyldigen, nemmlig: At kaldes Mordere, og vare det dog slet ikke, bleve effter denne sande Oplyßning

reent

reent Løßgiven, og bekomm hver af dem Een ærlig Affkeed, ligesom de ey havde været deserteurer, ja de bleve endnu dertil benaadet af den Allernaadigste Konge! Friederich den 4de) at hver af dem bekomm en Aarlig Naadsens-Penge, eller pension at leve af, Saa bleve dennem ligeledes givet fri Læegere, og fri Medicamenter; Jeg har nogle adskillige gange seet dem komme fra Apothecket, især den yngere med krukker og flasker hvormed nemlig Salver og Spiritus samme stakkels Patienter skulde smørres, og toes med; De vare alle 3de af Piine-Bænken meget ilde tilredt og beskadiget; De 2de ældste levede endnu en temmelig Tiid dereffter, mens det var ynkelig, den yngste levede ey ret længe, mens Døde en kort Tiid dereffter;

Over denne Forskrekkelige og meget ynkværdige begivenhed blev Piine-Bænken overalt reent afskaffet og abandoneret, og effter denne Tiid for Mißdædere aldrig meere brugt [1]);

Nu skal jeg endeligen og til Slutning af denne Historie skrive noget om De Rettskyldige Morderes vellfortiente og gruelig Straff og execution Ved deres sidste Endeligt;

Autor, eller den værdste af disse Mordere var vell ustriidig den ældste, som var af Religion Een Rommerskt-Catholisch, mens langt fra disværre, ingen retskaffen Catolik, thi en sand Catholik er Gudsfrygtig og gruer frygter og foraffkyer af reeniste Hierte, disligeste Umennifkelige Gierninger;

Dette vilde Tyger-Dyr og Menniskehadere, havde lokked

[1]) Det er dog urigtigt, at Torturen blev afskaffet ved denne Lejlighed; den polske Buk benyttedes endnu 1746 og afskaffedes forst lovformelig 1790, se P. F. Rist, Fra Stovlettiden, S. 191—92.

lokked og forført de andere 2de af hans Kammerater som vare meget dumme og u-moraliserede Mennisker som foruden allerringeste overlægning og betænkning gave sig i complot med hiine vilde og tyranniske Biörn (som der blev (fortalt var vell bekiendt, og som nogle turde sige; Een (Lands-Mand af denne Værtshuußmand som hand saa (gandske uskyldigen og Ubarmhiertigen Myrdte;)

See! denne syndige og forflugtige Begierlighed til deres uskyldige Næstes-Goeds, som kand maaskee have bestaaet af lidet Sølvtoy Guldringe, og nogle Sølv-Medaillier &c. ongefær effter Naboernes Meening og Fortælninger 2c.

Endeligen nærmede sig Executions Dagen hvorpaa disse Mordere skulde annamme deres vellfortiente Lonn;

Den forste, som var den saa kaldede Katolik, var den som havde forført de andere: blev fra neden op Radbrekket, og blev satt overende paa Stegle-Hiulet, følgeligen komm hand til at sidde, og ikke til at ligge paa dette afskyelige Sted; Endskiont det er nu allerede heele 58 Aar siden, at dette Mord skeedte, saa dem uagtet veed jeg mig det dog gandske vell at erindre, at dette erz-Skarn og Afskumm, vilde have bleven Een Selv-Mordere paa sit eget Legeme, om nogen slette og skarns Mennisker havde overleveret ham en kniv, eller han selver havde practicered sig en kniv til veed jeg ey, nok er det, faa Dage effter hand med hans Kammerrat blev græben skar benævnte Morder sig i Halsen, for at vilde Døe, forend hans gruelige mens derhos vellfortiente haarde Execution sig nærmede, mens han skar ey dybt nok, altsaa følgelig vilde Gud, have at hand skulde beholdes at udstaa sin billigen fortiennte Lonn for hans forskrekkelige Unde Giærninger;

Den anden Mordere blev svar forskaant med at Radbrækkes, mens maatte dog udstaae den Pine at Haanden

blev

blev først, og strax derpaa hans Hoved med en Øxe afhugget, og derpaa lagt paa Steglerne;

Den 3de som af de andere blev tvungen imod sin Villie at blive En Mordere, og tillige frivilligen angivet sig selv, og de andere af hans unde kammerater, blev og derforre, imod de andere benaadet med ringere Straff, nemlig: Hand maatte svar Doe, mens blev for hans Haands-Afhuggelsse reent forskaaned, saa at hans Hoved blev strax afhuggen med Øxe, og lagt paa Steglene hos de andere;

Dette var nu overalt et meget forskrekkeligt og over alle Maader forfærdeligt Syn, og ey for mig allene, mens og ligeledes for alle Mennisker som saae dem ligge der, thi der vare mange honette og smukke Folk, som sagde: at De havde disværre tit nok seet nok Mordere og Misdædere, mens aldrig var dem kommet det græsselig forre, som med disse Mordere; Min Sl. Moder som den Tiid levede, sagde og det selvsamme, hvad mig selv angaaende som i de Tiider var kun 9 Aar gammel, og gig i mit 10de komm det og forskrekkeligen forre især havde jeg meget slemme Drømme, som vare ret græsselige; og maaske, det komm sig endeel deraf, som de fleeste meente, nemmlig at de 2de ældste Mordere, hvoraf man forstoed især den saa kaldede Katholik, at hand var ey rett bereed, eller rett omvendt;

Nu maa jeg skrive om en gandske anden Historie og begivenhed som skeete og begav sig ongefær Eet Aar for vores Kiobenhavnske store og meget bedrøvede Ildebrand, nemmlig 1727. Der var Een kiøbmand ved Navn Saff [1]): Een

---

[1]) Christian Friederich Sass, født i Rostock, tog 1714 Borgerskab som Isenkræmmer, og boede i dav. Nr. 162 i Helliggeiststræde, men

Een Isenkræmmer og fornemme Borgere i Residentz Staden Kiøbenhavn, ellers en Meeklenborger og Rostocker af Fødsel; Denne redelige og smukke Mann, begik imod sin Villie, mens dog af en meget stoer Uforsigtighed og Ubetænksomhed en meget stoer Feyl og Forseelse, nemmlig: Det var i de Dage tilladt og ikke just saa stærk som nu til Dags forbøden at have temmelige stoere quantitæter af skyde-Krutt i deres Huuse og Boeder, nu havde benævnte Kiøbmand for Forsigtighed skyld dette Krutt staaende under Een Trappe Som var paneelet og Dør med hengelaaß forre, og til denne og Laaß, havde ingen anden Nøglen dertil uden han selv, og bar hand alletiid Nøglen dertil i sin Lomme; altsaa var det gandske Umueligen at nogen af hans Folk, og ey nogen fremmed eller nogen bekiendt maatte, eller kunde komme dertil uden hand gandske allene; Det var en forunderlig brug og maneer af ham, at nysle meget sildig paa Natten i alle kroger og stæder i hans Huuß ommkring naar alle Huuß-Folk som beboede hans Huuß, saa og hans egen Folk baade Svenne og Drænge Sove og Vare i' Deres Sænge; Een Aften som ey alleniste blev ham til en ret Ulükkelig Aften men endogsaa de andere Mennisker som beboede det ovrige af hans Huuß, saa og hans egen Folk som tiente hos hannem, ligeledes hans næste paarørende Naboer, alle disse Uskyldige Mennisker sammtligen, forvolte hand en over allemaade bedrøved, skrækssom og gruelig Aften; nemmelig: Hans Huuß

1728 tilhørte Stedet Gotfred Lehman, Sass blev ved den Tid Lavsbud ved Urte- og Isenkræmmer- samt Sukkerbagerlavet. Efter Ildebranden 1728, da Huset helt brændte, blev det sammenbygget med et Nabohus og er nu Hjørnehuset Nr. 19 mellem Valkendorfsgade og Niels Hemmingsensgade, lige overfor Sparekassen.

Huuß var og laa imellem begge Helliggeist-Stræder, og var et Hiornehuuß;

Hand fik en meget forunderlig og skadelig Indfald Een aften sildig, at vilde gaae ind i dette kammer under Trappen, hvor disse meget farlige og fyrgterlige Varer laa, Gud den Allerhøyeste! og saa hand selv, veed det best, af hvad Aarsag hand vilde vove sig at gaa ind i saadant meget farlig sted og Kammer ved Aften eller Natte-Tiider hvor han nu slet ikke havde noget at bestille, det være sig da en gandske anden Sag om det havde været ved Lyst-Dag; Det er jo en stor Sandhed at alle sine Herrer Colleger de andre Kræmmere og Kiøbmænd overalt i Staden solgte aldrig det ringeste af deslige Ting ved Lyß eller om Aftenen, om det og havde været deres egen Broder, og det just for dens overmaade Farlighed skyld, man behøver kun at tænke lidet tilbage, hvad for faa Aar paa en Skiærtorsdag-Aften skeete da Krutt-Taarned ved lyst Dag opsprang i Lufften og adskillige Mennisker som ellers kunde havet levet meget længere, maatte i største Hast ommkomme og Døe der De saadant allermindst tænkte [1]);

Mann kan aldrig troe, eller tænke at denne goede Mand kan have været ved sin rette sunde Fornuft og Forstand, foruden nogen ringeste Aarsag eller Nød ved sildigste Aften At gaae ind med aabenbar brendede Lyß, som nogle vilde sige) eller og endskiønt det var i en Haand-lygte i saadant forskrekkeligt kammer under en Trappe som er i en Forstue, hvor der alletiider er trækvind, det være sig nu Vinter eller Sommer, kann aldrig skee, eller passere af en fornufftig Mand; Vild hand da endelig og absolut have

---

[1]) Krudttaarnet paa Grønland sprang i Luften 31. Marts 1779.

have gaaet ind i oft benævnte kammer, i Meening at der maaskee kunde af Folk i Huuset i forbigaaning igiemmel Forstuen kunde have snægen sig en liden gnist igiennem ridserne af pulverkammerets-Dør for exempel,) saa burdte som fornufftige Folk giør, været saa forsigtig, at have gaaet ind i Mørke, reent foruden alt Lyß eller nogen slags brændende Materier, mens Ney: Dette skeete nu slet ikke, disværre;

Nu, hvad skeete da? Det faaer Vii nu strax at vide; Det varede knap et par Minuter, saa komm der gnister af hans brændende Lyß, som der stoed tæt ved ham nogle smaa tønder fulde med Krutt, det gik ann, og i det samme Øyeblik slog det alle Trapper fra Forstuen af, og lige op til Taget reent i stykker med en forskrækkelig knalden knage og bulderen, det slog og splittede ad alle Meübler som stoede i stuerne, alle Skillerumme og Sidevæke i heele Huuset, Den næste Naboe paa den ene Side som hans Forstue var, dennes Naboe havde just fremmede hos sig som spiiste hos hannem, hielp Himmel hvad der skeete: den gang de nu sad allerbest og fornøyede sig, See, da falt den heele Væk, eller Skillerum fra Naboens Saſſes Huuß, og slog boeret med Maden og alt hvad der fandtes paa samme blev knuset og reent i stykker slaget, og havde ikke disse goede Mennisker paa det allerhastigste retirered og taget flugten, da havde de allesammen bleven knuuset af Væken og tømmeret som sat i Muurtavlene; De tænkte alle at det var et hefftig Jordskiælv som var hastigst op-kommen, indtil man fik den rette Aarsag endelig at viide hvoraf saadant var kommen;

I Isenkræmmerboeden bleve mange Isenkræmmer Varer fordervet, ja i de øverste Værelser og paa qvist-kammeret, bleve altsammen om det kun var en Spinderok, saa blev det altsammen reent i stykkerslaget;

Den

Den arme Isenkræmmer-Svend var i stor Angst alle Trapper vare reent nedfaldet og i stykkerslaget, her var nu goed Raad dyre, endeligen fandt han dog paa et Raad, hand laae paa en af de overste kammere som var til Gaden, hand fandt en strikke, eller et stærk Tov paa Loffted, samme bandt hand saa fast som han formaaede i Vindveskarmen og loed sig derpaa langsom og paa det forsigtigste han kunde, glide ned til Gaden, og folgelig blev hand paa denne Maade frelst;

Alle Huuse som stoede ved den saa kaldede Tugthuuß-Porten, det er fra Sogne-Præsten Høyædle og Høylærde Hr. Pastor Vogelii Residentze [1]) og lige hen ved Enden forbi Uhlefeldts-Plads stode mange maadelige Huuse af størrelse, og derved engang som var oventil med Eet Gevølft, vollvet og tillukket, ongefer lignelsseviis som nu til Dags Een af Residentz-Stadens-Porte, bleve kaldede: Tugt-Huußportens-Huuße; Disse blive alle af Kruttets-forskrekkelige Magt grumme ruinerede, alle Tagene afdekkede, alle Vindeversruder sprang i mange stykker og saa overmaade ruinered ud, ligesom for exempel, for faa Aar siden med Nyboers-Huuse skeete 2c. Det var forunderlig at Isenkræmmeren ikke blev slaget reent ihiæl og reent knuuset, mens hans Lykke var at han stoed ved siderne af kruttønderne, og kruttet slaaer gemeenlig i høyden og alt hvad som det finder over sig: Imedens blev oftbenævnte Mand dog overmaade jammerligen og græsseligen beskadiget, saa vell i Ansigtet og paa hans heele Legemed og kroppen saa at ingen Mennisker uden allerstørste Medlidenhed kunde beskue og betragte hannem;

Han

---

[1]) Peder Mogensen Vogelius, Sognepræst ved Helligaands Kirke 1777—87. Præstegaarden indtog tildels Sparekassens Grund.

Han blev da halv-Dod og i allerstørste Smerte og Piine bragt hen paa Uhlfeldts-Plads hos en berømmt Mand og Stadts-Chirurgus i de Tiider, ved Navn Herr Neander [1]), som endeligen med Tiiden curerede Hannem, og levede siden endnu adskillige Aar dereffter; Det er ey at beskrive hvilken forskrekkelig tumult og allarm denne begivenhed anrettede og foraarsagede i denne Residentz-Stad, det var rett en espesse, og en bedrøvelig Forspill og For-Tragöedie, eller Sorgespill, for den Tiid endnu om Et Aar forrestaaende store Ildebrand i Kiöbenhavn 1728 som af ingen Mennisker i det heele og gandske Dannemarckes Rige er beskrevet uden af mig gandske allene, saa, at ifald jeg ey havde giort mig denne store Umage, og været bekymmret og rett indprentet i mine Landsmænd Ildebrands-Historien, for at bekomme en stor Afskye og Væmmelsse for at omgaaes skiodesløß og Uforsigteligen med Ild og Lyß; Saa havde saadant kommet reent endnu herherskket i glæmmebogen, og samme Uforsigtighed ligesom fordum Tiider: Stoere, Dyrebare, og ædel-Sindede Mennisker af mine Danske Landsmænd, er taknemmelig derfore, og bær alt høyagtelse for mig at jeg som en gammel Mand nu hen imod 68 Aar gammel kann endnu erindre mig saa accurat hvad mine egne Øyne har seet og mine Forældre mig har fortalt; Saa endes altsaa og af mig Isenkræmmerens Historie, og alt hvad som jeg veed om samme Mand;

Den 3die Historie hendet og passerede Eet Aar effter den

[1]) Johan Samuel Neander boede til Leje i Nr. 139 i Frimans Kvarter paa Hjørnet af Tugthusporten og Ulfeldts Plads, hvilken Grund efter Branden blev sammenlagt med Helligaands Kirkes Præstebolig.

den store Ildebrand nemmlig 1729: Denne Begivenhed som er mærkværdig nok, skeete i Mikkelbrüggers-Gaden, hvor nu i disse Tiider Mester-Slagter Herr Sackman[1]) boer, denne nyelig benævnte Gade, er og en af de gandske faa Gader som bleve af Guds Naade forskaanede i det gamle Kiøbenhavn, denne gamle Gaard som var meget forfalden og en Ussel Bygning i de gammle Tiider blev en deel deraf nedreven, og en deel ongefær baghuuset blev staaende, thi Stormen vendte sig og gik til Vesten og Norden, NB. og gik paa Vester- og Norregade løß, som man finder i min udgivne Ildebrands-Historie; Her i dette ruinerte og forfaldne baghuuß boede strax effter den store Ildebrand, nemmlig benævnt Aar 1729 da Huußleyen var grumme dyr, saa var der nogle Folk som var fattig mens derhos hæslig-berygtede Qvindfolk, som vare 2de offentlige berygtede Skiøger som for mangel skyld behialp sig med disse elendig forfaldne Huller; Høystærede gunstigste Læsere! vill vissseligen forundre sig over den nu strax anførende meget mærkværdige og besynderlige Historie, nemmlig: Man har disværre tit nok hørt, især i fordum Tiider om duellering, især hos, eller iblant Militair Persohner, dog saadant kun alleniste iblandt Mandfolk, mens har De vell nogen Tiider hørt at det er skeet iblant Qvinder, eller Fruentimmer? da kand jeg i Sandhed fortælle dem, at i benævnte Aar strax efter Ildebranden skeete en virkelig Duellering iblant Fruentimmer, som var just imellem disse 2de berrygtede Skioger, Historien var denne: Disse benævnte

[1]) Slagter Sachman boede 1790 i Nr. 177 i Mikkel Bryggersgade, nu Nr. 3. Denne Gade var berygtet, her boede i Nr. 8 den af Holbergs Komedier bekendte Anne Hattemagers (Kbh. paa Holbergs Tid, S. 224).

nævnte løsagtige Qvinder bleve meget Chalue paa hver-andre, denne Chalousie voxte og tog daglig til, det bare allene for at den ene fortrød paa den anden at den havde meere Galaner og tilbedere end den anden, her komm nu en militairsk Forbittrelse op imellem dem som kunde ey før Udslukkes førend de saae Bloed af hverandre; Den ene som syntes meget meere brutal som den anden, havde den Courage at udfordre den anden paa en skarp Kaarde, hun tog 2de Kaarder og overleverede den anden en Kaarde, og med den allerhævngierrigste Mine forkyndte den anden duell: De fægtedes en tiid meget hefftigen og grummeligen med hverandre, indtil endelig det brutale Qvindefolk vannt Seyer over den anden, og stak hende ihiæl, endskiønt hun nu just ikke samme Øyeblik døde, saa havde offtbenævnte brutale Qvinde dog givet hende 2de rett dødelige Saar, nemmlig Eet i ventriculo eller i Maven, og Eet i Intestino Colon eller i den store tykke Mast-Tarm, saa at hun den 2den Dag dereffter døde;

Min sal. Moders-Svend som var hendes Ældste, og tilligemed Patienter-Svenn blev kaldet og forbandt hende, NB. Denne min Moders ældste Svenn var en gandske for-nufftig og lærdt Persohn, avancerte og blev en berømme-lig Land-Physicus og tilligemed af Kongen benaadet med Canzellieraads-Karakteür i Christiansänd i Kongeriget Norge; Hand var Land-Physicus udi Christiandsands-districter [1]) hvor samme for nogen Tiid er Død og be-graven;)

Det er jammerligen at høre, den korte-tiid hun havde

Det

---

[1]) Friederich von Zee, Provincialmedicus i Kristianssand fra omtrent 1743 til sin Død 1781, Kancelliraad 1748 (Ingerslev, Danmarks Læger, II, 328—29).

at leve udi, fortalte Folk til nyelig vores benævnte Svenn ved Navn Friederich von See, at Qvinden som var stukket den korte Tiid hun levede udi, beklagede sig forskrekkeligen over stærk Smerte, og overmaade Tørst, hun drak 3 a 4re kander Øll ud, og kunde ey lædskes, thi det løb strax ligesaa stærk udaf hendes dødelige Saar igien;

Man fortalte ligeledes, at denne bandsatte brutale Morderinde, havde været saa tyrannisk og taget den stakkels Qvinde som hun havde dødelig-Saaret ved haaret og slævet Hende udaf Sengen paa det allerubarmhiertigste saa at det var en ynk at See, alle Mennisker som vare nærværende, og saae dette ynkværdige Syn bejammrede og beklagede den Saarede; De bleve derpaa som billig forskrækkeligen fortorned over den Ubarmhiertig grove Morderinde, og derpaa blev hun græbet og blev satt og arreteret i Hoved-Vagten paa Kongens-Torv, Dagens-Aften derpaa Døde Patientinden; Derpaa komm Morderinden i Forhør, hun blev af Kongens Naade tilladt nogle Dage før hendes Hennrettelse for at Præsten kunde omvende hende saa viit nemmlig: at om hun vilde formedelst Guds Ord lade sig omvende, thi hun var ret et forhærdet og meget forstokket Menniske;

Endeligen nærmede sig executions-Dagen da hun skulde udstaae hendes vellfortiente Straff, som var, at hendes høyere Haand først blev levende afhukken med en Øxe og siden Hovedet med En større Øxe, og derpaa hendes Hovet paa en Stage og Kroppen blev lagt paa Stegle;

En, og fleere gandske andre Historier og mærkværdige begivenheder som jeg har i mit Levnets-Historie oplevet indtil imod denne Tiid;

1735: Døde den meget dyrebare fromme og Guds-

frygt-

frygtige Princesse Sophia Hedvig![1]) Hun har nu allerede altsaa for mange Aar siden som her sees af Aars-Tallet, hvilet som Een Ewig Guds-Engel! Udi vor Herres den Allmägtiges Skiød; Denne Kongelige Høyhed var Een Søster af Kong Friederich den 4de: Hun havde besluttet aldrig at giftes, endskiønt De allerhøyeste Märiager bleve Hende tilbudne, nemmlig at være den Rommerske-Kaisers Høyeste Gemahlinde, mens fordi at Hun allerede fra späde Ungdomms Tiider havde forlovet og bortskiænket Hendes uforligeligste fromme Hierte til Een Brudgomm som er meget høyre end alle Käisere og Konger paa Jorden, nemmlig Den Allerypperligste og Aller-Dyrebareste Himmelske Brudgomm Jesus Christus! Gud og Mann! Afsagde Hun alle værdslige og Jordiske Brudgomme, og blev altsaa denne Himmelske Brudgomm Troe og Huld indtil Hendes Salige Død og Endeligt;

Eja, Ak at vii allesammen kunde være saa Lyksalig at Være der hvor Hun er!

Det er mig umueligen at jeg som en troe gammel Undersaatter skulde glæmme de Herrlige og meget prægtige Illuminationer der bleve giorte den Afdøde Princesse Sophia Hedvig: nu alt for længst Himmelske Borgerinde til største og vellfortiente Ære og Roes nemmeligen i Sl. Herr Geheimeraad og Oberjägermester Gramms Pallæ[2]) var en af Illuminationerne som jeg endnu gandske vell kann huske; Nemmlig: Der præsenterede sig den Himmelske Gloriæ, Een Haand udaf Skyerne som havde Een Him-

---

[1]) Prinsesse Sofie Hedevig, Kristian V's Datter, afslog et Giftermaal med Kejser Josef I, da hun ikke vilde gaa over til Katholicismen (se Brasch, Vemmetofte, II, 204—5.)

[2]) Gehejmeraad Grams Gaard er det nuv. Hotel d'Angleterre.

Himmelske Krone i Haanden og præsenterede Princessinden; Hun langede med allerstorste Længsel effter samme; Neden for stoed Eet prægtig forgylt bord hvorpaa laae Een Kongelig-Krone paa en rødfloyels Pude;

Inscriptionen var denne:

Den Hoysalige Princesse saaes i fuld Corpus langende effter den Himmelske-Krone og Sagde: Den Uforgengelige jeg onsker, og hvoreffter mig længes!

Med den anden og venstre Haand viiste Hun paa den nedenstaaende Kongelige Krone som laae paa den rode floyels-Pude; med Inscription: Denn Jordiske Jeg reent forlader;

Den Høyædle og Høyvelbaarne Magistrat loed det ey heller mangle med herrlige og meget ypperlige Illuminationer, paa Raadhuset: Iblant mange af dem, komm mig især Een ret levende og meget bevægelig forre, nemmlig saaviit jeg endnu kand huske og erindre: Den Sl. Princesse! stoed i hviide og Uskyldigheds-Klæder med Een Kongelig Krone paa Hovedet, og havde Eet fattigt og ringe barn paa Hendes venstre Arm, med Hendes hellige og Velsigned høyre-Haand holte Hun 2de andre fattige børn: Inscriptionen nedenforre, Var Denne: Jeg tog den Arme i min Favn, og bar derfor et Moders Navn!

Hun lignede fuldkommen den meget ædelmodige og Dydriig Sindede Kaiser, Titus Vespasianus, som aldrig lod nogen Menniske, traurig eller Trosteslos fra Sig gaae; og derforre af Sine Under-Saatter med allerstorste billighed blev kaldet i Rommersk-Sprog Amor & deliciæ generis huni! O! Store Himmelske Fyrstinde, Viil da i Din Dyrebare Frelseres Jesu Arme, ligesom fordum her paa Jorden; De Fattige og Nodlidende hviilede i Dine!

Samme

Samme Aar 1735: Døde min Sted-Fader Johann von Afperen som før er omskrevet;

Og i samme Aar blev jeg udi min Christendom examineret af Sl. Herr Consistorialraad Schreiber og bestoed meget vell, og bekomm af samme ældste Sogne-Præst en meget stoer berømmelse;

NB. Confirmationen var den Tiid ey endnu opkommen mens Børnene bleve udi Præsternes Huuse pro persona privatim examineret;

Mens næste effterfølgende Aar 1736: kom Confirmationen op; Samme Stifftede Kong Christian den 6te: og i samme Aar giorde jeg min Feldsker-Svenns examen og blev Studiosus Chirurgiæ: Hvilket nu er allerede Eet Halvhundrede Aar siden, den Tiid jeg komm til Chirurgien;

J Aaret 1737: Havde vii her i Dannemark En overmaade forskræklig stærk Stormm som var Een fuldkommen Orcan, det Stormede saa overmaade forskrekkeligen saa at det syntes som Tuusende Vogne havde kiørt og rummlet i Lufften, her i Staden Vare mangfoldige Huuse som havde gammle og brøstfældige Skorsteene som Stormen paa det grueligste nedstørtede; Jngen Gaarde eller Huuse bleve forskaanede at ikke nogle Hundrede Tagsteene i Gader og Gaarder nedblæste, mange og adskillige store stærke Plankeværker bleve omkastede som de havde været af Kardus-Papier, ja hengeluerne ved Huusene som vare kun med enkelte Springfædere, og ey tilligemed stærke Skruer stærke indskruede og vellforvarede, sprang op og sloge med forskræklig buldern, knagen og bragen op til Vækene ved Huusene saa at de ey lode sig meer grive, fatte eller regiere; vii vare alle her i Staden i stoer Angst og Frygt for Jldløs og Jldsvaade thi havde der kommet Jldløs i de Tiimer da Stormen var hefftigst, saa havde det seet meget far-

farligt og ſort ud for Reſidenz-Staden, jeg ſagde den gang til min Sl. Moder: Ak Gud være os alle Naadig, kommer der nu Ildløs op, da befrygter jeg ſaare: at den ſtore Kiøbenhavns-Ildebrand ſom var 1728: begynder igien, mens min Moder ſom var i alle farlige Tilfælde altſtille Uforſagt, ſagde til mig naar de haardeſte Stød komm ſaa at vor Huuß ſtærk ryſtede, og jeg begyndte at ſkiælve og bæve: Ey, hvad? bliver du bange? ſtrax og flux hen til Bønnen, hvor bliver nu din Troe, er du nu forſagt? O! Lad kun Spotterne, frække Naturaliſter og alle Ugudelige være forſagt ſom aldrig ſøger Gud! og i de goede Dage naar glædes-Solen ſkinner, ey tænker paa hannem eller er Hannem Taknemmlig; Naar ſaa Nød opkommer, ſaa er alt deres ſtolte Moed faldet, thi de har alletiider været Fiender af Gud og Hadet Hannem ſaa er ogſaa Gud nu i Nøden Deres Fiende og Hader dennem, De har en meget ond Samvittighed, derfore kand de ikke bede, deres vrange og falſke Troe lærer dem, at Gud ſvar har ſkabt dem, og alle Menniſker, mens ſiden effter overlader dem reent deres Skiæbne, og bekymmrer ſig nu ſlet ikke det allerringeſte om dennem og giver ey agt paa dem, om de giør eller begaar goede eller onde Giærninger, belønner Han ey de goede, og beſtraffer ey de Onde; De troer ey at der er Himmel og Salighed til effter Døden, og følgeligen, ey heller Helvede og Straff til ꝛc.

O! ret jammerlig, og en ælendig Troe; Det hellige Gudsord kan derforre ey heller virke i deres Siæl og Hierte, mens falder paa en gandſke haard og overmaade ſtærk Steenklippe ſom er haardere end jern, kort ſagt: De ere brændemærket i deres Samvittigheder ꝛc.

Min fromme Sl. Moder holt mig da om Natten af det hellige og allerſødeſte Guds Ord forre (thi ingen af os, ja der ſov vell ingen udi det gandſke ſtore Kiøbenhavn

 det

det maatte da været uskyldige Patte=Børn som laae i Vukken) nemmlig: Udi den største Nød er ingen Nød; naar ikkun Gud er med os, thi er Gud med os, hvem kand da være imod os? Iligemaader: Naar Menniskers Hielp reent ophører; Da rett Guds Hielp først begynder; Saa falt mig og strax af den Hellige Skrifft ind, af det gammle Testamente, Som fordum i de ældre Tiider De sande Guds=frygtige have trøstet sig med, naar som De befandtes at være udi Allerstørste Nød; nemmlig: I det Tydske Sprog lyder det saaledes: Gott ist unsere Stärke, Eine Hülffe in den großen Nöthen die Uns troffen haben, darum fürchten Wir uns nicht, wenn gleich die Welt unterginge, und die Berge mitten ins Meer sünken Sela:

Disse herrlige og güldene Trøster=Ord, gav mig stoer Frimodighed, den gang jeg med største Andagt repiterede samme, og derpaa imod Morgenstunden lagde sig af Guds barmhiertighed, Stormens=Hastighed og grummhed; De af mine Landsmænd, som maaske ey forstaaer Tydsk, kand finde selvsamme Ord i den danske=Bibel; Fordi at i samme Tiider det nye og Herrlige Residenz-Slott Christians-Borg stoed i bygning Residerede Kong Christian den 6te) hver Vinter Paa Friederichsberg-Slot: Det skeete da i samme Natt imellem den 21 og 22de Januarii 1737: Den før ommtalte gruelige Storm, saa skrækkeligen huserede og buldrede at paa nogle Floye af benævnte Slottes=Tage blev Kaaberet reent aftækket og sammenrullet ligesom det kunde have været pergement eller Kardus=Papier;

Det arriverede og selvsamme rett gruelige Natt en besynderlig begivenhed: nemmlig: Een fornemme Caracteriseret Persohn havde maaskee været til Taffels hos stoere Herrskaber, og vilde kiore hiem paa Christianshavn imellem 12 og Eet slett ongefer, da Stormen var aller=hæfftigst, og da han kiorte i sin egen Caret med sin eqvi-

page

page, og de vare just kommen midt paa Christianshavns broe, og i fuld angst og bævelse, saae sig nodsaget at see effter noget maaske, hvordan det vilde gaae Kudskeren og de stakkels Heste paa dette farlige Sted, da Herren nu traf Karrets-Vindvet ned, gav stormen just et hefftig Stød saa at den heele broe rystede og bævede, i det samme fløy baade Hans Perryk og Hatt langt bort i Soen, saa at Herren maatte kiore barhovet hiem til sin Gaard hvorsom han boede;

Anno 1738: den 16 August komm det til en liden Søe-Reise jeg skulde forrette en Commission for min Sl. Moder som i de Tiider levede, tilligemed holt jeg samme Reise for mig og som Een Lyst-Reise: Samme var og bestoed først til Soes, til Aalborg i Jylland som er ongefer En 36 Miile fra Kiöbenhavn, og siden var det endnu 5 a 6 Miile til Lands jeg skulde hen forend jeg komm hen til mit Sodskende barn Hr. Petersen som var Chirurgus: hans Sonn lever endnu og er Sogne-Præst i Alminde, og Residerende Capellan i Byen Kolding [1]);

Præstens Fader og Moder levede i de Tiider, mens denne hans Sonn, var ey fodt eller kommet til Verden endnu;

Jeg havde en Reise-kammerat med mig paa Skibet, som var en kiødelig broder af benævnte Hr. Petersen i Jülland, som vii agtede at vilde besøge, vii havde det deyligste og kiønneste Væir vii kunde onske os lige til imod Aften, da forandrede sig vores goede Vind; Først begyndte det

[1]) Reisers Fætter hed Niels Frederik Petersen, hans Hustru Mette Marie Speitzer, deres Søn hed Parmo Carl Petersen, f. 1741, 1772 res. Kapellan i Kolding og Sognepræst i Almind, død 1803 (Wibergs Præstehist. II, 236.)

det skrekkelig at Lyne, og Tordne, siden effter begyndte det i forstningen meget stærk at kuule, som vores Skipper og styrmand kaldte det, benævnte Persohner komm i stærk dispute med hverandre: styrmanden sagde: at vii allerede vare passered Øen Lesoe, og Skipperen stridde hart imod dette, nemmlig: at vii ey vare passered samme, mens skulde forst passere denne benævnte Øe, de vilde see til Compassen, mens ak væ, stormen havde slukt lyßet i samme, jeg og mit sodskenbarn vare ey vell tilmode ved dette;

Stormen tog immer meere og meere til, Skipperen befalte og var selver geskæfftig at tage alle Seygl ind og dette maatte skee i allerstørste Hast, der var en skibskarl med os paa Fartøyet som var ved, med at hiælpe og stoed just ved at vilde tage Mergseyglet ind, i det samme komm-der en stærk kuuling og stød, at han fløy over bord, til hans Lykke var han dog i Angsten resolvert og fik hastigst fatt paa Mergseyglets skraats-stang og Skipperen den gang hand fornamm dette, komm paa det hastigste springenes og fik ham fatt i en flipp af hans klæder og trak hamm tilbage til Fartoyet igien, Gud gav og Lykke, at i det samme komm en virvælvind og forte stangen med mergseyglet indtil op paa Fartoyet hvor Skipperen stoed og holt hamm endnu med alle kræffter i klæderne, blev altsaa formedelst Guds, og Skipperens Hielp, frie og frelst fra Doden;

Nu, hvad passerte og vederfoer os da viidere? Stormen toeg endnu immer meere til, og blev fra minutt og til minutt stærkere og grueligere, ja det blev paa sidstningen en fuldkommen Art af Een Orcan; Hielp nu den Allernaadigste og Allviidenste Gud! sukkede jeg og Taarene lobe strommeviis need af mine Kinder, hvor vill det nu gaae og see ud for os? om Gud nu ey med sin Allmægtige Haand vill redde og frelse os, da maae vi alle, som befinder sig paa dette Fartoy Doe og forgaae;

Vor

Vor Troefaste Gud opholdt og styrkede os dog, og hans Naadigste Hielpe-Haand var endnu ligesaa mægtig som den var i meget ældre Tiider, da Jesus han var paa Skibet med Hands discipler, og da det galt hart, med Vinden og Havet, blev vor Dyrebare Frelsere! af Hands disciple i største Angst opvækket, med de Ord: Herre, hielp os! Vi forgaae; men han sagde til dem: I lidet troende, hvi ere I saa frygtagtige? Saa stod Hand op; og truede Været og Havet, og det blev gandske stille; Men Menniskene forundrede sig, og sagde: Hvad monne denne være for en, at baade været og Havet ere Hannem lydige? at læse Evang. Matth. 8, Cap. 23: v.

Vi saae da og endeligen den for os saa længe ønskede og glædeligste Morgen, Hvi begyndte da alle Eenstemmigst og skyldigst vores billigste Lovsang og Takſigelse at istæmme, og jeg for mig selv, med Hierte og Mund siden effter, i det tydske-Sprog hvori jeg fra barndom af haver lært mange Lovsallmer uden ad; Den gang vi nu i Morgenstunden saae den kiere og deylige Soel skinne blev vi meget glade og vederqvæget, for vores bedrøvede Aften, og derpaa forskrekkelige gruelige forbigangne Nat; jeg var bleven noget frimodig og dristiger som jeg var i den benævnte bedrøvede Nat, holdte mig da for frisk Lufft skyld at bekomme, en goed Tiid ud paa Dekket op, jeg holdte min høyere-Arm omkring Tov-Værket som er befestiget ved siderne af Fartøyvet, at jeg ey skulde falde omkuld, thi endskiønt Stormen havde meesten reent lagt sig, saa var dog Søen endnu forskrækkeligen oprørt, som af Søe-Folk bliver kaldet: Een stærk Søegang; Hielp Himmel tænkte jeg: Hvor maae det dog have seet fyrgterlig ud, i den forbigangene Natt, da Søen ved Dagen da Stormen har lagt sig, endnu gaaer saa farlig huult;

Den første Dag vi gik om bord, havde jeg i sinde at

vilde

vilde have lagt mig til Nattehvile som skulde have været i baaden som var med stærke tove meget fast bundet igiennem Fartoyets huller, mens det forbød sig selver længe forend vii naaede den bedrøvede Nat, da skipperen raadte mig og min Fætter at vi skulde kun begive os taalmodigst udi Kahütten, thi vii bekomm Storm til Natten, som vi disværre ogsaa overmaade nok bekomm; disse før omtalte Tove sled loß om Natten i den forfærdelige Storm, saa at Baaden gik over bord saa at Skipperen tænkte han aldrig havde faaet samme meere igien, mens til goed Lykke hengte der en Ende af det ene Tov endnu i Eet af hullerne som er paa Dekket, og blev altsaa med allerstørste Nød og Umage optrækket paa Fartoyet igien;

Nu hvor gik det da viidere? Vii havde derpaa et ønskeligt og ret angenemmt Soelskin-Væyrligt, den derpaa heele følgende Dag, noget langt hen paa Eftermiddagen blev det snart saa stille at ikke Een Fæder rørte, her var nu atter goede Raad dyre, jeg var meget sorrigfuld at vii ey før mork aften skulde opnaa Hals Fæstning, ogsaa kunde det maaske hende sig at vii bekomm en art af Storm paa nye, eller dog i det mindste Contrair-Vind, og følgelig den Vey vii havde saa moysommeligen lagt tilbage maatte være tvungen imod vores Villie at vende om igien; vores Skipper trøstede mig og sagde: at hand havde goed Forhaabning at vii snart bekomm en liden angenem Kuuling som snart kunde bringe os for vii det tænkte til Kysten og Fæstningen Hals, saa at vii den tilkommende Nat kunde sove sikker og roelig paa Landjorden, som Gud være Lovet, ey ret længe derefter skeete, thi da jeg imellem Haab og Frygt, begav mig udi Kahütten, gik op og ned spadserenes og sukkede til vor Herre! at Hand dog ey vilde lade mig tiere ustaae desligest græssselig og meget bedrøvet Natt, gik saa ud noget derefter paa Dekket, vedblivende at Sukke og

bede

bede, fandt jeg ret glade Ansigter paa vores Skipper, Styrmanden, og min Fætter, pægende med Fingeren hen til Landjorden og Hals, som man allerede ved den klare Soelens-Nedgang kund see skimmre og glimmre, derpaa begyndte vor Skipper ved Navn Jens Nor, saaledes til mig sigende: See, de maa være uflatered Eet gudsfrygtig Menniske, dens ydmyge og andægtige Sukke og bonner, den store Himmels-Fyrste naadeligst har bønhøret; For nyeligst havde vi endnu 11 til 12 miile endnu ved aller-stilleste væyr til Hals, mens See, nu seer vi Tonderne ved samme tydelig nok liggende, og om et gott qvarteers-Tiid, opnaar Vi Broen ved benævnte Hals;

Det skeete som hand sagde, og vi arriverte rigtig nok paa det Sted vi ønskede os, hvor vi og blev paa-følgende heele Natten, og sove søt og roelig lige til den lyse Morgen, da vi da af Skipperens-Folk bleve opvæk-kede for at Sægle lige til den stoere og smukke Kiobsted Aalborg; Vi sæglede med temmelig goed vind ongefær 2 Miile, saa bekomm vi Modvind, som jog os ind paa Sandgrund saa at Fartoyet stoed saa fast at vi ey det allerringeste kunde arbeyde os løs, og ud, igien, mens maatte give os til Taalmodighed igien, jeg og min Fætter vare i de Tiider gandske unge Mennisker, som vare meget lette til Foeds, kiædtes meget at blive længere paa Skibet, resolverte at gaa den øvrige korte Vey til Foeds, som var kun en bakatel for os, da vi kunde gandske tydelig see Aalborg ligge tett for os, og om Veyen havde voren 4re gange saa lang havde vi det ikke æstimeret, Skipperkarlen maatte tage Skoe og stromper af og rulde sine Buxer op, og for en drikkepenge bære os over paa Landet, min Fætter var den 1ste som skulde bæres over, medens stod jeg endnu paa Skibet og saa paa dette, hvorover jeg nu ey andet kunde end at jeg faldt i en stærk Latter, thi det

saae

saae alt for snorrig ud, min Fætter havde spendt Arme og beene om den stackels Skibs-karls Hals, og bar ham som mann bær et Lamm paa sammes Ryk og Hals, jeg blev strax derpaa, ligesaa overbaaren; vi havde begge kun Een kuffert tilfælles, som vi loed hos Skipperen paa Skibet i Kahytten staaendes, indtil hand havde Dagen derpaa udarbeydet sig af Sandgrunden og kommen til Aalborg, hvor vi betalte ham for Farten, og annammede vores Kuffert;

Vii maatte bie endnu et parr Dage førend vi kunde bekomme en Vogn til Giötterups-Kirke og Landsby [1]), hvor min Fætter Hr. Petersen boede, hvi bekomm da endeligen en Vogn, vores kudsker kiørte os derhen, mens isteden for 5 Miile kiørte han os vel 7 til 8te Miile, thi hand gav for, at hand vidste Veyen, vidste han samme dog ey, og maatte sporge sig forre, til hver en som mødte os, kort, hand viste selv ikke Veyen, endelig blev det gandske mørk og vi maatte tage ind i en Landsbye som kaldtes Huußbye, og blive der Natten over, de kiendte min Fætter Petersen meget vell, saa og Giötterups-Kirke og Landsbyen af samme Navn, de bebreydede vores Kudsker, at hand havde kiørt over 3 a 4 stærke Miil feyl og udaf den rette Vey;

Om Morgenen toge vi Afskeed af disse ret skikkelige og meget oprigtige Folk, takkede dem at de vilde viise vores Kudsker den rette, og korteste Vey, og betalte Dennem for det vi havde fortæret og toge paa det venn-ligste Afskeed af Dennem, jeg maae give disse Folk, den billige Roes, at jeg aldrig har kiendt, eller seet, saadanne hofflige og artige Bonderfolk end disse ret goede Folk vare imod os;

Ende.

---

[1]) Gjotterup i Vester Han Herred.

Endeligen saae vi Giötterups-Kirke for os liggende paa en hoy-Banke, og saae ud og presenterede sig ret prægtig, meget deylig og proper Repareret, det var min Fætters egen Kirke, og tilhører endnu til denne Dag hans egen yngste Sønn, som er en kiødelig broder til Præsten Hr. Petersen i Kolding. Vores Kudsker maatte melde os til Hannem i Hans Gaard, og vi informerte ham at hand skulde holde goed Mine være gandske ærbar og melde at der vare 2de unge Persohner som hand havde medbragt fra Aalborg, som ellers vare fra Residenzens-Stad Kiöbenhavn, (Jeg maae med faa Ord erindre: at naar man (kommer fra vores benævnte Kiobenhavn, bliver man saa (hoyt æstimeret, fuldkommen som man komm fra Romm, (eller Pariis i Frankeriige; Ja vii bleve strax af Bønderne (kaldet med den Carracteer: Naadigste-Junkere! det er ey (at forundre, thi de seer meget siælden der Folk, fra den (Kongelige Residenze-Stad Kiobenhavn;) Nu det varede ikke længe at vor Kudsker kunde holde sine Miner og lader længere; Dog svarede min Fætter, Eja: Fra Kiöbenhavn, jeg holder ey Giæstgivergaard at tage imod saadanne Giæster fra Kiobenhavn, mens den gang nu vores Kudsker lidet smiilte mærkede Hr. Petersen andet, og spurgte reent ud med et glædeligt Ansigt: a: ha: hvad giælder det jeg kand alt giætte: Det er rist nok min broder, og min unge Fætter, hand toeg hastige Skriit jilende med kudskeren, hand bedrog sig ey, thi vii vare det ogsaa, saasnart vii saae Ham iilede vi ligeledes imod Hannem, der skulde nogen have seet hvilken stoer Glæde der blev iblandt os; Vi følgte med min Fætter til i hans Gaard hvor vi bleve af Hr. Petersens Kierriste paa det allervennligste og hoffligste bevellkommet, og jeg forblev der hos Dennem sammtligen Een heel Maaned, og vi levede sammen som i et jordisk Paradiis og Himmerige, vi levede hver Dag i

største

største Lyst og Glæde dog derhos i alt Gudsfrygt og ingen overdaadighed, mens dog det allerlekkerste Mad giorde min Fr. Sviegerinne Mad. Peterſen, os med til goede; Min Fætter som eyede baade Kirken og Gaarden, dernæst ogsaa nogle bøndergaarde og Havger, sagde tit og offte til os naar hand nødte os at vii skulde spiise, saaledes: Kieriste Fætter Reiſer, og kiere broder Peterſen! giør eder nu til goede, det beste i kand for all Eders Udstandne Angst, Møye, og stoere Livs-Fare, for faae Dage siden i hiine græsselige, bedrøvede Aften, og derpaa fulgte grueslige, og overmaade fyrgterlige Natt; Endeligen kom Tiiden at jeg skulde tænke paa Hiemm-Reiſen eftersom jeg havde brugt største Forsigtighed, med at skrive med Posten til min Moder hvorledes det var gaaet os paa Søen og hvor vi da endeligen vare kommen næst den Allerhøyestes Beskiærmelse, vellbeholden til Giötterups Landsbye an, hos Herr Peterſen min Fætter, thi jeg bekomm den Tiid et svar, hvori jeg blev den bedrøvelige Tiiden beretted at min fromme Moder havde af bare alteration bekommed en inflammation som man kalder i Chirurgien Eryſipelas, dansk Rosen paa begge Hendes Been, thi hun meente som rygted paa Toldboden gik at vi med vor Skipper Jens Nor, i det meget haarde Væyr om Natten allesammen vare undergaaet og begravet i det Dybe Hav;

Dette foraarſagede at jeg med usigelig allerstørste Længsel og Hiertets Ønske Længtes at see, min saa allerdyrebareste og Hiert-Elskede Moder igien og trøste Hende Mundtligen at jeg endnu levede;

Jeg giorde mig altsaa paa det ivrigste færdig til Reiſen og længtes at være i min Fødſelstad Kiöbenhavn igien; Jeg tog med største og skyldigste Taksigelser for mig beviiste goedheder og artigheder af begge mine Fættere, og den ælstes Hustrue Afskeed, som ey paa begge Sider

Sider foruden Taarer endtes, thi de ælskede mig overmaade for min Gudsfrygtige og Dydige Opforsel skyld, thi De havde af Hierted gierne længere beholdt mig paa samme sted, ja den da i de Tiider værende, Herr Provst Frydenreich[1]) vilde ikke heller have misted mig saa snart, de alle toge med største Væmodighed Affkeed med mig at jeg skulde reise allene, thi min yngste Fætter som var reist med mig derhen, havde besluttet at blive der endnu et heelt Halv-Aar som og skete; For visse Aarsager skyld, kunde min ældste Fætter ey miste sine Heste længere end lade mig begleide kun til Aalborg som var 5 Miile, thi Hosten var for Haanden, hans Lofter som hand hafde giort mig kunde hand nu ey holde; nemmlig at jeg skulde havde giort Hiemreisen til Lands, da havde jeg kommet igiennem adskillige Kiobstæder som vare meget smukke hvoreffter jeg meget længtes at see samme, og saa var jeg og kommen til den stoere berommte Kiobsted Aarhuus, siden effter at komme over det stoere Farvand immellemm benævnte Aarhuus, og Kallundborg i Siælland, og lige derfra, til Residenzen Kiöbenhavn, denne tour skulde jeg selv betale, paa min egen risico; Mens alt dette Lofter af min ældste Fætter faldt reent i bronden og blev slet ikke noget af, altsammen som man sagde, var den nær forestaaende Host Aarsagen dertil; Altsaa var jeg tvungen gandske imod min Villie at gaae selvsamme tour tilbage igien som jeg var kommed til Jylland, nemmlig reent til Vands igien fra Aalborger-Toldboe, og saa til Kiöbenhavn, hvor jeg og min Moder til allerstorste Glæde lykkeligen foruden den allermindste og ringeste stormm ved stilleste

[1]) Mag. Daniel Friedenreich, f. 1677, Præst i Kjetterup og Gjøtterup fra 1705 til sin 1752.

ſtilleſte og angenemmſte Soelſkin opnaaede Kiobenhavns Toldboe den 4de October 1738 imod Morgenſtunden;

Høyſtærede Læſere, da maaſke kunde være nogle iblant Dennem, ſom vare Søe-Farende; denne liden Hiſtorie om min farlige Søe-Reiſe til Jylland, vil vell ey være Dennem ſaa mærkværdig og ſaa meget farligen ſom den var for mig eller effter mine ringe begrebe, Praxin og liden erfarenhed jeg havde i de gammle Tiider da jeg kun var Eet gandſke ungt Menniſke af 20de Aars-Alder, kundet maaſke af diſſe Nyelig-Anførte Aarſager kommet mig uſædvanliger og meget farliger forre De Edle og meget ſtoer Erfahrne China, Oſtindie og Veſtindie-Fahrer, ſom ſtryer ſaa mange ſtoere ſtolte Søer og forſkrækkelige Bölger igiennem, hvorimod jeg med allerſtørſte Billighed kun kann regnes ſom en liden Fuſker, imod ſaadanne meget Tappere og ſtoere Erfahrne Sø-Helte! Det er og beſt derfore om jeg maae raade diſſe brave, og for Fædrene-Landet meget nyttige-Mænd, at naar ſom de beærer mig og Læſer min Nyttige og Velmeente Liv-Levnets og Forfølgelſes-Hiſtorie, De da vil behage at dømme kierlig, eller og at overſee ſamme liden Hiſtorie om den for mig ſaa ſkarp vaarende Søe-Reiſe, herfra til Aalborg i Jylland, thi det kunde gierne have en Art af billighed, at foragte denne liden Reiſe, imod at Diſſe berømmte Søe-Erfahrne har reiſt til Canton i Kaiſerdommet China, 5 a 6; og fleere gange og det er ogſaa den reene og bare Sandhed, at min reiſe kun kan regnes for børneværk, imod diſſe meget ſtoere Værdens-Søer og Veye af 4re a 5000 Miile;

Dog naar man u-Partiſk og velltænkende vill Dømme: Et ſtoert og prægtig Skib! hvor mit ſtakkels og elendigt-meget gammel Fartøy jeg var paa ſom kunde 8te a 10 gange ſtaaet i Eet China-Fahrer-Skib: Maaſkee vor Herres den ſtoere Guds Lykke! at iblant er muelig Eet angenemmt

varmt

varmt Soelskinn-Veyr at Seygle udi, derimod med mig og andre fleere som vare paa dette lidet Skib, medfulgte Een fuldkommen Orcan hvor vores Skipper Jens Nor selv var forsagt, bad til Gud! og hviskede sagte til Styrmanden: Jeg troer neppe at vi kommer levende herfra? Da forandrer sig Folkets bedømmelser gandske anderledes, saa at man for Gud! med ald Sandhed og største Billighed igien og kan dømmes og Siges: At det var slet ingen Borne-Værk; Er dog Søen stærk og farlig nok i vores Naboelav, nemlig i det stoere og fæle Hull, som kaldes paa Latin Schagerach eller af Hollænderne: Kattegatt; Jeg tænker at der er Vann nok at drone udi naar en Ulykke skulde være, man har haft vell før exempler, at Folk som har været lykkeligen reist hen til China, fremm og tilbage og naar de har vildet drevet kiøbmandskab til Danzig, Lübeck og andre smaa Vand-Reiser er De Dronnet og omkommet; Jligemaader kan jeg anføre Eet sandrue exempel som min Sl. Moder har oplevet og fortalt, nemmlig: at Een Adelsmann med sin Sønn vilde Reise herfra, og hiem til sin Herregaard som laae paa, eller ved Rygaaftrand i Jylland, somm er kun den halve Vey, herfra til Aalborg, Droenede, og endelig begge ommkomme;

Ligeledes har jeg exempel som er gandske nyelig i sidstafvigte Sommer arrivered paa en Feldsker-Svend som kun for Eet halv-Aar siden var i mit brød og Tieneste, ved Navn W: som vilde reist til Kysten Qvinea i Africa hvor vores Danske Fæstning Christiansborg ligger, mens disværre gik ham og alle Folk der vare paa Skibet meget ulykkelig, nemmlig: Hand fortalte mig at da de vare kommen til et Sted som kaldes Dynkirken, foer Skibet paa en Klippe med allerstørste force, saa at dette store Skib blev reent sønderslaget og ruinered, og de arme Mennisker maatte alle retirere sig i Aabenbare Søe paa Biælker

Bræder

Bræder og Planker af det ruinerede Skib, saa det var rett stoer ynk og Jammer at see; Alle disse goede Folk maatte hver af dem, miste Deres eqvipage, saa alt hvad de havde taget med paa Skibet, bekomm de aldrig meere at see, mens Søen toeg det altsammen i sin Afgrund;

Nu gaaer jeg viidere fremm i benævnte min Levnets-Beskrivelse;

1739: Blev den herrlige og meget nyttelige saa kaldede Dokke med Solennitæter Indviet[1]);

1740: Holdte vores Høysalige Konge, Kong Christian den 6te) og Den Høysalige Dronning, Dronning Sophia Magalena; Eet prægtig Indtog heri den Kongel. Residenze med stoere Solennitæter: For at Indvie Sit Herrlige og meget prægtige gandske Nye-bygte Kongelige Residenz-Slott Christiansborg: Indtoget gik an, eller begyndte fra Friederichsberg-Slott, og lige til nyelig benævnte Slott, i Kiöbenhavn, alle Sammtlige Indbyggere her i Staden glædte og Frydede sig, benævnte Høysalige Konge! kiørte j Hans allerprægtigste Staadse-Carosse, som var paa det prægtigste overalt med det ægteste Guld forgyldt; For-spendet bestoede af Segs krid-Hviide allerskionneste Heste af Kongens-Stald, samme Heste- eller Seeltøy paa samme, vare ligeledes som Karreten, med ægte Forgyldning, ved hver en Side af Den Kongelige-Carosse, rede 2de Riddere af den Kongel. Dannebrogs Orden, paa Deylige og prægtig-pyntede Heste; ligeledes og, rede Kongel. Kammerjunkere ved hver Ridders-Side ved benævnte Kongel. Vogn og toe Heyduker; Foran for Karreten rede De sammtlige Kongelige Pager paa det allerprægtigste Chammererede med Deres

---

[1]) Om Dokkens Indvielse 25. Maj 1739, se Thurah, Hafnia Hodierna S. 221.

Deres Høyædle Høylærdte Herr Hoffmester; For ved Hestene som gik for den Kongel. Carosse: saae man de Kongelige Laqveyer, i meget propre Liberii, hver af dennem holdende Deres kaarder i høyre Haand = bag ved Den Kongelige-Carosse: rede Eet heelt Compagnie, Gardere til Hest med Deres Høyadelige Herrer Officerer, i meget prægtig Mondur; Hereffter fulgte efter den Kongelige Carosse og Garder, den Høyfornemme Svite af Sammtlige Riddere af Elephanten saa og af Dannebrogs Ordener alle i Deres Stadse Karreter og hver med 6 Heste Forspenn, alle Deres domistiker havde deres Stadse=Liberier paa;

Hereffter fulgte en stoer Deel af Herrer Etats- og Justitzraader, alle sammtligen til Hest som besluttede Processionen;

Denne Allerhøyeste og Høye Sviter bleve af mangfoldige Mennisker af publico begleidet som deels bestoede af Borgere og Indbyggere i Kiöbenhavn, saa og af mange unge Mennisker som fulgte effter Processionen til Foeds;

Kron-Printz Friederich og De sammtlige Kongelige Printzesser, og det gandske Kongel. Arve=Huus, vare allerede forud paa det Kongelige Residentz-Slott Christiansborg hvor allerhøystsamme toege Imod begge Kongelige Mayestæter! Mayestæter! med allerhøyeste Gratulationer og Hierteligste Lyk=Ønskninger; Den Tiid nu begge Mayestæter! Mayestæter! vare kommne paa Deres Nye=Residentze-Slott begyndte alle Undersaatter som vare nærværende med allerstørste Fryde=Skriig at raabe vivat! vivat! længe Leve Vor Allernaadigste Konge! Kong Christian den 6te) paa Sit gandske nye Residentz-Slott!

Om Aftenen vare alle Huuse ved gammel=Strand lige for Slottet og ved Siderne lige forbi Vægerhuuset, allesammen Illuminerede; Ligeledes saa vare og alle af de reelleste og fornemmste Gader i Staden Illuminerede, den

 gemeene

gemeene Mand som giærne overskrider alle Ordnings-Skranker, drev glæden for viit og til største Vælighed med skyden og larmen, med raketter og saa kaldede pufferter og at spøge med Ilden og Pulver, saa at man motte snart befrygte en farlig Ildløs, saa at endeligen vor Allernaadigste Konge maatte tage alt saadant uvæsen og stoere Frækheder meget U-naadigen op; strax derpaa blev paa det haardeste og allvorligste ald glædes-skyden reent forboden, der blev af vor Allernaadigste Monarcke! befalet, at der skulde adskillige Vagter udstilles, saa vell af Militaire og Civile som var befalet at give nøye Agt paa alle Gader og stræder i Staden for at med største Magt og Myndighed paa det aller-allvorligste at styre og imodstaae saadanne grove U-væsen, og stoere Modvilligheder; Patrollerne gik allevegne flittig omkring, og hvem som ikke vilde være lydig, og førte sig pobelagtig op, bleve taget ved Vingebeenet og satt i arrest nogle Uger paa Vand og brød;

1749: blev her udi Residenz-Staden med meget stoere Solennitæter Celebreret Eet meget stoer Jubel Fest som var nemmlig: Om den Oldenborgs Stammes Regiering i det Danske-Rige! Samme Vare nu i benævnte Aar, accurat heele fulde 300 Aar Fuldendet og opfyldet, nemmlig:

Fra Kong Christian den Förstes Tiid! og til Kong Friederich den Femtes Regierings-Tiid 1749: Som var just Den Tolvte! Af Disse Høyst-Velsignede Slægter og af Den Aller-Høyeste! Høystvelsignede Jordiske Guder!

Samme Aar, var os Undersaatter udi begge Konge-riger og Fyrstendommer Eet ret Gylden og velsigned Aar nemmlig: vor Gloerværdigste og Mageløseste fra Himmlen skiænkede Monarcke Christian den Syvende! Med Hans Hellige Fødsel givet;

Den 29 Januarii benævnte 1749de Aar; Mens førend jeg gaaer viidere, maa jeg fortælle hvad faae Dage for Jubel-

Jubel-Festen sig hendte og tildrog, en meget bedrøved scene, thi en Værdslig Glæde, som man veed, er aldrig fuldkommen, saa og denne Glæde, nemmlig: Der opkomm Een forskrekkelig og farlig Ildlos midt om Natten i et hiornehuuß af Farvegaden og Raadhuußstræde [1]), udi samme Huuß boede Een Auction Kone som var Enke, hun laae i hendes beste Sovn den gang det i kiokkenet brændte, hun blev i allerstorste skrek af Sovnen opvekket den gang Ilden havde brennt hull paa Doren, luen slog hefftig ind i hendes Sengkammer, der var nu slet ingen betænk-Tiid til overs, vilde hun ikke levende opbrændes, maatte hun resolvere til at springe ud af Vindverne, hvilket var det eniste Middel, der var endnu tilovers for at redde hendes Liv, det var da den hoyeste Tiid at grive til det Eeniste Middel, hun sprang med bare been i tofflerne, og i hendes bare Særk ud af Vinvet paa Gaden, for at frelse Livet, det var ved denne stoere Ulykke, dog en Lykke at hun boede i den nederste Etage, og Vinverne vare lave og ey for hoye at springe herud; Hun maatte lade alle hendes beste Möebilier, beste, saavel som daglige Gang-klæder i stikken og fik ey det ringeste reddet, uden hendes Liv allene, thi altsammen hvad hun eyede, blev et be-drøved Offer for de tyranniske-Ilds-Luer, det gik og veder-foer adskillige fleere Mennisker af begge kionn som vare de næste Naboer ligesaa, de maatte over Hals og Hovet retirere, thi De havde kun faae minutter Tiid, at redde deres Liv udi, nogle gave sig dog Tiid at fik lit Klæder paa kroppen, mens ey det allerringeste kunde reddes af deres Goeds og Indhave, undtagen hvad som De der havde

[1]) Om Ilden i Raadhusstræde se Jonge, Kjobenhavns Beskrivelse S. 60—61.

havde faaet lit klæder paa sig kunde putte lit Penge hos sig Solv=Uhr maaskee og saadant i Commerne, mens alt det andet maatte overlades til Ildens Magt og Herredomme: Ak det var stoer Jammer at see;

Adskillige gange som var vell 6 a 7 begav jeg mig ud for at see om denne stoere Ildebrand af eller tiltoeg, for at berette min Sl. Moder som endnu i de Tiider levede, hver gang jeg komm hiem berette jeg Hende ingen goed Boedskab, Ilden toeg immer meere og meere til, og det komm sig en stoer Deel deraf at Gaden var i de Tiider en elendig ussel og meget small Gade, de arme Brandfolk vare ret billigen at beklage i den Tiid, thi de stoede stoer Fare selv, at omkomme og miste Livet i Ilden, de skrækkelige Luer havde snart antændt deres Klæder, alt for den meget snævre Gade skyld, de bagstaaende Brandfolk maatte Sproyte paa de foranstaaende Straalemestere at de ikke skulde af Ildens stærke heede antændes, og levende opbrænde; stoer Jammer og Nod, de stakkels Folk som endnu sogte at redde deres Möubler og sager, kunde ey komme ud, for Brandfolkene som ikke kunde lade dem vell passere, for den elendige smalle og usle Gade, der var en hylen og skrigen, saa vell af gammle og Unge saa og af de uskyldige born, at det var en stoer gruelse og skræk at hore, her var i alt Sandhed goed Raad saa og Latter Dyr nok, her vilde jeg have Önsket at de unde Spottefugle de maatte nu været gammle eller Unge, af den sort som holder Deres uskyldige Næste for Nar, hvis Element og Önske er, at have Loyer, som for bare Væl ey veed paa hvad for et been de vill staae paa, disse ret hæslige Mennisker siger jeg, vilde jeg saa gierne recommendere et Deylig Hielpe=Middel som er meget goed og probatum imod dem, som besidder denne Raserie=Feyl og Laster, nemmlig: Latter, Væl, og Loyer, De skulde kun give sig i Lære hos disse

diſſe brave og nyttige Brandfolk, og Straalemeſtere ſom gior os ſtoer Tieniſte i Noden, og naar Een ſtærk og meget farlig Ildsvaade paakommer, og ſkulde erfare hvad diſſe goede Folk alt i lang Tiid og ved mangen farlig Ildebrand har erfared, Da ſkulde man vennte og forhaabe, at diſſe Latter, Væl, og Loyerfulde Herrer Junkere ſkulde blive omvendt, og ey være længere Spottefugle;

Nu maae jeg gaae viidere; Ilden tog endnu viidere og meere til, og der tændtes Ild i bryggerens heele Veedhammer, dette var rett ſkrækkelig at ſee, thi endſkiont det var Natt, ſaa giorde de ſtoere Flammer af Ilden det ſaa lyſt, ſom det havde været i heede Sommer-Dage ved Middags-Tiider; derpaa ſaa gik den heele Side af Raadhuusſtræde fort, og blev altſammen af Ildsluerne fortæred, lige fra Hiornet af Farvegaden og Raadhuußſtræde af, og til Hiornehuuſet af Nye-Torv, incluſive; NB. Den anden Side ligeover for, blev af Ildsluerne i den meget ſtoere Ildebrand 1728 fortæret og afbrændt, mens denne gang i den ſidſte Ildebrand paa ſamme Sted, eller i ſamme Gade, 1749 af Gud! naadeligſt forſkaant;

Saa ſtoer, farlig og græſſelig end denne benævnte Ildebrand nu var, ſaa var den dog kun meget lidet at regne imod den overmaade og allerforſkrækkeligſte Ildebrand 1728: ſom man kunde med ſtorſte billighed kalde ſelvſamme Foruden ald Liige; Thi vilde man giore en Lignelſe med den ſidſte Raadhuuſiſke-Ildebrand, og med den gammle Kiobenhavnſke ſtoere-Ildebrand ſom af ingen Menniſker af De der har levet, eller lever endnu er beſkrevet, uden af mig, Reiſer, allene, ſom enhver kand læſe i min Kiobenhavnſke-ſtoere Ildebrands-Hiſtorie; ſaa var hiin ſidſte Ildebrand, imod denne gammle, ſom er nu meſtendeels heele 58 Aar ſiden; Saa var den ſidſte Raadhuuſiſke ikke den 10de Deel at regne imod denne ældgammle

gammle 1728: Saa om Jeg tordte sige: kun bare børne-Spill, imod samme at ligne; NB. Herved maae jeg og fortælle mine Høygunstige Læsere, at hver gang jeg komm hiem og berettede min Moder hvorledes det havde sig med den bedrøvelige Tilstand med Ildebranden i Raadhuusstræde, blev af Hende erindret at jeg skulde gaae hen til adskillige Persohner som havde bekommed stærke Alterationer, den 1ste iblant disse Persohner var og just den Enke hvor Ilden begyndte, som sprang i bare Særk udaf Vindvet i allerstørste Nød, jeg aareløb Hende paa Westergade; i Sl. Herr Mandixes[1]) Gaard, Hans Frue Kiærriste var og nærværende ved Aareladningen, Denne Madame Mandix, et meget ædelmodig Sindet og medlidigt Christeligt Gemüht imod sin Næste, havde forært denne, af Ildebranden fattig blevene Enke adskillige smukke Klæder hun skulde klæde sig udi, og jeg havde ligesaa største Aarsag at være Denne ædle Dame! største Taknemmelighed skyldig fordi Hun havde Recommenderet mig paa det beste, til alle disse goede Mennisker som bleve af denne Ildebrand, fattig og i bedrøvelige Omstændigheder satte, thi sammtlige Persohner maatte miste alt hvadsom De havde og Eyede; Denne meget Dydige og redelige Matrone, gik endnu viidere med Hendes Vellgiærninger, thi Hun toeg paa sig og betalte til mig, for alle disse Nødlidende Mennisker som vare af mig Aareladt, og det var ey en ringe, mens Een Chenereüse-Betalning, disse Mennisker vare vel ongefær saa

---

[1]) Brygger Ole Mandix boede i nuv. Nr. 33 paa Vestergade, han blev en af de 32 Mænd 1761, ejede Gislingegaard i Sæland og døde 1768. Hans her omtalte Hustru, med hvem han blev gift 1744, hed Eva Kirstine Kobke, der døde 1750, 26 Aar gammel (Lengnicks Stamtavle Jørgen Mandix).

saa viit jeg endnu erindrer mig, ved 5 a 6 Persohner; Kort: Hendes Huuß, var et Tilflugt-Sted for alle Fattige og Nodlidende Mennisker;

Hun var En Værdig Datter, af Vellædle og Vellberommte Herr Kiöbke [1]), Fornemme Borger og Bager udi Denne Kongl. Residenz-Stad Kiöbenhavn, Hand havde den beste Carracter, nemmlig: Hand var Een sand Gudsfrygtig Mand! Gud glæde begge Deres Siæle i Himmerige;

Endeligen maae jeg og fortælle at jeg Aareloed ved denne offt-benævnte Ildebrand i Raadhuusstræde, det var allerede hen imod Morgenstunden, da jeg blev kaldet til Een meget fornemme Mand, Herr Etatsraad Hæseker [2]), som boede i De Tiider i Farvergaden lige over forre hvor den stærke Ildlos forst udbrod, Hand forlangede at jeg skulde Aarelade Hannem med en Lancette, hvilket jeg og giorde, endskiont Lancetterne vare allerede i de Tiider kommen udaf brugen mens man betiente sig gandske allene Snellernes-brug, saa dog blev Hans Villie fuldkommet og jeg Aareloed Ham med en Lancett, og gik gandske gott; Ongefær 2 a 3 Dage dereffter blev Indbyggerne her i Staden igien glædet, nemmlig: da begyndtes den Herrlige Jubelfestens Solennitæter; Seylduget, som havde hidtil omgivet den meget prægtige Illumination som i Runden omgav og beklædte Vandspringet paa Gammel-Torv: Var af den Hoyædle Hoyvelbaarne Magistrat bekostet, blev nu reent taget af; thi Hoystærede Læsere erindrer sig vel, hvad

---

[1]) Bager Johan Købke døde 1745.

[2]) Raadmand, senere Borgmester Johan Jakob Hæsekier boede i Etatsraad Raffs Gaard i Farvergade, nu Kompagnistræde Nr. 37, Hjørnet af Raadhusstræde.

hvad jeg nyeligen har fortalt om den farlige Ildebrand udi Raadhuusſtræde, at tvende Sprøyter med deres Straale-meſtere blev beordret og ordineret at immer beſtandig at Sprøyte Vand paa Seyglduget paa alle Sider ſom omgave Illuminationen at den ey ſkulde antændes af de ſtærke Ildsluer ſom vare i Naboelavet, og at Vinden ikke ſkulde drive Ilden over til offtbenævnte herrlige Illumination; ſamme blev altſaa ved denne goede og fortreffelige Anſtalt conſerveret;

Denne herrlige Jubelfeſtes-Høytiider bleve 3de Dage Celebrerede. og var meget ſtoer Galla hver Aften til Hove, ligeledes vare alle 3de Aftninger hver Huuß og Gaard lige for Slottet med Lyß illuminerede. foruden alle reelle-Gader ligeledes, hvoriblant og vare mange ſmukke Illuminationer;

Den førſte Jubelfeſt-Aften. hafde vii Indbyggere og Underſaatter den Naade, at ſee med allerſtørſte Glæde vores Den Tiid levende Monarcke! Kong Friederich den Femte) med Hendes Kongelige Mayeſtet! Dronning Loviſa, og den Heele Kongelige Familie! Effter Aftens-Taffelet, imellem Tolv og Eet Slett kiørende udi Deres Staadts-Caroffer. og bag effter, af Liv-Garden til Heſt begleidede, Herrſkabet kiorte nogle gange runten omkring Illuminationen, Iblant holte De noget ſtille ved at rett betragte Denne ſaa herrlige og meget beſynderlige Illumination; mange gammle erfahrne Folk, hvoriblant og var min egen Moder, roeſte ſamme Illumination og ſagde: At De aldrig havde ſeet Een ſmukkere, end denne;

Nu vil jeg altſaa gaae videre udi min Liv- og Levnets-Hiſtorie;

1751 giorde jeg min Curſum Anatomiæ & Chirurgiæ, med goed Berommelſe, og det af den Dyrebare og ſtoere berommte brave Mand Herr Juſtitzraad og General Di-

rec-

recteur ved Chirurgien Simon Krüger [1])! Jeg gior mig Een stoer ære af, at jeg er bleven af Hannem, og Hans Sonn Informeret og har saa mange gange hort Deres publiqve, saa og private-Collegier, og er nu selv bleven Een goed og brav Anatomicus & Chirurgus, alt dette har jeg næst Gud! at takke min Hoylærdte Herr Præceptor og Hans Hoyædle Herr Sonn! Disse 2de: Hoyærværdige Persohner er nu allerede for mange Aar i Herren hensovet, og bliver for Deres stoere Fliid, Moye, og Nytte De her i Verden har giort og Forrettet, ævig hos Gud! i Himmelen belønnet; Saalænge jeg Lever, skal jeg med storste Ærbodighed tænke paa Dennem, og kysse Deres Stov;

Samme Aar 1751: Da jeg ikke var fyldest færdig endnu med min Examen, (thi jeg var 14 gange forre i alt) Dode min Sl. Moder! Thi de 3de sidste Lectioner aflagde jeg forst effter Hendes Dod; Mine Kræffter ere alt for svage med Ord at udtrykke den billige Roes og stoere Berømmelse, denne min Mageløse Moder, billig fortiener, man vill U-partiisk betragte: Min Sl. Fader reiste fra min Moder og mig, hans Eeniste barn, som var i De Tiider nemmlig: i Aaret 1723 kun fem og et halv Aar gammel, han levede dereffter kun Eet og et halv-Aar, og døde i St. Thomas udi Westindien, saa at min Moder saae ham aldrig meere, effter Affkeeds-tagelsen, som er tydeligen beskrevet i min Ildebrands-Historie; Hvad synes Høystærede Læsere nu, var det ikke tungt for Hende at være baade Fader og Moder paa Eengang? Hvor suurt og bitter maae det dog have været Hende, at skulde lade mig

[1]) Simon Krüger se foran S. 62. Hans Søn nævnes hos Ingerslev, II, 345.

mig Lære saa mange Ting baade af Sprog og Viiden-skaber jeg høyest behøvede, og jeg, Gud skee ævig Ære) nu allerede for mange Aar har lært; om Tiiden og Plads i disse blade kunde tillade som denne gang ey gaaer an, saa kunde jeg allene skrive Een besynderlige piesse om Hendes besynderlige Ommsorg og stoere bekymringer Hun havde til Hendes Salige Endeligt for mig; kort sagt: Hun var den Aller-Gudsfrygtigste, og Allerdydigste Moder! Nu skulde jeg vell og berøre lidet om mine stoere Mod-gange jeg har haft effter Hendes Død, saa vell med unde Naboer, Ufredelige og broutale Huus-Folk, i mine i de Tiider beboede Hußе, saa og især om mange unde og malitieüse Svenne, ligeledes og om de goedartige og flittige, som visselig af mig billigen bør æres og roeses, for Deres meget honette Opførsel, endskiønt disse sidstes Antall, af Fromme, goedartige, og redelige, ere kun gandske lidet i Tallet, imod Hiines stoere Ugudeliges og broutales Slags at regne disværre; Alle undesindede, Gud forandre og omvende; Derimod de Goede, Gud velsigne og belønne; Ak hvor stoer antall af uartige børn og malitieuse Lære-drenge har krænket og Chikanered mig gammle uskyldige Mann, mens de unge turdte aldrig have understaaet saa-danne grove Ting at udøve imod mig, havde de ikke bleven tilskyndet og anført af de gammle; For exempel, mangfoldige gange bankede en vis læredræng paa min stue-Dør om Dagen, og paa min Gade-Dør mit om Natten, saa forskrekkelig, at jeg og alle mine Huuß-Folk tænkte at mit Huuß stoed i lyß-Lue, naar vi lukkede op, saa var de vanartige Afskomm borte og hafde forstukked sig, jeg kunde aldrig treffe ham i Giærningen, endskiønt vi sikkert viste hvem det var, thi han havde stoer Understyttelse og med-hold af dem som vare meget ældere, og dette giorde ham stoltere og forvognere, nogle gange løb han med Svermere

og

og pufferter somm var fuld med krutt antændt, og skiod forskrekkeligen paa min Stuedor som gik til Forstuen, saa at samme min Dor, var fra oven og til nederst under gandske kull-sort af benævnte Krutt og pulver saa det var en gruelse at see;

Hvor læt kunde der ikke skeet stoer Ulykke, saa at mit Huuß kunde have staaet i Lyß-Lue; Hand giorde mig stoere Forfolgersser og bespottelser, og det i Tuusende-Tall, hand fik fleere Drænge til sig, som raabte heele Dage igiennem ham til villighed, efter mig saa skammelig, som hand ey kunde raabt grovere effter en Hoere eller Tyv, og dette maatte jeg altsammen taale, naar jeg klagede over ham hos hans Hosbonde, saa nægtede hand saadant og giorde det altsammen til Logn, endskiont det dog var bare Sandhed; Det var min Respect alt for nær at lægge mig ud med end Dreng og naar jeg klagede, bekomm dette skarnagtige Menniske storste Medhold; jeg kunde giærne skrive en heel piesse om hans Uteerligheder, og overmaade uforskammede Formasteligheder, om jeg havde Tiid dertil, jeg kunde tilsidst aldrig hverken gaae ud eller ind meere for dette uartige og meget slette U-optugtede Menniske;

Nu skulde jeg skrive noget om endeel falske og Utroe-Svenne jeg har haft og maatte trækkes og plages en Tiid lang (saalænge det den goede og fromme Gud behagede) nemmlig: Forend jeg gaaer videre maae jeg anfore, En ret gylden-Psalme af de danske gammle, af Salig Herr Biskop Kingo! Som er alle fromme og Gudsfrygtige Danske meget vellbekiendt, og vill her for Rummet skyld kun Eet Eeniste vers anfore, nemmlig: Det 5te Saaledes lydende:

O! Jesu fromme, Min alsom störste Roe, Lad mig ey komme hos mine Uvenner at boe, lös du min vaade,

og

og för mig med dig hiem, Hielp mig med din Naade, at jeg kand komme frem, Til dit det gode Skiönne Jerusalem:

Hoystærede, Velltænkende Læsere! Denne Psalme, har alletiider været mig Levende og hoystbevægelig især naar samme er bleven Affunget udi De stoere Danske Hoved-kirker med de herrlige og store Orgelværker, visselig, baade Psalmen og Melodien har alletiider kommet mig saa yndigst og hoystbevægeligst forre, at jeg umueligen kunde bare mig for at maatte bitterligen Græde, især naar jeg havde hort Prædiken, og jeg horte denne ret gyldene-Psalme be-gyndte med Orgelværket og Meenigheden at intonere, da begyndte mine Taarer ret hobeviis at trille ned af Kin-derne; især naar jeg var nyelig i frisk erindring da jeg var spottet og irritered, da jeg var gaaet hen til Kirken, og folgelig mine Saar som vare knap lægte, bleve paa nye igien af Spotterne oprisset og oprevne, saa samme kunde aldrig faae Roe fuldkommen at læges;

Ligeledes er mig benævnte Psalme da den disværre nu overalt i de store Danske Hovedkirker ey meere Synges, thi i denne nye Psalmebog der nu bruges er samme reent udladt, af hvad Aarsag veed jeg ikke, den samme er ikke lang, mens kun bestaaer af 6 vers: Saa er samme mig og ligeledes bevægelig nok hiemme i mit Huuß;

Jeg erindrer mig endnu gandske vell, min førſte Con-ditions-Svenn, effter min Sal. Moders-Dod, ved Navn P: Hand tiente mig i mange Ting meget utroe; Iblant andet holdte jeg ham engang for, at hand havde Patienter hem-melig for sig selv, og naar Hand bekomm betalning, be-holdte hand ogsaa Pengene for sig selv, da jeg dog var hans Herre, og lagde baade Kost og Lonn paa Bordet til ham;

Hand

Hand gav mig et rett snorrig Svar med Ord og Tegn, det skulde være saa meget som en art af en Eed, hand vilde giøre for mig, som for exempel: naar en Mahometaner giør Eed: Saa griver hand sig ved sit Skiæk, og forsikkrer at han vill holde helligt hvad som hand lover, og holder saadant ogsaa vist nok; mens denne min Svenn holdt ey sin Eed; nemmlig: Hand toeg og hævede sin Perük gandske høyt i Væyret, og ønskede derhos at Satan skulde flyve med ham 100 gange over vor Frue-Kirke-Taarn og høye Spiir, om hand havde Een eniste Patient etc. det er, hand havde slet ingen Patient som havde nogen udvortes Skade eller Bræk; Høygunstigste Læsere! mærk nu hvad skeede; J det samme bankede nogen paa min Dør, man lukkede op, der traade en Pige fremm og spurgte mig om der ikke logerte en Feldskersvenn hos mig ved Navn P: Jeg svarede hende, hvad, logerer? Mine Svenne tiener mig for Kost og Lønn, mens ikke logerer hos mig, derpaa viiste jeg hende min Svend, med de Ord: Der staaer hand, hun vendte sig til hannem og sagde: jeg skal hilse ham fra min Madamme og hendes Søster, som har Rosen og huller i beenet, hvorforre forsømmer hand hende? Hand har nu ey været hos hende i 4re til 5 Dage og hvad hand har lagt paa er reent snavs, thi hun er bleven meget værre deraf som hun var før, hun er fuld af Piine, og hendes Skade seer nu rett farlig ud;

Jeg saae til ham med en vreed og koldsindig Miine, og sagde: Nu vell an, lad nu skee hvad hand selv har ønsket sig, hand veed nok hvad hand nu nyeligen sagde til mig forend Pigen komm, tør hand nu vell understaae sig og være saa dristig og forvoven at repitere hans forrige Ønske?

Hand

Hand blev derpaa gandske tavs, og skammed sig baade for mig og for Pigen, som ey endnu var bortgaaet;

Nogle Aar dereffter bekomm jeg Een Substentant eller fremmed-Svenn han var kun 3de Dage hos mig, saa kunde jeg ikke længere holde ud med ham, hand var endnu meget værre end forrige benævnte; hans Navn var A: Eet ret Affkumm over alle Affkumme, og det aller broutalste Menniske jeg min heele Livets og Levnets-Tiid har kiendt eller seet, Den forste Dags-formiddag han var kommen i mit Huuß, modte min ædle og redelige Venn og Collega Herr Doctor Pavonarius [1]) mig paa Gaden, hand spurgte mig om jeg nu havde bekommed en Svenn paa min Barbeerstue, jeg svarte med Ja, og sagde hans Navn, Min Gud! Svarede min Venn herpaa, det er ret et ugudeligt og tradsig Skarn der kand gaae paa benene, for Guds skyld skaff hannem af, og det jo for, jo heller, det vill jeg raade Dennem, hand anretter ellers Dem storste Ulykke i Deres Huuß; Hand blev ved og fortalte mig hvad Een fornemme Borger, den ædelsindede og stoere Menniske-Venn, nemmlig Reisebageren Herr Stubsack [2]), (nu salig hos Gud, havde fortalt til hannem, om hans overmaade slette Opforsel paa Veyen Forst, forstillte han sig og hyklede for benævnte brave Mand, at Hand toeg ham paa Een af Hans Vogne paa det bagerste Sæde, paa Veyen til Residenz-Staden, paa denne tour, lagde hand sig ud med alle de skikkelig Folk der vare i Svitten begyndte krakelerie, og vilde

---

[1]) Martin Pavonarius ejede fra 1756 til 1790 dav. Nr. 72 (nu Nr. 11) i Pilestræde. Han kaldes i Skattelister forst Barber, siden Chirurgus og tilsidst Licentiatus Medicinæ. Han maa have været en Tydsker, da hans Navn ogsaa skrives Pafonarius.

[2]) Rejsebager Stubsach var vel Jokum Stubsach, der tog Borgerskab 1749 og døde 1760.

vilde slags, klammres med dennem, saa at den goede redelig Mann benævnte Herr Stubsack! takkede Gud, at De endelig havde opnaaet Kiöbenhavn for at blive befriet og slippe dette største skarnagtigste Menniske;

Det var den 3die Dag kun, hand, nemmlig: dette vilde Tyerdyr havde været i mit Brod, samme Dag om Aftenen komm hand gandske silde hiem ved Midnats-Tiide, hand bankede paa min Gaddor i Een eniste Minute over 50 gange med bankeren eller Hammeren som var paa Doren, med saadan art hæfftighed, som maaske et fornufftig Menniske kunde haft Aarsag, for exempel: naar Huuset havde staaet i Lyß brændende Lue, og Ilden havde brænt ud af alle Vindver; eller og at der havde været nogen effter ham med dragende Sværd og vilde have myrdt ham; Enhver velldommende og velltænkende Læser maae tænke, at vii alle i Huuset havde største Aarsag paa det allerhæfftigste at forskrækkes, da man horte saadan umeenniskelig banken, jeg og Pigen og vi alle i Huuset komm til Gaddoren løbende i allerstørste alteration, og lukkede ham op, jeg som baade var Huußvært og hans Herre, spurgte ham, med et allvorligt Ansigt: Hvad hand tænkte, og om hand var gal, eller beskienket; der begyndte han forst at blive ret gal, løb op af bag-Trapperne paa Svenne-Kammeret slog Vindverne op til Vækene, at nogle ruder klang og sprang reent i stykker, skiældte, smælede paa mig, Pigen, og alle Folk i Huuset at vii ey havde lukket ham hastig nok op og saa viidere;

Strax derefter komm dette broutale U-Dyr og rasende Biorn ned igien i Gaarden, gik paa Vandhuset S: V: begyndte igiæn at skiælde og bande grueligen, jeg lukkede min stuedor op og spurgte ham; om hand vilde holde Freed, og have respect for mig som hans Herre og Huußvært, mens det hialp intet, min Pige sagde til ham hand skulde

dog

dog tie for mig og gaae op paa kammeret og gaae i Sæng; derpaa reev hand trallværket paa bagtrapperne løß, endeel, som var kun med nogle Somm annaglet, kastede Pigen omkulds paa guldet og vilde traadt hende med Fodderne, mens til alt Lykke hialp hende dette stykke af trallværk som laae over hende til hendes beskyttelse, nu tænkte hand allerede at hun var død og myrdet, medens løb jeg i Gaarden, saa op til nogle Huußfolk nemmlig til Mandsfolkene som vare ved Pennen og sadde Contoiret paa Posthuuset jeg var vreed og raabte til dennem hvorlænge de vilde bie, til de vilde komme ned og hiælpe mig og Pigen at vii ikke bleve myrdt af dette gale-Mennişke, i det samme greeb han mig Mordriskviis i mine lange Haar (thi jeg bar den gang endnu mit eget Haar) og slog mig min høyre tinding paa det heftigste, og vilde slaae og stødt mig imod Plankeværket med Hovedet, og følgeligen havde reent myrdt mig, mens Gud skee ævig Ære! naar Noden er stærkest, saa er den naadigste Gud nærmest, og naar han vill Hielpe, saa kand Hand hiælpe med svage og ringe Midler, nemmlig: Det var min gammle Pige, som vor Herre! ligesom sendte til min Frelse at jeg ey skulde Dræbes af dette malitieuse Menniske 'og ret grumme Tygerdyr; Hun Pigen effter Hun havde ligget et lidet under dette staket-stykke som han af galskab og yderste Bitterhed havde løsreven, recolligert sig sprang op og fattede Mod, resolverte tapper at frelse mig, den gang jeg nu saaledes droges med Morderiske Menniske; endskiønt hand havde mig i Haaret, (thi jeg bar i de Tiider endnu mit eget Haar) og holdte mig meget stivt af alle kræffter saavit min styrke kunde tilrekke, toeg benævnte min Tieniste-Pige dette stykke Træ, tog hendes tempo nøye i agt, især at hun ey uskyldigen imod hendes Villie skulde treffe mig og tog træet med begge Hænder og slog ham af yderste

kræffter

kræffter bag paa denne Morderes Hals, saa at Hals-beenene knagede, i samme Minute lod hand af fra mig, og gav et græsselig brøl af sig som en gal Tyr der bliver slaget for Panden og dog kun halv er truffet; Endelig effter lang noslen komm mine Mandfolk i Huuset ned i Huuset og vilde frælse mig, da jeg dog alt længe forher havde raabt til dem om Hiælp, mens De havde endnu, den første gang, ikke fattet ret Courage, den gang de nu var kommet ned i Gaarden, gave de ham en meget haard forviis, og straffede ham med Eet Ørefigen eller kindhæst paa gammel Dansk, og da var hans broutalitæt af angest, da vii saa Mandstærke komm om ham, vilde hykle for mig og kaldte mig med en Caracter som var mig meget for høy, nemmlig: naadige Herre, Deres Ord lydte saa-ledes: J rette utaknemmelige Menniske, veed j da ikke at hand er baade eders Herre som lægger kost paa borde for jer, og tillige er eders, og vores, Huußvært og i vill myrde Hannem udi hans eget Huuß, hand end und Sammvittig-hed og turde aldrig svare Dennem et Eeniste Ord, hand stoed som fattig Peder Erikssen og havde tabt reent hans broutale-Moed, og saa gaaer det gierne med alle broutale, som ikke besidder den Sande-Dyd, nemmlig den rette Tap-perhed somm grunder sig paa Gud! og Hans hellige-Ord, Disse retskaffene og brave-Folk, holder ud til Enden, og bliver aldrig forsagt, thi De har en goed, og reen Sam-vittighed indtil Enden; NB: Havde Gud ey hiulpet mig og frelste mig ved Pigens-Haand, saa havde jeg været myrdet længe forend mine Mandfolk komm ned; Endeligen, blev af os alle resolvert at hand skulde udsettes af mit Huuß, thi jeg havde ingen Lyst at beholde ham længere, thi jeg stoed i Fare at hand kunde begynde endnu en anden Aften paa nye igien, altsaa blev hand udsatt paa Gaden, og jeg overleverede ham til vor Vægter, som annammede

ham

ham strax, og vilde have slæbet hannem paa Raastuen, mens dette skarnagtige Menniske var meget stærkere end Vægteren som var en gammel Mann, han rev sig loß af Vægterens-Hænder og undlov; Hvad synes De Velldømmende og redelige Læsere! af visse Naboer som vare maaske ligesaa slett Sindede som dette Affkomm de toge ham i Deres boeliger og Forsvar, og torde dristig effter hans Lognagtige Sludder meente at vii alle havde beviist ham stoer overlast, fordi de havde hort ham stærk skrige, mens dette umenniske glæmmte at fortælle dennem, at hand vilde have myrdet baade mig og Pigen; kort Tiid dereffter gik hand med En Gronnlands-Farer til Gronnland; Disse brave Gronnlands-Farere, vare meget meere skikkelig end hand, mens disse benævnte Folk, lærte ham mores, og vidste retskaffen at tugte knosen saa at hand bekomm hver Dag dygtig prygel, indtil hand blev tvungen at blive lit ydmyg, saa længe det varede, endelig kom hand hiem igien til Hovedstaden, hand modte mig engang ved Helligeistes-Kirke, og der hand saae mig begyndte hand paa det allergroveste at spotte og belee mig paa offentlige Gade, saa at en meget honett Feldskersvenn komm derover til, og skiændte dygtig paa hannem, vendte sig siden til mig og sagde: De behager slett intet at svare hannem det skarn, thi hand er baade Gal, og drukken; kort dereffter døde dette overmaade Ugudelige og skarnagtige Menniske og det foruden den ringeste pænitenze eller allerringeste Ommvendelse, thi hand troede slet ingen Opstandelse, eller ey nogen belønning for det goede, eller nogen Straff for det unde, effter Doden, og døde saa bort i hans Synder;

TILLÆG.

I.

Forhør over Anledningen til Ildebranden 1728.

(Oversat fra Tydsk. Den originale Kommissions-Protokol kendes ikke, men en Afskrift af denne findes i Haandskriftsamlingen paa Ledreborg, Nr. 234 i Kvart.)

Actum Kjøbenhavn d. 24. Octobr. Anno 1728.

Efterat den allerhøjeste Gud saa vidt har afvendt i Naade den over denne Stad i nogle Dage ulykkelig overhængende Ildebrand og der skal være fundet hos nogle forvovne og ugudelige Folk brændende og mistænkelige Materialier, da er paa Deres kgl. Majestæts allernaadigste Befaling bleven holdt en ordentlig Kommission under Præsidium af Højvelbaarne Hr. Generalmajor von Arnoldt og i Nærværelse af Hr. Stiftamtmand von der Osten, Hr. Major Reichau af det kgl. Grenaderkorps og Hr. Oberstlieutenant Thile af det Fynske gevorbene Regiment forat udfinde Autores til dette ugudelige og forbryderiske Forehavende.

For det første bringer Brygger Clas Buchwaldt paa Nørregade til Hovedvagten en Kone Mette Sørens, som han foregiver at have truffet i en Kælder i Mikkel Bryggersgade, hvilket Hus blev reddet, hvor hun havde lukket sig inde og hvori Ild havde været tændt; ogsaa var i denne Kælder fundet en Skaal med Tælle og herved et brændende Stykke Træ, som Folkene maatte slukke med Vand.

Hvorhos bemeldte Kone Mette Sørens er ført frem og examineret paa følgende Maade:

Art. 1. Hvad hun hed og hvad hun var for en? R. Hun hed Mette Sørens og hendes Mand var Mursvend ved Brandfolkene, havde fra Mikkelsdag boet i en Kælder i Mikkel-Bryggersgade.

Art. 2. Om hun ikke havde lukket sig inde i sin Kælder og deri var blevet fundet en Skaal med Tælle, hvorved der var lagt et Brændestykke. R Den ene Kælderdør havde hun haft lukket og den kunde ikke aabnes indvendig fra, men den anden Dør til Kælderen havde været aaben. Hun havde deri haft en Skaal med Tælle, som hun havde samlet, men der var ingen Ild tændt derved, og hun havde ikke haft anden Ild i sin Kælder end en Smule i Ovnen.

Art. 3. Om hun da ikke havde haft i Sinde at stikke Ild i Huset dermed? R. Nej, hun havde kun haft samlet i Kælderen til egen Brug en Smule Ved, som havde været tændt og igen var slukket.

Borgeren Clas Buchwaldt tilbyder sig at bevise, at der havde ligget et Stykke Træ ved Skaalen med Tælle.

Dimitteret.

For det Andet er fremført Christence Jensdatter, hos hvem der er fundet en Kurv fuld af Sværmere, og er hun forhørt over følgende Artikler:

Art. 1. Hvad hun hed og hvad hun var for en? R. Hun hed Christence Jensdatter og hendes Mand ved Navn Andreas Sivers Seedahl havde været Lieutenant ved Søetaten.

Art. 2. Hvor hun boer? R. Forrige Fredag var hun flyttet ind i Helsingørsgade i et Hus, som tilhører en Enke ved Navn Inger Per Hansens.

Art. 3. Om der ikke i bemeldte hendes Hus i Helsingørsgade var fundet en Kurv fuld af Sværmere? R. Jo, i bemeldte hendes Hus var blevet fundet en Kurv fuld af Sværmere, hvormed det forholdt sig saaledes. Hun (Deponentinden) havde vel et halvt Aar været syg og ligget i Sengen, saa havde forrige Torsdag Aften en Fyrværkers Kone, hvis Mand nylig var afgaaet til Grønland, om Aftenen Kl 9 banket paa hendes Dør og spurgt Deponentinden, om hun maatte sætte en Smule Tøj i hendes Hus. Deponentinden havde sagt: Ja, i Guds Navn. Saa havde hun sat denne Kurv i hendes Stue og sagt til hende, hun maatte ingen Lys lade komme dertil, det kostede

mange Penge. Hvorpaa denne Kone var gaaet bort og havde forinden sagt. hun vidste ikke, hvor hun skulde hen dermed, hun vilde gærne kaste det i Stranden, naar hun kunde komme til, ogsaa havde denne Kone medtaget et Lommetørklæde fuldt af hvide lange Tingester, som hun paa Gaden kastede i Rendestenen. Denne Kone boede i Grønnegade hos Tobakspinderen, og hun vidste ikke, hvad hun hed, men hendes Mand hed Hans Jørgen.

Art. 4. Om hun da ikke tilligemed bemeldte Kone havde været intentioneret hermed at stikke Ild i Huset. R. Nej, hverken hun eller Konen havde haft den ringeste Intention dertil, hvorfra Gud bevare hende.

Hvorefter Fyrværkeren Hans Jørgens Kone ved Navn Margarete ved Vagten er bleven hentet, og deponerede hun paa følgende Maade:

Hendes Mand var som Overfyrværker gaaet med til Grønland og havde efterladt en Del Sværmere og sidst skrevet til hende, at hun skulde sælge dem. Da nu Branden var opkommen, havde hun gærne villet kaste dem i Vandet, men ikke vidst, hvor hun skulde hen dermed, og da var hun gaaet til Christence Jensdatter og havde bedet hende, om hun ikke maatte lade dem staa lidt der, men hun skulde passe vel paa og fremfor alt ikke lade komme Lys dertil. Saa havde hun taget 4 Raketter og stukket dem i Snavset og derpaa gik hun bort. Ellers havde hverken hun eller Konen Christence Jensdatter haft det ringeste Ondt i Sinde, hun vidste jo, at hun i saa Tilfælde udsatte sig for evige Straffe.

Dimitteret.

Denne Kone er gaaet bort forat hente sin Mands Brev om Salget af Raketterne.

Kom Margrete, Fyrværker Hans Jørgens Ægtehustru, producerede en Skrivelse fra sin Mand, dateret Straat David 9. Juli 1728, hvori han spørger, om Hr. Lieutenant Olsen har solgt noget af Fyrværkeriet og hvad hun har faaet derfor, og hermed har hun bevist sit Udsagn.

I Anledning af denne Sag med Christence Jensdatter, i hvis Hus er fundet en Kurv fuld af Raketter, fremkom da ogsaa Politibetjent Bang, som erklærede, at han ingen videre Illustration kunde give ang. den fundne Kurv med Raketter og i saa Henseende

beraabte sig paa sin udgivne og vedlagte Rapport sub Nr. 1; han havde fundet denne Kurv med Raketter i en Krog i Huset og ellers ikke paa noget mistænkeligt Sted.

Nr. 1.

Anno 1728 d. 22. Okt., som der spørgedes, at i Helsingørsgaden var Ild antændt, forføjede vi os derhen, hvor da ved vores Ankomst i Gaden stod en Del Folk samlet foran et Hus, som bebos af en Enkekone navnlig Christence, hvilken Kone de der staaende Folk berettede allerede at være bragt i Arrest efter Hans Højgrevelige Excell. Hr. Commandant von Schponecks Ordre, og den Ild, som havde været tændt, var alt udslukt, vi dog fandt for raadeligt, siden den Mængde af Folk talede mellem dem om, at der skulde være Krudt indsat i Huset, at inqvirere Værelserne, og da efter lang Søgning fandtes i Stuen ud til Gaden i en Krog bagved Døren i en Kurv med adskillige Sorter og til Ildebrands Antændelse fordægtige Ting med Krudt, Salpeter og deslige tilsammen, først 12 Stykker Sværmere, 5 Stk. Granater, 4 sorte begede Cardustutter, 4 dito Stkr. røde, 7 Stkr. lange dito, 20 Stk. store Raketter indbundne i Carduspapir, 9 Stk. røde dito mindre og nok i samme Kurv 2 Træ-Instrumenter, hvilket alt, siden det i Politifuldmægtig Arentsens Hosværelse var blevet efterset og specificeret, igen i Kurven blev indlagt og vist for Deres Velbaarenhed, dernæst for Hr. Kommandant von Schponeck og Præsident Schrader, hensat i Bevaring hos bemeldte Arentsen til videre.

Imidlertid fandtes ved Ilden, som var slukt, liggende en Del Klude, som havde været Ild udi, samt og i Stuen stod en Kiste ganske fuld pakket med Klude, den meste Del Linned. Endnu fandtes i Stuen staaende en halv Tønde Smør, som blev leveret i Bevaring hos Værtinden og Jens Pedersen Hielmsted, der sammesteds boende, eftersom man tvivlte om dets rigtige Tilkomst. Under en Seng i samme Stue fandtes et Stykke Jern fra en Sprøyte, som troligt ikke maa være rigtig tilkommen, hvilket blev medtaget og hos mig Envold Brogaard til videre indsat.

Der skal ellers have været en aftakket Soldat hos denne Christence i Logis, men nu ej tilstede. Saaledes testeres af velbaarne Hr. Politimesters ydmygste Tjenere

J. Bang. Peter Lund.

For det tredie er Konen Sofie Andersdatter fremført og bleven examineret over følgende Artikler:

Art. 1. R. Hun hed Sofie Andersdatter og hendes Mand hed Jens Sørensen; han arbejdede paa Muddermøllen.

Art. 2. Om hun ikke havde lagt vaadt og raaddent Træ i sin Kakkelovn for herved at fremkalde Ildebrand. R. Forleden Fredag havde hun lagt nogle vaade Spaaner i sin Kakkelovn, hvilke hendes Mand havde samlet; de vilde ikke brænde, men røg meget, hvorfor Naboerne havde gjort Larm, fordi Spaanerne røg, og paastod, at der var noget, der brændte. Ellers havde hun ikke haft den ringeste Intention at fremkalde Ildebrand hermed, men vilde kun skaffe sine fattige Børn nogen Varme. Hun boede i Helsingørsgade. Alt dette kan hun bevise ved en af sine Naboer og andre Vidner.

Dimitteret.

For det fjerde er fremført 7 Jøder, nemlig:

1. Marcus Levin, en jødisk lærd Mand, foregiver, at han i Stormgade, uden at han havde pecceret det ringeste, var bleven fangen og arresteret af en Soldat. Der findes ingen Anklage imod ham, men han klager meget mere, at samme Soldat har visiteret ham paa Gaden og frataget ham 10 Speciesducater; han kunde nok kende ham igen, naar han fik ham at se.
2. Jeremias Levi foregiver, at han er bleven arresteret ved den lille røde Bro[1]) af Soldater. han havde intet gjort, og der findes ingen Anklage imod ham.
3. Salomon Salomonsen, og
4. Joseph Moses Fürst anfører, at en Karl, hvem de ikke kendte, havde anfaldet dem og leveret dem til Skildvagten ved Blaataarn[2]), hvorfra Underofficeren havde sendt dem hid. De havde intet strafbart begaaet og der er ej heller nogen Anklage imod dem, ligesom Salomon Salomonsen havde tabt 5—6000 Rdl. ved denne Brand.
5. David Abensur, og

---

[1]) Ud for Knabrostræde.
[2]) Ved Vagthuset ved Slottet.

6. Jakob Palachi angive ligeledes, at en Soldat har grebet dem ved Blaataarn, hvorfra Underofficeren havde sendt dem hid. De havde ikke pecceret det ringeste og der findes ligeledes ej heller nogen Anklage imod dem.
7. Esaias Salomon deponerer, hvorledes han har mistet sin Ejendom i Ilden og vilde gaa til Kristianshavn forat finde et Kvarter, men da havde et Par Soldater grebet ham ved Blaataarn og bragt ham i Vagten. Han boede ellers i Frederiksstad i Holsten og solliciterede her noget, men vidste sig ikke skyldig i noget Delictum eller i noget Strafbart.

Dimitterede.

Da Klokken var bleven henved 8 Aften, er dette Forhør og denne Kommission opsat til imorgen og for saa vidt sluttet.

Actum Kjøbenhavn ut supra.

Arnoldt. von der Osten. Thile.

Actum Kjøbenhavn d. 25. Oktbr. Anno 1728.

Dags Dato er den af Deres kgl. Majestæt allernaadigst anordnede Kommission continueret under Præsidium af Højvelbaarne Hr. Generalmajor von Arnold og de øvrige Herrer Assessorer.

Da igaar Aftes en saakaldet Baron von Thurn er optaget paa Gaden og bragt i Arrest, er han paa følgende Maade bleven examineret.

1. Hvad han hedder, hvem han er og hvor længe han har opholdt sig her? R. Han hed Johannes Josephus Carolus Dominicus á Gasser, var Baron von Thurn og har opholdt sig her omtrent et Aar.
2. Hvor han havde hjemme og hvilke hans Forretninger vare her? R. Han hørte hjemme i Kanton Schweitz og havde ingen Forretninger haft her.
3. Hvor han havde logeret her? R. Han havde logeret hos Madame Thilau.

Af dette Menneske har intet videre været at bringe ud, da han synes at være vanvittig. Han har vel tilstaaet, at han har haft en Krans, som han har kastet bort, men snart har han igen nægtet det og intet forstandigt Ord har man faaet fra ham. Da nu Hr. Lieutenant Piper allerede igaar Aftes har examineret dette Menneske efter Beretning af Kaptejnen i Vagten, og han har tilstaaet for ham, at

han har begaaet en stor Synd. saa er Lieutenant Piper kaldet herhen, hvilken videre har udspurgt ham herom og om han ikke havde haft nogen Begkrans; for ham har han da igen tilstaaet dette om en Krans, men ikke expliceret sig, hvori den store Synd, som han har begaaet, bestod, og han har derpaa igen nægtet, at han havde haft nogen Krans. Derpaa blev han truet med den polske Buk [1]) og noget lagt ved hans Hoved, men der var intet forstandigere at bringe ud af ham, hvorfor han blev dimitteret for at komme sig [2]).

Hvormed da Kommissionen er sluttet og behørig underskreven af Præses og de Herrer Assessorer.

Actum Kjøbenhavn ut supra.

Arnoldt. von der Osten. Thile.

Actum Kjøbenhavn d. 26. Oktbr 1728.

Idag har Kommissionen sub Præside Hojvelbaarne Hr. Generalmajor von Arnoldt tilligemed de ovrige Assessorer igen samlet sig, med Undtagelse af at Hr. Major Reichau er traadt ud paa Grund af Afmarch.

Fremkom Hr. Kancelliraad Krogs [3]) Tjenestepige Johanne Christine og deponerer hun, at hun paa Østergade har truffet tre Koner, af hvilke de to bare Sække, men den tredie havde haft noget i Forklædet. Deponentinden havde saa set, at af den ene Kones Sæk fløj Ildgnister, hvorfor Deponentinden vilde gribe hende, og hun havde overalt paa Livet, hvor hun havde følt, været ganske glat. og da Deponentinden havde holdt hende foroven i hendes »Futterhemd«, har hun villet bide hende og løbe bort. Men hun havde igen grebet hende hos Isenkræmmerens ligeoverfor. I det samme var den anden Kone ogsaa bragt derhen og begge paa Befaling af en stor Herre, der just var kommen kørende, arresteret af nogle Soldater, men den tredie Kone var kommen bort, hvorpaa begge Sække bleve bragte hen ved Apotheket, Indholdet rystet udi Kar og fundet at bestaa af vaadt brændt Korn, hvori fandtes nogle

---

[1]) Se om denne Straf: Rist. Fra Støvlettiden S. 191.

[2]) Han underkastedes altsaa Tortur, formodenlig med Hampeline med Knuder i, der ved Omdrejning af en Stok pressedes imod Hovedet.

[3]) Maleren Kancelliraad Heinrich Krock.

Gloder, der ikke vare fuldstændig slukkede og hvori endnu var nogen Ild. Ellers havde der ogsaa blandt Kornet været en Sten-Tallerken og en Raket, hvori der var Krudt og forneden Tjære. Raketten var rund og havde været omvunden med Jærn-Traad. De mente, at de godt kunde kende disse Koner, naar de igen saa dem, idet den ene var koparret og den anden glat i Ansigtet.

Hvorpaa Lærlingen hos Apotheker Scharfenbergs Enke, ved Navn Scherning, er kaldt frem og udsagde han følgende:

> De havde grebet de omtalte Kvinder, der vare 3 i Tallet, fordi de to havde baaret Sække med Korn, som havde røget, og da de havde rystet Kornet i Vand, havde det endnu røget.

Paa Spørgsmaal deponerede denne Person videre, at der ingen Raket havde været iblandt Kornet, endnu mindre Svovl eller andre brændende Materier og han havde ikke iagttaget det ringeste af saadanne Sager.

Dimitteret.

De to Kvinder, som havde baaret Kornet i Sække, have ikke været at finde i nogen Vagt, skønt man har gjort tilbørlig Efterspørgsel.

Fremdeles fremstod Hr. Oberst Walters Tjener Christen Orup og angav, at der ikke er ham andet bekendt om Kældermand Lindholms Forbrydelse, end at denne tilligemed sin Kone var bleven fort forbi hans Herres Kvarter, og fordi man havde sagt, at de i Vingaardstræde havde tændt Ild, saa havde han fulgt med til Hovedvagten.

Dimitteret.

Endnu konfererede Hans Højgrevelige Excellence Hr. Groskansler Holsteins Løber Johan Georg Schultz og deponerede han:

> Der var opstaaet et Raab, som om der havde været Ild i Kældermand Lindholms Kælder, og da var Deponenten løben til og havde fundet Stuedøren i hans Kælder tillukket, hvorfor han og de andre Folk havde lobet Døren op og set, at der havde ligget lidt Ild paa Skorstenen. Ellers havde en Mand leveret Deponenten nogle Stavre af en gammel Tjæretønde, som han skal have fundet under Kældermandens Seng, men Deponenten kendte ikke den Mand. Hvad Beget angaar, som ligeledes var fundet i Kældermandens Kælder, maatte han bekende, at nævnte Kældermand var Skoflikker, der maaske

kunde have brugt dette Beg til sit Haandværk. De faa Stavre af en gammel Tjæretønde, som vare fundne i Kældermandens Kælder, havde Deponenten vist Hs. Højgrevelige Excellence Groskansleren, der havde befalet at gæmme Træet og at arrestere Kældermanden. Iøvrigt havde denne Kældermand tilligemed sin Kone boet mange Aar i denne Kælder, og Deponenten havde selv logeret hos dem i $1^1/_2$ Aar og aldrig set noget mistænkeligt hos dem, uden at saavel Manden som Konen vare forfaldne til Brændevin og ogsaa begge paa den Tid havde været meget drukne

Dimitteret.

Videre er fremkaldt Regimentstamburen Jorgen Kose af det fynske gevorbene Regiment, og udsagde han følgende:

En Underofficer i hans Regiment, der havde haft sin Post i Vingaardstræde, havde bedet ham gaa til Hs. Højgrevelige Excellence Hr. Kommandanten og melde, at der havde været Ild i en Kælder og at begge Kælderfolk vare arresterede. Da han nu var kommen til Vingaardstræde, havde Skorstensfejermesteren ved en af sine Folk ladet ham give lidt Beg og sagt, at de havde fundet det i Kælderen, han maatte bringe det til Kommandanten. Saa havde Deponenten lagt dette Beg i lidt Papir og vist det til Hs. Højgrevelige Exc. Kommandanten, der havde befalet ham at gæmme det og fremvise det i Kommissionen, hvad han nu gør.

Hvorpaa Kældermanden Lindholm er kommen frem og er bleven examineret om følgende Artikler:

Art. 1. Hvad han hed med Daabs- og Tilnavn og hvem han var? R. Han hed Andres Torkelsen, var født i Lindholm og havde boet i Vingaardstræde i en Kælder i 15 Aar.

Art. 2. Om han ikke sidste Fredag havde haft Ild i sin Kælder og derfor lukket Studeøren til sin Kælder? R. Han havde haft lidt Ild i Kakk lovnen, hvilket havde foraarsaget Røg i Stuen, og vidste han ikke, at han havde lukket sin Stuedør i Kælderen.

Art. 3. Om der ikke i hans Kælder var fundet nogle Stavre af en gammel Tjæretønde. R. Jo, han havde liggende ved en Væg i sin Kælder nogle Stavre af en gammel Tjæretønde, som han havde faaet af Rebslagerne paa Holmen og brugte til Brændsel.

Art. 4. Om han ikke vilde bruge disse tjærede Stavre til at fremkalde Ildebrand med? R. Nej, det havde han aldrig ladet komme i sit Sind.

Art. 5. Hvor han havde faaet den hos ham fundne Sølvske og Pengene. R. Han havde selv tjent Sølvskeen og Pengene.

Art. 6. Om han havde haft en Del Beg i sin Kælder? R. Han kunde have haft 1 eller 2 Pund Beg i sin Kælder, fordi han ikke kunde købe mere paa engang, og dette Beg havde han brugt i sit Haandværk, fordi han var Skoflikker.

Dimitteret.

Hvorpaa Kældermanden Lindholms Hustru blev kaldt frem og forhørt om fornævnte Artikler.

Art. 1. R. Hun hed Christine Larsdatter og havde hun tilligemed sin Mand boet i 15 Aar i en Kælder i Vingaardstræde.

Art. 2. R. Hun havde sidste Fredag haft lidt Ild, der var udbrændt, i sin Ovn, og naar det var Sondenvind og Folk oppe i Huset paa Salen havde Ild paa, saa kunde de nede i Kælderen ikke nære sig for Røg; hun vidste ikke, at hendes Stuedør af den Grund havde været tillukket, men hun kunde ikke vide, hvad hendes Mand maaske havde gjort.

Art. 3. R. De havde siden Pinse haft liggende i deres Kælder nogle Stavre af en gammel Tjæretønde, som de havde faaet af Rebslagerne paa Holmen, hvilke hun vilde hugge smaat og bruge i Vinter til at tænde Tørvene i Ovnen.

Art. 4. R. Nej, Gud bevare hende derfor, der havde vel Ingen bedet mere end hun i Anledning af Branden, idet hun altid havde ligget og bønfaldet Gud, at han vilde bevare Slottet og Tøjhuset.

Art. 5. R. Hendes Mand havde tjent nogle Penge ved at sy Slanger til Sprøjterne, og derfor havde hun hos Guldsmed Borris paa Amagertorv ladet gøre 6 Sølvskeer og desuden sparet de øvrige Smaapenge.

Art. 6. R. Ja, det kunde være, at der havde været lidt Beg i deres Kælder, men ikke mere, end hendes Mand brugte til sit Haandværk, og vidste hun ikke, hvor meget, fordi hendes Mand aldrig havde købt over 1 eller et Par Pund.

Hvorpaa den i Kommissionen producerede Sølvske og nogle Penge ifølge Hr. Kapitain Wiburgs Specification ere extraderede til Kældermanden Andres Torkelsens Kone.

Hvormed da til imorgen denne Kommission er sluttet og behørig underskreven af Præses og de Herrer Assessorer.

Actum Kjøbenhavn ut supra.

Arnoldt. von der Osten. Thile.

Actum Kjøbenhavn d. 27. Octobris Anno 1728.

Efter Aftale er Kommissionen under Præsidium af Højvelbaarne Hr. Generalmajor von Arnoldt og i Nærværelse af de forordnede Herrer Assessorer igen forsamlet.

Da der nu er givet den saakaldte og i Hovedvagten arresterede Baron von Thurn nogle Dages Tid til at komme sig, og da nævnte Menneske befinder sig i syg Tilstand, saa han ikke kan fremtræde for Kommissionen, har højbemeldte Kommission forføjet sig til ham i Corps de Garden og endnu engang med yderste Flid udspurgt den saakaldte Baron von Thurn om, hvad det var for en Krans, som han havde nævnt d. 25. Oktbr. og hvilken Synd han havde begaaet. Saa svarede han derpaa, at han ikke vidste om nogen Krans, han var et fattigt Menneske, der her havde søgt Underhold; han havde slet ingen brændende Sager haft og vidste ikke det ringeste derom; han kendte ikke de Folk, der havde logeret »im Limen-hofe« [1]), meget mindre havde han plejet den ringeste Kommunication med dem. Han havde været katholsk og var bleven luthersk, hvorfor Dr. Dürkop havde talt og solliciteret for ham forat faa noget til ham.

Eftersom Kommissionen havde fundet dette Menneske fattigt, sygt og elendigt og uden den ringeste Subsistance, han snart har sagt ja, snart nej til hvad han blev spurgt om, og der ikke var de ringeste Indicia for, at han havde omgaaedes med brændende Sager, eller intenderet noget hermed og det af alle Omstændigheder ej heller er at antage anderledes, end at han er vanvittig og at Religionsforandringen maaske kan være den af ham forhen antydede begaaede Synd, og da han beraabte sig paa Dr. Dürkop og der ogsaa var sendt Bud til denne forat faa Oplysning herom, saa har desuagtet Kommissionen ladet bære denne saakaldte Baron von

---

[1]) Vistnok Mads Limes Gaard paa Vestergade, nuv. Nr. 29, hvor der i Gaarden boede »adskillige lejede Partier«.

Thurn fra Corps de Garden op i Retssalen, og er han der endnu engang bleven examineret.

1. Hvilken Religion han havde? R. Han var født i den katholske Religion, havde changeret Anno 1714 i Memmingen og antaget den Lutherske Religion, og havde Hr. Dr. Dürkop hans Attester herom.
2. Naar han først er kommen hertil Kjøbenhavn? R. For 3 Aar siden er han første Gang kommen hertil Kjøbenhavn.
3. Hvad der da havde været hans Ærende? R. Han havde søgt Almisser og til den Ende angivet sig for Hr. Dr. Dürkop, til hvem han var recommanderet fra Sverig.
4. Om da Hr. Dr. Dürkop havde antaget sig ham og intercederet for ham? R. Ja, men han havde endnu intet faaet.
5. Om han selv havde søgt noget hos Hans kgl. Majestæt? R. Ja, omtrent for 6 Uger siden havde han sidste Gang indgivet en Memorial og tidligere forskellige, men havde intet faaet.
6. Hvoraf han hidtil havde kunnet leve og subsistere? R. Han havde en Kammerat, det var en Bogtrykkersvend ved Navn Schinckel, som havde haft Arbejde hos Hr. Kancellieraad Wieland, hvilken havde forstrakt ham med noget.

Man har sendt Bud efter Madame Thilau og hendes Mand ligesom efter Bogtrykkersvend Schinckel, om de vilde komme herop.

7. Hvor han havde lært denne Bogtrykkersvend Schinckel at kende? R. Han havde lært ham at kende i Norrköping i Sverig og han har lidt efter lidt forstrakt ham med 20 Rdl., som han har lovet at tilbagebetale, naar den kære Gud vilde hjælpe ham, og var Forstrækningen sket her i Kjøbenhavn, da samme Bogtrykkersvend hver Uge tjente 3 Rdl.
8. Om han ikke maatte indrømme at dette var en stor Forstrækning af en Haandværkskarl? R. Jo, det maatte han tilstaa, og denne havde givet ham Pengene af kristelig Kærlighed, ligesom denne, naar han kom her for Retten, kunde attestere, at han var en fattig og ærlig Mand.
9. Hos hvem han først her havde logeret, da han sidst kom fra Sverig. R. Han havde først logeret hos en Gæstgiver i Studiestræde ved Navn Johan Carl Eis, som paa Bogtrykker Schinckels Kredit først havde givet ham Spise og Drikke, hvilken ogsaa vilde kunne give ham Vidnesbyrd som en ærlig

Mand, og havde han forskellige Gange siden logeret hos denne Mand.

Denne Vært skal ligeledes kaldes for Kommissionen.

10. Hvor han videre havde logeret? R. Derfra var han kommen til at logere hos en Bogtrykkerkone Mad. Thilau i Lille Kannikestræde, indtil Branden var kommen dertil. Han havde paa Bogtrykkersvend Schinckels Kredit faaet Spise og Drikke i dette Hus.

11. Om han havde haft andre Værter i Kjøbenhavn? R. Nej, ingen Flere.

12. Om han ellers har været bekendt i Kjøbenhavn? R. Nej, han havde ellers ikke været bekendt med Nogen her.

13. Om han kunde benægte den Underretning, man havde om, at han var tilstrækkelig bekendt i »Limen-Hofe« og havde gaaet de Fremmede, som logerede der, til Haande og været Kok? R. Han kendte ikke Lime, vidste ej heller, hvor hans Hus havde været, meget mindre kendte han de Folk, der havde logeret der, havde ej heller nogensinde været Kok i det Hus.

14. Om han ikke kendte Skrædder Büschel og de tre Personer Johan Adrian Fischer, Christen Freudenreich og Student Grote [1])? R. Nej, han kendte ikke alle disse Folk, havde aldrig set eller omgaaedes dem.

15. Paa hvilken Maade var Mad. Thilaus Hus odelagt, da Branden foregik. R. Han havde i Mad. Thilaus Hus paa den Tid ligget syg i Sengen, og da Huset var kommet i Brand, var han staaet op af Sengen og derpaa som et forrykt Menneske gaaet omkring paa Gaderne, hvor han da af forskellige Folk paa Grund af sin usle Skikkelse var greben som Mordbrænder og bragt til Hovedvagten.

16. Om da Folk havde fundet brændende Materialer hos ham? R. Nej, slet ikke, da de vel saa havde taget disse med til Hovedvagten.

Hvorpaa Tambur Berthram af Hr. Kapitain Duncamps Kompagni af det Fynske gevorbene Regiment er kaldt frem, og udsagde han om den saakaldte Baron von Thurn:

For tre Aar siden havde han set den saakaldte Baron von Thurn og Bogtrykkersvend Schinckel i Frederiksberg, han

[1]) Om disse Personer, se Tillæg Nr. 2.

foregiver, at han har changeret Religion og søgt sin Regres hos det danske og svenske Hof, hvorpaa han med Bogtrykkersvenden er rejst til Sverig, men for et Aar siden var denne saakaldte Baron von Thurn kommen tilbage hertil, og havde Bogtrykkersvend Schinckel underholdt ham og givet ham Subsistence, fordi han havde forsikret, at han vilde faa en Vexel fra Sverig, og mere vidste han ikke at sige om ham.

Da Mad. Thilau tilligemed sin Mand og Bogtrykkersvend Schinckel endnu ikke ere bragte hertil, er Borger Peder Rasmussen boende ved Vesterport, kaldt frem, og er han i Politifuldmægtig Silberlohs Nærværelse bleven forhørt paa følgende Maade:

1. Hvad han hed og hvor han boede? R. Han hed Peder Rasmussen og havde lejet sig ind i et Hus ved Vesterport, hvor han havde villet begynde med at være Marquetender, dog havde han gjort lidt derved, idet han ikke har boet der længer end siden sidste Mikkelsdag.

2. Om Ilden ikke var opkommen i hans Hus den 20. hujus om Aftenen? R. Nej, men Ilden var opkommen paa hans Værtindes Holoft, der ved Brædder var skilt fra hans Loft, og der var den opkommen nærved Brædderne, og han havde ikke vidst dette, forend Vagten var kommen og havde gjort Larm, hvorpaa han var sprungen op paa Loftet og saa, at det brændte deroppe. Derpaa raabte han, at han maatte have et Par Spande Vand til at slukke med, hvilke Værtindens Folk ogsaa bragte, men da dette ikke kunde hjælpe, var han gaaet ned forat redde noget, og havde Vagten hjulpet ham med at faa noget af hans Tøj ud. Ellers havde samme Dag i hans Værtindes Gaard arbejdet en Tommersvend, hvis Navn han ikke kendte, men som ved Kl. 5 eller halv 6, da han var færdig med sit Arbejde, var gaaet op paa Deponentens Loft forat bære ned derfra noget Grus og Sten, som havde ligget der paa Grund af Reparation, og havde Deponenten endnu hjulpet ham Sækkene paa Ryggen. Denne Tommersvend kunde bevidne, at paa den Tid havde han paa sin Skorsten ikke mere haft Ild eller Tælle.

3. Hvad hans Værtinde hed, af hvem han havde lejet Huset?

R. Hun hed Mad. »Boysen«[1]).

4. Om han ikke paa den Dag, da Branden opstod, havde støbt Lys? R. Jo, men havde ophørt en Time, førend Branden var opstaaet, og da denne begyndte, havde der ikke ligget uden to smaa Brande paa hans Skorsten.

5. Om da Ilden paa ingen Maade var kommen fra hans Hus? R. Nej, ikke med hans Vidende.

6. Hvormed han vilde bevise, at Ilden var opstaaet paa hans Værtindes Høloft. R. Han og hans Kone havde set, at Ilden havde været paa hans Værtindes Loft, og havde Værtindens Pige rakt ham Vand op paa hans Loft, fordi Ilden fra Værtindens Loft havde brændt igennem Brædderne paa hans Loft.

7. Hvor mange Børn han havde? R. Han havde 3 Børn, af hvilke den ene var 3, en 5 og en 7 Aar gammel.

8. Om ikke Branden var bleven foraarsaget ved et af disse hans Børn ved et Lys? R. Nej, ikke med hans Vidende.

9. Hvem der kunde give mere Oplysning om denne Sag? R. I hans Hus havde været han, hans Kone, en lille Tjenestepige og Værtindens Pige, der havde hentet en Kande Øl hos ham, netop som hans Kone var kommen ham imode og havde sagt, at der var Ildløs; iligemaade Menig Bangmann af Hr. Oberst Walters Kompagni af den kgl. Livgarde til Fods, der netop, som Ilden opstod, var i hans Hus og havde drukket et Krus Øl.

10. Om han kunde anføre flere Omstændigheder om denne Sag? R. Nej, han vidste ikke mere.

Dimitteret.

Hvorpaa Borgeren Peder Rasmussens Hustru Anne Iversdatter er kaldt frem og forhørt over samme Artikler:

Art. 1. R. Hun hed Anne Iversdatter og havde boet ligeoverfor Vesterport.

Art. 2. R. Nej, Ilden var d. 20. Oktbr opkommen over deres Port i Værtindens Hø og paa hendes Loft om Aftenen, da Klokken var henimod 8.

Art. 3. R. Hun vidste ikke, hvad deres Værtinde hed, da hun kun havde boet der siden Flyttetid.

---

[1]) Saaledes paa Tydsk, men dette maa paa Dansk hedde Mad. Boyes.

Art. 4. R. Hun havde samme Dag om Eftermiddagen støbt 4 Pund Tælle og deraf gjort ganske simple og smaa Lys og var hun for længe siden færdig, da Ilden opstod, men da Branden begyndte, havde hun ikke haft anden Ild i sit Hus end et Lys, som brændte paa Bordet; paa sin Skorsten havde hun ikke haft saa megen Ild, at hun kunde tænde en Svovlstik derved.

Art. 5. R. Nej, men fra hendes Værtindes Høloft, som havde været over Porten og ved Siden af, var Ilden opkommen.

Art. 6. R. Hun og hendes Mand havde set dette, idet de opdagede Ilden imellem Brædderne og derover bleve meget bestyrtede.

Art. 7. R. Hun havde 3 Børn, af hvilke en var 7, en 5 og en 3 Aar gammel.

Art. 8. R. Nej, Branden var ikke foraarsaget ved noget af deres Børn; om Aftenen Kl. 6 havde en Tømmersvend, der havde arbejdet for deres Værtinde, vel været paa deres Loft og havde baaret Sten og Grus ned og haft deres lille Søn med sig, men Ingen af dem havde haft Lys.

Art. 9. R. Der havde i deres Hus været hun, hendes Mand, den Menige Bangmann af den kgl. Livgarde til Fods og deres lille Tjenestepige, da Ilden opstod, i lige Maade Værtindens Pige.

Art. 10. R. Nej, hun kunde intet mere sige om denne Sag.

Hvormed da denne Kommission, da Tiden er gaaet, er sluttet til imorgen og af Hr. Præses og de Herrer Assessorer behørig underskreven. Actum Kjøbenhavn ut supra.

Arnoldt. von der Osten. Thile.

Actum Kjobenhavn d. 28. Oktbr. 1728.

Idag har Kommissionen samlet sig under Præsidium af Højvelbaarne Hr. General-Major von Arnoldt og i Nærværelse af de hertil forordnede Assessorer.

Og har Marketender Peder Rasmussens Værtinde Madam »Boye« ladet undskylde i Kommissionen, at hun paa Grund af tilstødt Sygdom ikke kunde komme tilstede, men lader aflevere i Kommis-

sionen en af hende underskreven edelig Attest om, hvad hun vidste om Brandens Opkomst, hvilken er oplæst og herved lagt som Nr. 2.

Nr. 2.

Samme Aften, som Ildebranden kom, sad mine Gæster til Bords, og jeg var selv i mit Køkken, sagde til min Pige, hun skulde hente en Kande dagligt Øl til Folkene, som hun og gjorde, mens blev noget længe borte, kom omsider ind og raabte og Marketenderen bagefter og sagde, det var ikke ret fat, der var Ild hos min Nabo. Da sagde jeg til to fremmede Folk, som logerede i mit Hus: sæt en Brandstige til, thi det maa være til Bodkerens, blev saa straks var, at det var paa mit Høloft, lod saa alt mit Folk redde Ilden, saa vidt muligt var, som de og gjorde med største Flid og Vinskibelighed, da langt om længe Sprøjterne kom, saa jeg med min Person uden at redde noget maatte gaa ud af Gaarden af Frygt for at blive indebrændt, hvilket og saaledes [er] i Sandhed, saavidt mig er bekendt, saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.

Kjøbenhavn den 28. Oktbr. 1728. Signe sal. Boye Hansens.

Hvorpaa Mad. Boyes Tjenestepige Dorthe Pedersdatter er indladt og alvorlig erindret om at deponere den rene Sandhed, saaledes som hun trostede sig til at stadfæste med sin korporlige Ed, hvorpaa hun er forhørt paa følgende Maade:

Art. 1. Hvad hun hed, hos hvem hun tjente og hvor længe? R. Hun hed Dorthe Pedersdatter, havde tjent omtrent 14 Dage siden Mikkelsdag hos Mad. Boye, der boede ligeoverfor Vesterport.

Art. 2. Hvad der var hende bekendt om den d. 20. Oktbr. om Aftenen ved Kl. 7 opstaaede ulykkelige Ildebrand og om dens Oprindelse? R. Den 20 Oktbr. om Aftenen mellem Kl. 7 og et Kvarter paa 8 havde deres Folk siddet og spist, da havde hendes Madmoder sagt til hende, at hun skulde gaa til Marketender Peder Rasmussen og hente hos ham en Kande tyndt Øl; da hun nu var gaaet derhen og havde banket paa Døren, havde Marketender Peder Rasmussen aabnet den for hende og hun havde sagt til ham, hvorfor han saa tidlig havde lukket sin Husdør, og han havde svaret, at han maatte gore dette paa Grund af den stærke Storm, som stod lige paa Døren, da han ellers ikke kunde have Lys

i Stuen. Derpaa forlangte hun en Kande Øl, som han tog og tappede til hende. I samme Øjeblik begyndte et Barn at skrige paa Loftet: Slaa mig ikke, slaa mig ikke, og da løb Barnets Moder op forat se, hvad det var, men hun begyndte ogsaa at skrige paa Loftet, slog Hænderne sammen og sagde: Ak ve, her er Ild, hvorfor hendes Mand sprang op til hende og spurgte, hvad der var paa Færde, og hun svarede: ak, Barnet har stukket Ild i Høet med Lyset. Manden begyndte derpaa at raabe paa Loftet: Ak, kom med Vand, kom med Vand og hjælp mig med at redde. Hvorpaa Vidnet og hans Kone rakte Vand op og hun (Vidnet) løb ud for at gøre mere Raab og Larm, men da hun kom til Husets Dør, kunde hun ikke komme ud, hvorfor hun raabte og sagde: Aa, luk Døren op, hvor er Nøglerne, jeg er ræd, jeg bliver indebrændt her. Saa var Manden kommen løbende fra Loftet og havde aabnet Husdøren og hun løb til sin Madmoders Hus og Marketenderen bagefter. Hun raabte: Ak, der er Ild, og Marketenderen sagde til hendes Madame: Der er Ild i Eders Nabos Hus, og hendes Madame raabte til Karlen i Gaarden, han skulde sætte Brandstigerne til, der var Ildløs. Saa havde de sat Brandstigerne til, baaret Vand og reddet saa meget, som de kunde, og En sprang hen i Vagten, men hun vidste ikke, hvem det var. Der var ogsaa En sendt efter Sprøjterne, men da de ikke kunde dæmpe Ilden, brændte Huset ned og Ilden greb videre om sig.

Art. 3. Om hun vidste mere om denne Brand og om hun vilde stadfæste sit Udsagn med korporlig Ed. R. Nej, og hun kunde med god Samvittighed beedige sit Udsagn.

Dimitteret.

Endnu er stevnet Apothekersvend Frederik Ludvig Rosum, og er han forhørt paa følgende Maade under Eds Tilbud.

Art. 1. Hvad han hed og hvem han var? R. Han hed Frederik Ludvig Rosum og var Apothekersvend.

Art. 2. Hvad der var ham bekendt om den d. 20. Oktbr. opstaaede ulykkelige Ildebrand og dens Oprindelse? R. Han logerede hos Madame Boye og da var d. 20. Oktbr. omtrent Kl. halv 8 om Aftenen Marketender Peder Rasmussen kommen løbende til Mad. Boye i hendes Hus og havde sagt til hende, der var Ild, men om han nu har sagt, at Ilden var i hendes Nabo-

skab eller i hans Hus, kunde han ikke mindes. Derpaa løb hun ud i Gaarden, og der kunde de se, at Røg steg op, og snart efter brøde Flammerne udaf Huset; derpaa havde den ene rakt Vand til den anden forat slukke, men de havde ikke kunnet gøre nogen Modstand mod Ilden.

Art. 3. Om der var ham mere bekendt om denne Brand og om han edelig kunde stadfæste dette hans ham forelæste Udsagn. R. Nej, han vidste intet mere, og kunde edelig stadfæste sit Udsagn.

Fremdeles er fremkaldt Tømmersvend Niels Mortensen og forhørt om foranstaaende Artikler under Eds Tilbud:

Art. 1. R. Han hed Niels Mortensen, var Tømmersvend og havde denne Vinter hos Mad. Boye skullet gøre Malt, da han intet andet Arbejde havde, og derfor opholdt sig i Mad. Boyes Hus.

Art. 2. R. Den 20. Oktbr. om Aftenen ved Kl. 8, da Vidnet havde været i Bryggerset i Baghuset, var Mad. Boye kommen løbende ud i Gaarden og havde sagt: Niels, Niels, her er Ildløs, og havde slaaet Hænderne sammen. Strax derpaa kom ogsaa Tjenestepigen, og Vidnet spurgte hende, hvor Ilden var løs. Hun svarede ham: Hos Marketenderen, hvorpaa Vidnet løb ind til Marketenderen og gik op paa Loftet, hvor han saa, at det brændte. Da de nu der i Huset ikke havde mere Vand, var han gaaet ud i Mad. Boyes Gaard og havde de der rakt Vand til hinanden og slaaet det paa Ilden. Da Vidnet nu mærkede, at de ikke kunde dæmpe Ilden, saa havde han sagt: Jeg maa vel gaa efter Sprøjterne, hvorpaa han gik, og han mødte allerede en Sprøjte paa Gammeltorv. Da de nu kom der med denne Sprøjte, sprøjtede de dermed saa længe, til Slangerne bleve tilstoppede, idet de andre Sprøjter efter hans Beregning først kom $^1/_2$ Time senere. Ellers mindedes han, at han, endnu før Mad. Boye var kommen i Gaarden og havde raabt Ild, havde hørt en Dreng skrige, som om han blev slaaet, men han vidste ikke, om denne havde været paa Gaden eller hvor.

Art. 3. R. Nej, han vidste intet videre og kunde bekræfte sit forelæste Udsagn med korporlig Ed.

Dimitteret.

Marketender Peder Rasmussens lille Søn Iver Legel er kommen frem; han er 7 Aar og udsiger følgende, at han med et lille Lys, nemlig en Praas, var gaaet op paa Loftet forat søge efter Stokken til en lille Barnesprøjte, og da han havde sat Lyset i en Krog og i en Skorsten søgt efter sin Sprøjte, var han under Søgningen kommen Lyset for nær og var kommen til at stode det om med Albuen, saa det faldt ned i en Revne, hvor der laa Ho. hvorved Hoet blev antændt og Lyset gik ud. Derpaa gik han stiltiende ned, hvorpaa Vagten havde banket paa Døren og Vinduesskaaderne bleve lukkede op, saa gik hans Moder op paa Loftet og begyndte at skrige, hvad han ogsaa gjorde; hans Fader gik derpaa op med en Spand Vand forat slukke og blev ved saa længe, han havde Vand. Lyset havde han tændt i Køkkenet og derfra var han gaaet op paa Loftet ad Trappen, da denne var i Køkkenet; men paa samme Tid vare hans Fader og Moder i Stuen og saa ikke, at han havde tændt Lyset og var gaaet dermed paa Loftet.

Marketender Peder Rasmussen og hans Kone bleve kaldte frem og samtlige Vidners og deres lille Søns Udsagn bleve dem forelæste, og de bleve ved deres Paastand, at de ikke vidste, at deres lille Søn gik med Lyset paa Loftet; det kunde vel være, at dette var sket saaledes, som deres lille Søn her havde fortalt, men han havde ikke tilstaaet det for dem, endskønt de havde slaaet ham i den Anledning; i det mindste var saadant sket dem ganske uafvidende.

Dimitterede.

Politifuldmægtig Silberloh har meldt, at Mad. Thilau tilligemed sin Mand og Bogtrykkersvend Schinckel ikke mere vare at finde i Staden, men vare bortrejste.

Ligeledes er det betydet Brygger Buchwaldt af Kommissionen, enten at føre Beviser imod den i den første Sag arresterede Kone Mette Sørens, hvortil han havde offereret sig d. 24. Oktober, eller at tage sin Klage tilbage.

Hvormed da denne Kommission er sluttet og behørig underskreven af Hr. Præses og de Herrer Assessorer.

Actum Kjøbenhavn ut supra.

Arnoldt. von der Osten. Thile.

Actum Kjøbenhavn d. 29. Oktbr. 1728.

Efterat Brygger Buchwaldt havde anmeldt sig for Kommissionen med sit formentlige Bevis, er Kommissionen igen traadt sammen under Præsidio af Højvelbaarne Hr. Gen.-Major von Arnoldt og i Overværelse af de hertil forordnede Herrer Assessorer.

Hvor da Brygger Buchwaldt deklarerede, at han ikke kunde bevise det, hvorfor han beskyldte Konen Mette Sørens, og derfor aldeles frasagde sig denne Sag, saasom han var bleven forført dertil af Folk, der havde sagt, at der var Ild i deres Kælder, men dette kan han nu ikke bevise, og tilbyder han sig at gøre Mette Sørens fornøjet og fuldkommen satisfait paa Grund af den udstaaede Arrest, hvormed Konen Mette Sørens var tilfreds og blev løsladt af sin Arrest. Dimitteret.

Da efter Politiets Beretning Mad. Thilau og hendes Mand tilligemed Bogtrykkersvend Schinckel ikke mere ere at finde i denne Stad og der desuden ikke ere de ringeste Indicia tilstede imod den saakaldte Baron von Thurn for, at han vilde fremkalde Ildebrand eller bidrage noget hertil, saa er Kommissionen sluttet hermed og behørig underskreven af Hr. Præses og de Herrer Assessorer.

Actum Kjøbenhavn ut supra.

Arnoldt. von der Osten. Thile.

M. E. Cornelius,
Auditeur af det gevorbene
Sælandske Regiment til Fods.
(L. S.)

II.

Frederik den Fjerde o. s. v. Vor Bevaagenhed tilforn. Saasom en Borger her i Vores kgl. Residensstad Kjøbenhavn ved Navn Georg Hinrich Büschel, der tillige holder en liden Galanterikram af The, Kaffe, Snuftobak og deslige, da her den 20. Octobris næstafvigt havde rejst sig en beklagelig stor Ildebrand, iblandt andre er bleven angivet for, ej alene at han med visse sig her opholdende fremmede og mistænkte Personer haver haft megen Omgang og plejet Venskab med dem, men det endog er blevet ham tilstrækkelig overbevist, at han den anden Aften, da den forskrækkelige Ildebrand endnu kontinuerede og tog mere og mere Overhaand, skal have været saa fuld og afsindig, at han skal have udladt sig med det højst formastelige og strafværdige Ord, at han nu selv vilde sætte Ild i sit Hus, at Djævelen vilde tage det altsammen og aldeles intet hverken Stikke eller Stave deraf blev tilbage, foruden at han endog udi hans Drukkenskab med en antændt Tobakspibe skal have lagt sig at sove paa Straa, hvorpaa en Seng tilforn havde været opredt, saa at om ikke en af de tilstedeværende havde taget ham samme Tobakspibe af Munden, der han sov, kunde deraf lettelig have entstaaet en ny Ulykke, hvorved den desværre da altfor vidt om sig tærende Ildebrand kunde bleven formeret, hvorudover Vi af landsfaderlig Omsorg og Bekymring efter saadanne Bevisligheder og klare Indicia ikke have kunnet efterlade saadant hans onde Forsæt og ryggesløse Væsen ved de af os allernaadigst anordnede paa det skarpeste at lade ham og hans førte Conduite examinere forat erfare, om den ulykkelige Ildebrand enten ved hans eller ved nogen af hans »Bekanters« Ondskab og Tilskyndelse kunde have taget sin Oprindelse, og da ingen, hverken gode eller haarde Forestillinger

have kunnet udrette noget, have Vi efter saadanne forefundne store Indicia og Sagens Omstændigheder været foraarsagede endnu skarpere med ham at lade forfare, paa det man i denne højvigtige Sag saavel som og af pressante Aarsager kunde erholde nogen efterrettelig Sandheds Bekendelse.

Om endskønt Vi nu derved ikke have erholdet nogen tilforladelig Oplysning og Vi, efter ovenbemeldte vigtige Omstændigheder og Indicia kunde have haft noksom Aarsag med ham fremdeles med al Rigueur at lade procedere, saa have Vi dog af besynderlig kongelig Clemence og Naade og i Særdeleshed paa Intercession saavel af Vores højstelskeligste kære Gemal, Hendes Majestæt Dronningen, som og af vores elskelige Datter Hendes Hojhed Prinsesse Charlotte Amalia og i Henseende at fornævnte Georg Hinrich Büschel forskrevne Tid haver været fuld og gal og saaledes kan have udtalt ovenmeldte formastelige Ord mere af Drukkenskab og Desperation end noget ondt Forsæt, den imod ham begyndte Inqvisition ophævet og ham for al ham i saa Maader tilvoxne Mistanke og Skyld allernaadigst ville have pardonneret, saasom Vi og ham hermed saaledes allernaadigst pardonnere, at han udinden den Sag ikke aleneste skal være aldeles fri, men Vi ville endogsaa allernaadigst, at den over ham ergangne Inqvisition udi ingen optænkelige Maader skal være ham præjudicerlig eller ham inden eller uden Retten saavel som i borgerlige og andre Samkvemme, af hvem det og være kunde, ham bebrejdes eller forekastes, saa maa og skal det ej heller være ham hinderligt udi hans borgerlige Næring og Haandtering, og det under Vores højeste Unaade og haard Straf, Vi og ham, om han sig herefter som en redelig Borger og Undersaat opfører, saa og med Ild og Lys mere varlig efterdags omgaar, ham Vores kongelige Naade og Protection ligesom hans andre Medborgere i alle Tilfælde ville lade nyde og erholde. Thi er nu hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I merbemeldte Georg Hinrich Büschel for Eder lader indkalde og ham denne Vores allernaadigste Befalings Indhold tilkendegive saavel som og ham paa ovenbemeldte Vilkaar derved i alle Maader haandhæver og forsvarer. Dermed sker Vor Villie. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa Vort Slot Kjobenhavn den 8. Novembris Anno 1728. Under Vor kongelige Haand og Signet.

Friderich R.

C. Moinichen.

Til Kjobenhavns Magistrat.

Frederik IV osv. Vor Bevaagenhed tilforn. Efterat der her udi Vores kgl. Residensstad Kjobenhavn den 20. Octobris sidst afvigt har tildraget sig den overmaade store og beklagelige Ildebrand, er det befunden, at efterskrevne Personer, nemlig Christian Freudenreich, født i Thüringen, Studiosus Nicolaus Emanuel Groth, født i Holsten, Johan Adrian Fischer fra Nürnberg, og Peter Lemcke fra Königsberg, have næsten et Aar opholdt sig her og en Del, efterdi Ingen haver været bekendt, hvad disse fremmede Personer her kan have haft saa længe at forrette, dels og fordi de, medens de have været her, have haft nogen Omgang og plejet særdeles Venskab med en Indvaaner og Skræder her i Staden, navnlig Georg Hinrich Büschel, som, imidlertid den forskrækkelige Brand varede, meget utilbørlig skal have opfort sig, været fuld og gal, ladet sig forlyde med de formastelige Ord ligesom han vilde selv sætte Ild paa hans Hus, eftersom Djævelen skulde dog tage det altsammen, og aldeles intet, hverken Stikke eller Stave skulde blive tilbage, han og med en antændt Tobakspibe skal have henlagt sig paa Straa at sove, saa at, om ikke fornævnte Studiosus Nicolaus Emanuel Groth havde frataget ham samme Pibe, da han sov, deraf lettelig kunde have rejst sig en Ulykke, hvorudover de ere faldne udi Mistanke og for Os blevne angivne, ligesom de med hinanden kunde have haft nogen Videnskab om Oprindelsen til den forfærdelige og paa en saa surprenante Maade Overhaand tagne Ildebrand allerhelst siden derforuden hos dem iblandt deres Papirer er befunden et Projekt, betræffende hvorledes det i Vores Riger og Lande med Staden Hamborg ophævede Commercium kunde være at restablere, hvilket Projekt Freudenreich selv haver conciperet og tilstaaet i Følge af tvende ved samme Projekt befundne Conceptbreve til Borgemesterne Sillem og Faber sammesteds at have præsenteret, saa og derover af Borgemester Wiese at være hørt, hvilke Breve summariter gaar derpaa ud, at den Skade efter Anseende ikkun i det første strækker sig til Hamborg, men inden kort Tid fornemmelig vilde træffe England, Holland, Spanien, Portugal og de Italienske Sostæder, efterdi Hamborg Alting fra de Steder afhenter, saa at de Generalstater, England, Sverig og Kur-Hannover derom fra Hamborg maatte gores eftertrykkelige Forestillinger forat disponere Os til andre Tanker i dette Tilfælde, hvoraf det klarlig er at se, at de Intet have sparet, saa vidt det har staaet til dem, Os med ovenbemeldte Puissances at exponere, naar de ikkun derved havde kunnet funden deres particuliere Nytte.

Altsaa have Vi efter saadanne Omstændigheder og klare Indicia om deres slette Intention imod Os og Vore Riger og Lande til Sikkerhed for Vores ved denne store Ildebrand ruinerede Borgere og Undersaatter intet mindre kunnet gøre, end imod ovenskrevne 4 Personer paa det nøjeste at lade inqvirere og deres Conduite examinere, og om end skønt Vi højligen kunde have været beføjede fremdeles imod dem at lade procedere og deres Forhold i haardeste Maade afstraffe, saa have Vi dog af besynderlig kongelig Naade villet befriet dem fra videre Straf, men ladet det derved bevende, at de den dem hidindtil paalagte Arrest maa entlediges. Dog er hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I for Eder strax indkalder forskrevne 4 Personer og ej alene i Vores Navn anbefaler dem, at de strax og uden Ophold skulle rømme Vores Riger og Lande og sig aldrig mer der lade finde under højeste Livsstraf, men endog haver I at foranstalte, det slig Forvisning paa ordentlig Maade vorder forrettet og deres Bortsendelse per mare allersnarest muligt i Værk stillet. Dermed sker Vor Villie. Befalende Eder Gud. Skrevet paa Vort Slot Kjøbenhavn den 8. Novembris Anno 1728. Under Vor kongelige Haand og Signet.

Friderich R.

C. Møinichen.

Til Kjøbenhavns Magistrat.

Allerunderdanigst læst og forkyndet for indbemeldte 4 Personer d. 9. Nov. 1728 udi Hr. Etatsraad og Præsident Schraders Hus, hvor Magistraten samme Tid var forsamlet, og blev derpaa strax samme 4 Personer ved en af H. K. Majestæts Chalupper bortfort til Søbatteriet 3 Croner med Befaling til Chefen Commandeur Bache at imodtage dem under Arrestes Bevaring, indtil der begav sig Lejlighed med en Udenrigs Skipper, da de med samme skulle forsendes derfra og uden Riget.

Efterskrift.

Hvis C. F. Reiser ikke havde været et Barn, da Holberg skrev »Mester Gert Westphaler eller den meget talende Barbeer«, vilde man have haft Grund til i ham at søge denne Figurs Forbillede, thi ligesom Mester Gerts Tankegang færdedes i Emnerne om Arius, de syv Kurfyrster, Rejsen fra Haderslev til Kiel osv. saaledes drejede Reisers Tale sig om Kjøbenhavns Ildebrand, Mordet i den gule Hest, Rejsen til Han Herred og deslige, og ligesom Gert Westphaler udtværer sine Historier med en Mængde Enkeltheder og fortæller om Prisen paa Madvarer, saaledes giver Reiser ogsaa i Ildebrandshistorien med mange uvedkommende Sidespring og latterlige Betragtninger en udførlig Fortegnelse over de billige Priser. Det falder ogsaa overordentlig komisk, naar Reiser pludselig afbryder sin Stil med følgende Apostrofe til Holberg:

»O! Allerdyrebareste og mageløseste Scribente, Højædle og Højlærde Hr. Baron og Professor Holberg! Jeg kysser og forærer dit hellige Støv — min allerstørste Ære skal være at karakterisere og kalde mig hans Discipel indtil min allersidste Ende«.

Det er dog næppe dennes Komedier, for hvilke han ingen Sans kunde have, som ere hans Forbilleder, uagtet man ofte kunde fristes til at tænke paa Jakob von Thybo

eller Didrik von Menschenschreck, der i Lidenskabens Hede talte Tysk, naar Reiser indblander tydske Bibelsprog i den danske Text.

Imidlertid er hos Reiser alt den fuldeste Enfoldighed parret med den højeste Selvforgudelse, og det er disse Egenskaber, der have bevaret hans Skrifter for Forglemmelse og i over 100 Aar givet dem en Navnkundighed, der var en bedre Genstand værd. Imidlertid ere de som samtidige Optegnelser dog ogsaa i historisk Henseende af nogen Værdi, og navnlig ville hans Oplysninger om den store Ildebrand dog kaste nogle Lysskær over et og andet. Vi have dog nu flere Oplysninger om Branden, end man havde 1784, da hans Bog første Gang udkom, og man kan nu faa et nogenlunde klart Billede deraf, selv uden Hjælp af Reiser, hvis Erindringer for en stor Del kun knyttes til hans og hans Forældres Skæbne og ikke ere paalidelige i alle Henseender, hvorover man ikke kan undres, da han kun var 10 Aar gammel i Aaret 1728.

Ligesom Reisers Stivfader fik et apoplektisk Tilfælde under Branden og den gamle Pige Kathrine, der ellers kunde tage det op med flere Mandspersoner ad Gangen, fik Krampe, saaledes har han selv ved denne Lejlighed faaet en Rædsel for Ild, der aldrig tabte sig. Som han selv fortæller, bankede Gadedrengene voldsomt paa hans Dør baade om Dagen og om Aftenen for at faa ham til at fare op af Skræk, i Mørke afbrændte de Fyrværkeri i hans Forstue og hans egne Svende havde mange Løjer med hans Frygtsomhed. Hans tynde, krogede Skikkelse med den store Paraply under Armen, hans gammeldags Dragt med den lange Vest og Hatten fra Frederik den Fjerdes Tid vendte Folks Blik efter ham, og han var allerede en af Byens Originaler, førend han gjorde sig navnkundig ved sine Værker. Man havde Fornøjelse af

at gøre Løjer med ham; saaledes fortalte Urban Jürgensens Moder H. C. Andersen, at i hendes Hus var Digteren Wessel kommen og »havde drevet lystigt Spil med den pertentlige Reiser, han havde ladet den arme Mand i Sko og Silkestrømper vandre hjem gennem de sølede Gader«[1]). Hans Udfald i første Udgave af Ildebrandshistorien mod de ugudelige Spottere vise, at han allerede den Gang selv har følt, at man havde ham til Bedste; han siger et Sted, at det har regnet største Plaskregn over ham med de allergrusomste Forfølgelser og Forspottelser, saa at samme har været hans Frokost, Middags- og Aftensmad. Var det galt før, saa blev det nu meget værre, da han offentlig havde henvendt Opmærksomheden paa sig ved sin »jammerlige Historie«, som han selv et Sted kalder den, og deri aabenbaret en Mangel paa logisk Sans, et Ubekendtkab til Sætningslære, Retskrivning og Tegnsætning og en Indbildskhed over sine aandelige Fortrin og sit Værks Betydning, der er næsten utrolig. Hertil kom hans fejlagtige latinske Citater, ugrammatiske Ordformer, hans polemiske Udfald mod nogle Personer og Forgudelse af andre i den mest højtravende Stil.

I »Adresseavisen« for 9. Marts 1784 findes følgende Avertissement:

> Stads-Chirurgus Reiser har skrevet en Bog udførlig om den store og forskrækkelige Kiøbenhavns Ildebrand, som nu allerede er i Trykken, og haabes henimod Paaske at blive færdig. De Hrr. Subscribenter behage at indfinde sig jo før jo kierere hos Autoren, boende i Mikkelbryggersgade Nr. 169 neden i Stuen til Gaden. Prisen er for hvert Exemplar paa Trykpapir 2 Mk., og Skrivpapir 3 Mk.

---

[1]) H. C. Andersen, »Mit Livs Eventyr,« 2. Udg., S. 51.

I »Adresseavisen« for 19. og 28. April findes følgende:

NB. Af Beskrivelsen over Kiøbenhavns Ildebrand ere endnu Exemplarer hos Autor at bekomme, i Mikkelbryggersgade Nr. 169, nemlig paa Trykpapir for 2 Mk.; thi det er et ganske falsk Rygte, at ingen Exemplarier ere at faae.

Endnu 14. Maj averteres, at der endnu er nogle Exemplarer at faa, men samtidig averteres det første Smædeskrift imod ham, og nu kom der snart Afsætning paa Resten.

Han blev inden kort Tid berømt, men paa en anden Maade, end han selv havde ventet. Naar han viste sig paa Gaden, ledsagedes han af en Sværm hujende Gadedrenge, og hans snurrige Ydre blev end mere komisk ved de Portræter, der udkom af ham; af disse kendes følgende:

1. Det første (Brystbillede i Oktav) er vistnok bekostet af ham selv, thi hans Modstandere omtale flere Gange dette som en af hans Latterligheder. Det er udkommet særskilt og har ikke ledsaget hans Ildebrandshistories 2. Oplag, som det undertiden fremsættes. Underskriften er i en opslaaet Bog: »Den fürchterlige Ildebrand« og nedenunder C. Reiser med hans Navnetræk.

2. Det andet (ogsaa Brystbillede) er af samme Format, men han fremstilles med Paraply under Armen og Parykken i en karrikeret Form. Som Underskrift staar: »Forfatteren af den jammerlige Ildebrands Historie«.

3. Kobberstik i Kvart, Brystbillede, stukket af C. Schule 1784, er smukt udført og har ikke andet satirisk ved sig end Underskriften:

»Skue her den Mand, som for og efter Branden leved,
og som bemeldte Brand saa ynkelig beskreved,

Skue ham og læs Hans Bog og viis saa om du kan
for Verden op et Ansigt og en Bog som han.«

Det er dette Kobber, der er gengivet i nærværende Udgave.

4. Titelkobber til »Lovtale og Forsvarsskrift«, se Nr. 3 af de nedenfor nævnte satiriske Skrifter. Han fremstilles i hel Figur og bekranses af Apollo, en Genius blæser Basun og en Lynstraale farer ned imod den knælende Avind.

5. Et groft udført Træsnit, der ofte findes illumineret, og har Titel: »Auctor til Hest!«. Det skal fremstille Reiser, der vil paa Æventyr forat skrive Ildebrandshistorier, Verfolgungs Historier m. m. Der er dog ikke forsøgt paa at træffe Lighed med Reisers virkelige Udseende, og Billedet ligesom Verset er i høj Grad uselt.

6. Paa C. Schules Afbildning af Rosenborg Have 1785, gengivet i Dr. P. Brocks Hist. Efterr. om Rosenborg II. 116, findes afbildet en Del bekendte Personer og blandt dem Reiser, den magre Person med Paraplyen [1]).

Der udkom desuden en sand Syndflod af Skrifter, det ene mere personligt end det andet, men saa godt som alle ligesaa jammerlige som det Skrift, de persiflerede. Følgende af disse ere komne Udgiveren for Øje [2]):

1. Lovftale og Forsvars-Skrift? over Herr: Author! Hr: Forfatterr til Den Jammerlige historie Over Den Meget Fyrgterlige ildebrand; Som fortærede den Allernaa-

---

[1]) Jfr. P. Krohn, Fortegnelse over danske Kobberstik, Raderinger, Illustrationer m. m. 1889 I. 246—48.

[2]) Paa det store kgl. Bibliothek findes 3 Bind »Reiseriana«, af hvilke det righoldigste har tilhort C. Molbech. Paa Univ.-Bibl. findes en Samling, der har tilhørt Luxdorph og siden N. C. Øst. De vedføjede Data betegne de Dage, da Skrifterne ere averterede i »Adresseavisen«.

digste Residence Stad Kiøbenhavn. veritas vincit, omnia Calumnia Mendacium Finis. 8 S. (14. Maj).

2. Reyser hævnet. Eller Et Snit over Ryggen paa en Flamsk Sild. 4 S. (28. Maj).
3. En Rødløg til Den Flamske Sild eller Et Skrup over Nakken paa Chilian, værdig Forfægter af den Fyrgterlige illebrands historie. 4 S. (2. Juni).
4. Brev til Hr. Reiser, Autor af Ildebrands Historien. 8 S. (11. Juni).
5. Pamphilius Busseman oder den giennempiskede Ildebrands-Histories Æres Opreisning eller Heyle og Beeg Plaster for alle Spotte-Fugle og Grønskollingers Ryg og Mund paa Forfatterens af den jammerlige Histories Vegne fremsat af en Ven og Autors Beunderer Pamphilius Bussemann. 14 S. (11. Juni).
6. Formaning til Hr. Reisers alt for ubillige Bedømmere fra den som betragter Hr. Reiser, Hr. Autor, Hr. Forfattere til vor allernaadigste Residentz-Stads Ildebrands-Historie fra den rette Side. 8 S. Digt. (16. Juni).
7. Beskrivelse over mig mødte Hendelser i dette Liv, fra min spæde Alder af til mit næsten fyldte 66 Aar. 1ste Bind 8 S., 2det Bind 8 S. (16. Juni).
8. En Tale, holden i Auktors Forgemak, Natten imellem den 11te og 12te hujus Klokken 12 Slet, da hans diervelige og glubende Modstandere vilde qvæle ham, af Carolus Adolphus Pegasus, uværdig Tingstud i Ballerup og Riime-Fabrikeur i Aabenraae. 16 S. (23. Juni)
9. Alvorlige Tanker om Forfatteren af Ildebrands-Historien, et Par Ord til hans Contraparter og en Irettesættelse af Forlæggeren af »Autor til Hest«. 16 S. (23. Juni).

10. En smuk nye Viise vom Bocke. 8 S. (5. Juli).
11. Autorrs Curiøse Reiser og Beskrivelse om det Stoere Pest-Huus! eller Autorr-Residentz paa Krabben Eyland; Tilligemed Hans Liv og Levnet saavidt det havde Influens med Samme paa hans Reiser af Autor. 8 S. (5. Juli).
12. God Aften, Hr. Patron! 8 S. Digt. (9. Avg.).
13. Tvende Heroider fra Flemming til Carl, og fra Carl til Flemming. 8 S. Digt (9. Avg.).
14. En splinter nye Lovftale over Hr: Authorrs! Hr: Forfatters første item eller iligemaade over hans andet og Forbedrede oplag af den fyrgterlige og erbarmelige Illebranns historie! som fortærede den Allernaadigste Residence Stad Kiøbenhavn. Skriverfeyl: Appendix om de 17 steegte Lammefierdinger og steegte Giæs som nu meget siirlig er det andet oplag beygefügt! var endnu i Moders Live dengang jeg begyndte at skrive min første Lovftale; 8 S. (16. Avg.).
15. Prodromus eller Forløber for det forbedrede Oplag af min fyrgterlige Ildebrands-Historie. 8 S. (18. Avgust).
16. Autorrs anden Barsel-Seng, eller God roelig Nat til den Mageløse og Uforlignelige Herr Autorr, Herr Forfatter, i Anledning af Appendix af Autorr. 8 S. (20. Avg.)
17. Des weltberühmten Professor R. lebende Verewigung. Im Ton der Meistergesänge. 8 S. Digt. (31. Aug.).
18. Christoph. Maurbrecker Vel-meriteret Handtlangers miserable Betragtninger over Den alt for mærckværdige og über die Maase Jammerlige Ildebrands-Historie samt den derover udkomne, men utilstreckelige Lovtale, saa got som muligt forfattet af Chri-

stopher Maurbrecker. Cave tibi a Campesteen, si vis habere heele Been. 8 S.

19. Frantz Bernhard Konsterfarne Scheernslippers Cartel til Christopher Maurbrecker og samtlige Grønskolding-Unger ins gemein udgivet til HErr Autorrs HErr. Forfatters Defension og Forsvarr af Frantz Bernhard. 8 S.[1])

20. I »Prosit die Mahlzeit«. Et poetisk Ugeblad, hvis første Numer endog udkom i 2 Oplag, findes S. 5:

Forsøg til en Lovtale over Herr Forfatteren til den jammerlige og fürgterlige Beskrivelsse.

Side 26 findes under Overskriften: »Nyt« et Digt, der begynder saaledes:

Da man Herr Reisers Fjæs i Kobber stikke lod.

Side 42:

En tilforladelig Historie, (som Forfatteren til mig mødte Hændelser meget skiødesløs har udeladt).

Side 106:

Et Par Ord til det andet Oplag af den fyrgterlige Beskrivelse.

21. I det Exemplar af »Reiseriana«, der har tilhørt C. Molbech og nu findes paa det store kgl. Bibliothek, er indbundet et Numer af et Ugeblad med Titlen »Snavs eller hvad man helst vil kalde det«, hvori der formodentlig findes en eller anden Hentydning til Reiser, som det dog ikke er Umagen værdt at granske videre efter.

22. Den nedenfor omtalte Spadseretur til Kongens Have i Aftenposten for 28. Maj 1784.

---

[1]) Disse Skrifter findes ogsaa opregnede i Nyeste kjøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager for 1786 S. 141—44.

Medens forannævnte Skrifter udkom 1784, fremkom 1785:

23. Reiseriuses in haupt Stadt Copenhagen (oder) i den kongelige Residence Stadt Kiøbenhavn, würcklig Amts Giurgiuses wie auch in Aere Professoriuses prosaiske Refutation og solutiske Protestation og Beweis, at han ikke er Autor til det nyelig udkomne Skrift, kaldet: Reisers Moralske Betragtninger over den grasserende Pennestrid nebst Et lærd Tillæg med et Oplysning, om hvorledes Tingen i Kirken am bedsten kunde indrettes af Reiserio in haupt Stadt Copenhagen (oder) i den kongelige Residence Stadt Kiøbenhavn würcklig Giurgio wie auch in Aere Professorio.

Dette sidste Skrift udkom i Anledning af, at Reisers Navn var blevet benyttet som Pseudonym i et af de mange Skrifter om Forandring i Liturgien. Det er skrevet paa holstensk-dansk i et Sprog, der paa den Tid var ret almindeligt i Kjøbenhavn og som man endnu kan høre det.

1786 udkom endnu:

Sammenligning efter Plutarchs Maade imellem Autor til Ildebrandshistorien og Autor til Spøgelsehistorien (»Adresseavisen« 6. Marts).

Iøvrigt ere disse Satirer i det hele ikke værd at læse; i enkelte af dem findes dog Træk, der skildre Reiser, som han gik og stod, men det er alt paa en saa personlig og nærgaaende Maade, at man i vore Dage, skjønt man ikke tager det saa nøje, ikke vilde tillade sig at gaa saa vidt.

I »Prosit die Mahlzeit« findes saaledes S. 25:

Da man Hr. Reysers Fjæs i Kobber stikke lod,
Saa tvivles ikke paa, at Hensigten var god.
Man vilde stille de Nysgærrige tilfreds,
der ham som en Komet bekigge alle Steds,

og for at skaane dem gav dem hans Contrafej.
Men man desværre ser, at det og nytted ej,
thi skønt at Folk ham nu kan købe sig for Penge,
og som en Spegelax ham kan paa Væggen hænge
og hver Dag ham bese — er det dog lige galt,
de Spottefugle ham end følge overalt.
Nu med hans Hat, Paryk de grusomt barcellerer,
nu gier ham Göttingske Professor-Karaktéer,
nu samles de om ham ved Toldbodvagten her,
og bilde Pjesen ind, han bli'r Professor der;
end ej hans sorte Stok kan dette Onde hæmme,
de Sprattebasser sig saa let ej lader tæmme,
de følge ham endnu og gør ham Vejen trang
paa Gaden, Volden og i philosophisk Gang.

I »Brev til Hr. Reiser« skrives bl. a.:

Næppe, som jeg tror, maa det være Dem behageligt nu at fly Gaderne af Frygt for Overfald af den laveste Pøbel, nu at blive anset som Vidunder i de offentlige Spadseregange, nu at høre Bebrejdelser i Deres eget Hus, nu at blive udset som Maal at skyde efter og give den træffende Skytte Belønning nok for sit Skud, kun at De ej tilsidst bliver et Rov for Smaadrengene; de ere farlige Ulve for et mærket Lam. Se Hr. Autor, Følgerne af Deres Ildebrandshistorie; som Chirurgus nægter hverken jeg eller flere, at De er en fortjent Mand, baade theoretisk og praktisk kan De gøre Nytte paa Barberstuen, men som Autor er de mer end Empiricus, Dosmer, Ignorant osv. — — Tror De, Plumager høre til et Barberbækken; mener De, at en fryndset Vest skikker sig for den 60 Aar gamle Mand og en Chapeau under Armen gør en Doktor? Hjelp Himmel, jeg saa Dem forleden og saa i Dem, tillad mig at sige det, en Nar, større end han, der paraderer ved Smedeoptogene, hvad bevæger Dem til

sligt et Antog. — De skammer Dem ved at kaldes det, De er, intet mindre end Hr. Doktor klinger i Deres Øre, og naar fik De denne Hat, maaske i Kong Laurins Tid? O, gør dog hin Vises Symbolum »kend dig selv«, gør det til Deres; tilbagekald, om muligt, den latterlige Ansøgning om Professortitel, De vil kaldes Professor titularius, for en Ulykke, det er jo det samme som en Mand med Horn i Panden, ja, qvæ te dementia cepit, af en Student lader De Dem indbilde, at De allerede er bleven Professor i Gøttingen, hvorfor ikke paa de Dalmatiske Kyster og i Arabiens Ørker. — De vil beklæde Værdigheder, hvortil De ej har mere Bekvemhed end Barnet i Vuggen. De taler om Stjerner og Baand og indser ej, at disse Ærestegn blev det sikreste Tegn paa, at De er gal. — — De lader Dem afstikke, at man dog ej omsider skal høre Kællingerne raabe: Her er Reiser for 4 β, her er Reiser for 4 β. Sandelig beundrer jeg Kobberstikkeren, at han saa skønt har skildret sin Helt, hvor godt har han ikke truffet den foldede Pande, det indknebne Liv, den udstaaende Pung, men jeg beklager Dem, som herved har troet at opsvinge sig til Rang med hine Mænd, hvis Portræter ere Efterslægten et varigt Minde paa deres agtede Fortjenester.

I Kjøbenhavns Aftenpost for 28. Maj 1784 findes »En meget fyrgterlig, dog saare lystelig historisk Beskrivelse over mine Begivenheder paa en Spadsere-Tour fra min Bolig til Kongens Hauge medio Maji Aar MDCCLXXXIV«.

Det beskrives deri, hvorledes Reiser spadserede ud i sin »Hæders-Mondur (Paryk og Skospænder inclusive, ganske i den Format, som den hele Habit befandt sig for 40 Aar siden)«. »Mit hvide Lommetørklæde hængte lidt ud af Lommen, Topeen paa min Peryk sat net efter de

Tiders Mode, og min Chapuba (Chapeaubas) bar jeg under Armen, som Skik og Maner er blandt Folk af ingen gemeen Herkomst.« Der berettes nu, hvorledes han blev udlet paa Gaden, faldt over en Dames Slæb, tabte sit Skospænde og talte vrøvlevornt, idet han spurgte Folk, om de havde fundet hans Slæb og raabte til Skildvagten: »Wer da« istedenfor »Gevalt« osv. Da han var kommen op paa Volden, tog han Manuskriptet til sit Levnedsløb op af Lommen, gik og læste deri, talte højt med sig selv og sagde bl. a.: Behøves der vel mere for at faa en Professortitel? han løb imod nogle Damer, faldt ned af Volden og tabte sit Manuskript. I Rosenborg Have insulteredes han af nogle unge Fyre, imod hvem han brugte Stokken, men Parykken blev hængende i en Gren. Saadanne Historier ere vel ikke bogstavelig foregaaede saaledes, men indeholde dog Vidnesbyrd nok om, hvor værgeløs en Original var i hine Tider, da Politiet ikke blandede sig i saadanne Smaating.

Kun en af Forfatterne skriver i en nogenlunde maadeholden Tone, idet han karakteriserer Reisers Modstandere som Folk, der trykkes baade af aandelig og legemlig Armod, da de skrive for at tjene sig et Par Skilling paa hans Bekostning. Forfatteren betegner Ildebrandshistorien som et Galskabs Mesterstykke. Det er en Bog, skriver han, som kan skænke Udødelighed, men en Udødelighed, som Ingen skøtter om uden den, der har en Reisers Tænkemaade og en Reisers Sjæl, men han ser ikke, hvad der er vundet ved at afskrække ham fra at levere flere saadanne Beskrivelser, naar man for et Misfoster fra ham faar 10 fra andre. Navnlig finder han det dog uværdigt at gøre Manden til Nar ved Fremstillingen af Reiser til Hest.

Alt dette afskrækkede ej heller Reiser fra Forfatter-

banen. Der var Folk nok, der drev Løjer med at indbilde ham, hvor fortræffeligt hans Skrift var og hvilke Fortjenester, han derved havde indlagt sig; han praler ogsaa selv af at have fundet en velvillig Læser i den stakkels Kong Kristian den Syvende. Man kaldte ham Professor og fik ham til at søge om Titel som saadan, ligesom han bragtes til at tro, at han var udnævnt til Professor i Gøttingen. De, der spottede ham, betegnede han som næsvisede og hæslige Poge, der tør understaa sig at laste og kritisere en sand Historie om den store Ildebrand, som var passeret længe førend de kom til Verden, ja da deres Forældre endnu laa i Vuggen, et Ræsonnement, der kunde have staaet i Holbergs Komedier. Han tog saadanne Æresskrifter som dem, der ere aftrykte foran anden Udgave af Ildebrandshistorien, for gode Varer og antog det selvfølgelig for Tegn paa sit Skrifts Fortrinlighed, at det hurtig blev udsolgt. I »Adresseavisen« for 20. Avgust 1784 indrykkede han følgende Avertissement:

De høyædle, høylærde Velyndere og Herrer Patroner blive hermed tilkiendegivet, at et nyt Oplag af min Ildebrands-Historie er kommet for Lyset; endeel Exemplarer have allerede forladt Pressen, og en stor Deel vil følge. Samme nye Oplag er forøget med et lidet Appendix eller Anhang om samme Ildebrand, som Autor i det første Oplag har glemt; ligeledes følger og et Berømmelsesbrev til Autor for hans store Umage og Flid, som han har havt med sin Ildebrands-Historie, skrevet af en høylærd og meget dyrebar Patron og Velynder fra Norge. Liebhaberne behage at melde sig hos Autor, boende i Mikkelbryggersgade Nr. 169. Prisen er ved det gamle, nemlig for hvert Exemplar 2 Mk.

C. F. Reiser.

Han averterede nu ofte Bogen, men Afsætningen var næppe efter Ønske. 1. Novbr. og oftere averterer han nemlig: Hos Autor af Ildebrands Historien, nu boende i Mikkelbryggersgade Nr. 177 hos Slagter Sackmann, ere endnu Exemplarer at bekomme for billigere Pris end tilforn, nemlig 16 Sk. Stykket.

Som han paa Titelbladet og i Fortalen tilkendegiver, at han vilde gavne ved at advare Folk om at omgaas forsigtig med Ild og Lys, troede han ogsaa i den Anledning at have gjort sig fortjent til Belønning. Han indgav derfor følgende Ansøgning til Branddirektionen, som denne dog var uskønsom nok til at sende ham tilbage [1]):

Underdanigst Pro-Memoria!
Til den
Høiædle Brand-Direction!

Det er den Høye Direction uden Tvivl bevidst, at jeg haver forfattet en beskrivelse over den store Ildebrand i Kiøbenhavn i Aaret 1728: Og det i besynderlighed af den Henseende, at Tieneste Tyende og deslige, naar de læse denne beskrivelse, kand lære hvor fornødent det er, at omgaaes Agtsom med Liys og Ild, saasom formedelst et Menneskes Skiødesløshed og Uforsigtighed med Lysz og Ild, kand som Erfarenhed har viist, De prægtigste Stater aldeles lægges i Aske; Nu da jeg har viist Bevæg-Grunden, hvorfore jeg i min Høye Alder har forfattet Ildebrands-Historien og den Høieste være Æret, Dagligen kand erfahre, min Hensigt og Umage ikke er forgiæves, saasom siden den Tiid jeg udgav min Brand-beskrivelse, ingen betydelig Ilde-

---

[1]) Findes i nøjagtig Afskrift i Luxdorphs Samling Reiseriana paa Univ.-Bibl.

brand har været, hvilket med Tiiden vil blive Stadens-Brand-Casse til største intresse og Fordeel; Saa er min Underdanigste begiæring den Høye Direction! desaarsag forunde mig en Præmie eller og Een liden Aarlig Lønn; Haabende herudi gunstig bønnhørelse.

Kiøbenhavn den 22de Octbr: 1785 z z

Underdanig af
Carl Friederich Reiser
Allernaadigst benævnte
Professor Anatomiæ
et Chirurgiæ et Stadts-Chirurgus: z z.

Man ser af Smædeskrifterne, at han allerede 1784 vilde udgive sin Levnedshistorie, men den udkom først efter hans Død; deraf forklares den noget brat afbrudte Slutning. I »Adresseavisen« for 14. Juni 1786 averteres:

Stads-Chirurg Carl Friderich Reisers Liv, Levnets- og Forfølgelses Historie, som af ham selv er forfattet og nylig har forladt Pressen, kan bekommes tilkiøbs i No. 27 ved Stranden bag Slottet, anden Dør fra Raadhusstrædet, for 24 Sk.

Hvad Reisers Forældre angaar, da ses det af hans Skrifter, at hans Fader Christian Reiser var en Meklenborger, født 30. Sept. 1683, og havde studeret i Rostock. Uvist naar, blev han Politifuldmægtig i Kiøbenhavn og 1723 blev han Byfoged paa St. Thomas, hvor han døde sidst i 1724. Hans Moder var født i Glückstad og giftede sig anden Gang 1726 med Stadskirurg Johan von Asperen[1]), men blev paany Enke 1735 efter at have gaaet meget igennem, idet hendes anden Mand var bleven ramt af et apoplektisk Tilfælde som Følge af Ilde-

[1]) Om dennes første Ægteskab se Pers. Tidsskr. 2. R. IV 28

branden 1728. Hun styrede derpaa sin afdøde Ægtefælles Forretning til sin Død 26. Maj 1751.

Carl Friederich Reiser var sine Forældres eneste Barn og er født 23. Juli 1718. Hans Moder sørgede for god Undervisning og hans højeste Ønske var at blive Præst, men Evnerne vare ikke tilstede, hvorfor man mente, det var rettest, at han lærte Stivfaderens Profession for at kunne overtage dennes »Amt«. Han blev ogsaa Feltskærsvend 1736, men fik først 1751 den kirurgiske Examen, umiddelbart efter Moderens Død, og den har, efter den Skildring, han selv giver deraf, været ham haard. Han overtog nu Stivfaderens Gaard paa Vestergade, som han endnu ejede 1755, men har kort efter afhændet den og boede siden til Leje i Vestergade Nr. 13 (nuv. Nr. 10), indtil midt i Halvfjerdserne. Ved sin Død boede han i Mikkelbryggersgade. Han har vistnok altid haft smaa Kaar at kæmpe med. »Modgang, Vederværdigheder og store Forfølgelser have altid forfulgt mig i Hælene, ligesaa og mine gudsfrygtige Forældre«. »Mangel paa Indtægter, saa at mine svære og store Udgifter desværre altid langt overstige mine Indtægter, dette er og bliver min daglige onde Skæbne«. Han klager et andet Sted over Husværterne, der lagde paa Huslejen, »saa det knager og brager i vores Skinneben«. De Borgere, han nævner i sine Skrifter, Kandestøber Turin, Hørkræmmer Petersen, Slagtermester Sackman og andre, ere vistnok hans Kreditorer, hvem han vil forsone ved at gøre dem berømte i Literaturen. Han havde dog til sine Tider Svende, men hans Praxis har vist kun været lille, idet han beklager sig over de mange ny Amtsmestere, der tog Næringen fra de gamle.

Han var gift to Gange, hvilket ses af det satiriske

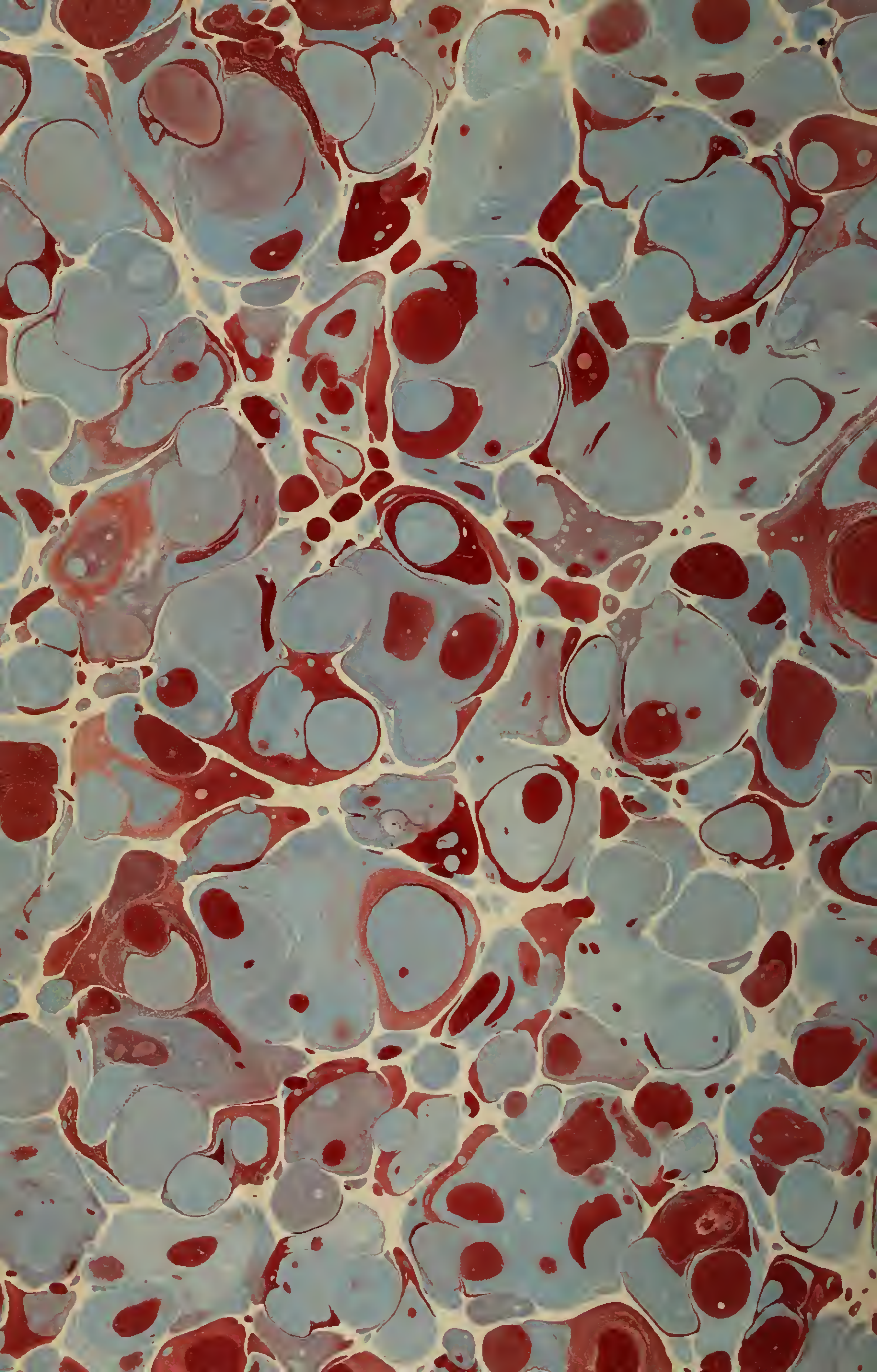
Skrift Nr. 23 »Reiserjuses« osv., ligesom det der ogsaa omtales, at han havde haft Børn, der vare døde, og at han nu kun havde en Datter. Side 63 taler han ogsaa selv om, at han havde Kone og Barn og S. 88, at hans første Kone hed Kristiane Sofie Møller. Han døde 5. April 1786.

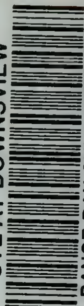
Som Kirurg betraadte han ogsaa Forfatterbanen, thi i Medicinisch-chirurgische Bibliothek, udgivet af J. C. Tode, sjette Bind S. 244—49 findes en tydsk Beretning meddelt 11. Marts 1778 af Friederich Reiser, Stadtchirurgus, indeholdende 5 Observationer, der skulle vise, hvor meget unge Folk kunne lære af gamle. Da Tode tildeler disse Overskriften: «Erquickung für die Leser« og kalder Reiser Amtsbarbier og ikke med nogen lærd Titel, som Anatomicus eller Wundartzt, har Udgivelsen neppe tilfredsstillet Forfatteren, thi han kom aldrig igen med Bidrag. Hans Meddelelser ere sikkert ogsaa morsomme for Læger at læse, og Lægfolk glæde de bl. a. ved at omtale baade Pastor Schreiber eg Justitsraad Krüger, hvis Bekendtskab man alt har gjort i Ildebrandshistorien.

Nærværende Udgave er en saa vidt muligt nøjagtig Gengivelse af Originaludgaverne; til Ildebrandshistorien er benyttet Forfatterens anden Udgave, der med nogle faa Forandringer nøje følger den første; dog medtages ikke de Trykfejl, der findes i første Udgave. Denne Udgave bliver saaledes den femte af Ildebrandshistorien, idet N. C. Øst udgav en tredie 1827 og en fjerde udkom 1888; derimod er det den tredie Udgave af Livs-, Levneds- og Forfølgelseshistorien, idet Øst udgav den anden Gang 1829.

For at forøge Udgavens literære Værd, er der meddelt Oplysninger om de fleste nævnte Personer og om

forskellige Forhold vedrørende Ildebranden, ligesom et Tillæg, der viser, hvorledes man arresterede de uskyldigste Personer, og giver et ret passende Sidestykke til Reisers »jammerlige« Beskrivelse, der ikke giver den stort efter i Latterlighed og Naragtighed, om end Formen er mindre naiv.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 08 25 03 001 0